

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
факультет соціології
кафедра методології та методів соціологічних досліджень

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

«Проблематика дослідження домашнього насильства щодо жінок крізь призму соціальної пам'яті: на основі експертних інтерв'ю»

Спеціальність: 054 «Соціологія»

Освітня програма: «Соціологія»

Освітній ступінь: магістр

Кваліфікація: магістр соціології

Авторка:

Цапок Адріана Олександрівна,
студентка магістратури

Наукова керівниця:

Юзва Людмила Леонідівна,
Кандидат соціологічних наук, доцент

Магістерська робота допущена до захисту
рішенням кафедри методології та методів соціологічних досліджень

Протокол № _____ від «____» _____ 2021 р.

Зав. кафедри _____ доцент. Сидоров М.В.-С.

Підпис

Київ 2021

Регістрація

номер	дата	підпис лаборанта кафедри
-------	------	--------------------------

Рекомендовано до захисту

підпис наукового керівника	ініціали,	прізвище наукового керівника
----------------------------	-----------	------------------------------

Результат захисту

оцінка	дата захисту
--------	--------------

Голова ЕК

підпис	ініціали, прізвище
--------	--------------------

Члени ЕК

підпис	ініціали, прізвище
--------	--------------------

підпис	ініціали, прізвище
--------	--------------------

підпис	ініціали, прізвище
--------	--------------------

підпис	ініціали, прізвище
--------	--------------------

Секретар ЕК

підпис	ініціали, прізвище
--------	--------------------

АНОТАЦІЯ

Цапок А.О. Проблематика дослідження домашнього насильства щодо жінок крізь призму соціальної пам'яті: на основі експертних інтерв'ю»

Проблема домашнього насильства щодо жінок є однією важливих соціальних проблем. Зростання її актуальності пов'язано із пандемією COVID-19 та тенденцією до зростання числа звернень щодо ситуацій домашнього насильства. Обмеження та наслідки, зумовлені пандемією, ще раз зацентрували нашу як дослідників-соціологів увагу на проблемі, необхідності регулярного моніторингу та проведенні досліджень із застосуванням нових підходів. У першому розділі магістерської роботи здійснюється огляд вже наявних досліджень щодо проблеми в Україні та розглядаються теоретичні передумови використання концепту соціальної пам'яті як ймовірного фактору впливу на наявність практик домашнього насильства щодо жінок. Другий розділ присвячено методологічним особливостям експертних інтерв'ю в емпіричній соціології. В останньому розділі представлені результати емпіричного дослідження, котре включає в себе онлайн-опитування на етапі пілотажу, а також результати глибинних інтерв'ю з експертами, метою яких був аналіз експертних думок щодо домашнього насильства щодо жінок в Україні, з урахуванням ймовірного впливу соціальної пам'яті на досліджуване явище.

Ключові слова: домашнє насильство, насильство щодо жінок, соціальна пам'ять, експертні інтерв'ю.

ANNOTATION

Tsapok A.O. «Researching domestic violence against women through the prism of social memory using expert interviews»

The problem of domestic violence against women is an important social problem. The COVID-19 pandemic caused the increasing number of complaints about domestic violence situations, so this problem has become current importance. The limitations and consequences of the pandemic have once again focused our attention as

sociologists and researchers on the problem, on the need for regular monitoring and research using new approaches. The first part of the Master's thesis reviews present researches on the problem in Ukraine, and considers the theoretical preconditions for using the concept of social memory as a probable factor influencing the existence of domestic violence against women. The second part is devoted to the methodological characteristics of expert interviews in empirical sociology. The last part presents the results of an empirical research which includes an online pilot survey. Also, this part describes the results of in-depth interviews with experts aimed at analyzing expert opinions on domestic violence against women in Ukraine. It was taken into account the conceivable impact of social memory on the studied subject.

Key words: domestic violence, violence against women, social memory, expert interviews.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. Дослідження домашнього насильства щодо жінок у контексті соціальної пам'яті	6
1.1. Аналітичний огляд досліджень домашнього насильства щодо жінок в Україні	6
1.2. Концептуалізація соціальної пам'яті в дослідженні домашнього насильства щодо жінок.....	13
Висновки до РОЗДІЛУ 1	19
РОЗДІЛ 2. Метод експертних інтерв'ю в дослідженнях домашнього насильства щодо жінок.....	22
2.1. Методологічні особливості експертних інтерв'ю в емпіричній соціології ...	22
2.2. Експертні інтерв'ю в дослідженнях домашнього насильства щодо жінок....	27
Висновки до РОЗДІЛУ 2	31
РОЗДІЛ 3. Контексти (впливи) соціальної пам'яті в межах проблематики домашнього насильства щодо жінок: емпіричне дослідження	33
3.1. Методологія та результати пілотажного етапу дослідження: онлайн опитування у мережі Facebook	33
3.2. Методологія дослідження із застосуванням експертних інтерв'ю	41
3.3. Аналіз результатів дослідження із застосуванням експертних інтерв'ю.....	45
Висновки до РОЗДІЛУ 3	54
ВИСНОВКИ.....	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	59
ДОДАТКИ.....	63

Додаток А. Інструментарій пілотажного етапу дослідження: онлайн опитування у мережі Facebook	63
Додаток Б. Гайд експертних інтерв'ю	66
Додаток В. Транскрипт експертного інтерв'ю з Червінською Тетяною.....	68
Додаток Г. Транскрипт експертного інтерв'ю з Експерткою №2.....	74
Додаток Ґ. Транскрипт експертного інтерв'ю з Світланою Дубиною	78
Додаток Д. Транскрипт експертного інтерв'ю з Галиною Федькович.....	89
Додаток Е. Транскрипт експертного інтерв'ю з Ніною Потарською	97
Додаток Є. Транскрипт експертного інтерв'ю з Мартою Чумало	103
Додаток Ж. Транскрипт експертного інтерв'ю з Марією Дмитрієвою.....	108
Додаток З. Транскрипт експертного інтерв'ю з Тетяною Жерьобкіною	115
Додаток И. Транскрипт експертного інтерв'ю з Тамарою Марценюк.....	121

ВСТУП

Актуальність: проблема домашнього насильства щодо жінок залишається однією із актуальних та важливих соціальних проблем для більшості країн. Так, в Україні число звернень щодо ситуацій домашнього насильства має стійку тенденцію до зростання з моменту запровадження перших карантинних обмежень в країні. У листопаді 2020 року, зокрема, на прес-брифінгу щодо проведення Всеукраїнської інформаційної кампанії “16 днів проти насильства” було озвучено, що, поліцейськими було отримано на 54% більше заяв та повідомлень про факти домашнього насильства, у порівнянні із минулим роком [Укрінформ, 2020]. Утім, варто відзначити, що пандемія COVID-19, обмеження та наслідки, котрі вона зумовила, тільки ще раз акцентують нашу як соціологів та дослідників увагу на проблемі домашнього насильства щодо жінок, зокрема, необхідності регулярного моніторингу та проведення досліджень із застосуванням нових підходів.

Об’єкт дослідження: домашнє насильство щодо жінок в Україні.

Предмет дослідження: проблематика домашнього насильства щодо жінок крізь призму соціальної пам’яті.

Мета дослідження: виявлення проблематики домашнього насильства щодо жінок крізь призму соціальної пам’яті на основі застосування методу експертних інтерв’ю.

Завдання дослідження:

1. Здійснити аналітичний огляд досліджень домашнього насильства щодо жінок в Україні;
2. Здійснити концептуалізацію соціальної пам’яті в дослідженнях домашнього насильства щодо жінок;
3. Розглянути методологічні особливості експертних інтерв’ю в емпіричній соціології;
4. Здійснити огляд експертних інтерв’ю в дослідженнях домашнього насильства щодо жінок;

5. Здійснити емпіричне дослідження контекстів (впливів) соціальної пам'яті в межах проблематики домашнього насильства щодо жінок:

5.1. Реалізація пілотажного етапу дослідження: онлайн опитування у мережі Facebook;

5.2. Реалізація дослідження із застосуванням експертних інтерв'ю;

Структура роботи складається з складається зі вступу, трьох розділів (перші два з яких мають по два підрозділи, а третій – три підрозділи), висновків, списку використаних джерел та додатків.

Ключові слова: домашнє насильство, насильство щодо жінок, соціальна пам'ять, експертні інтерв'ю.

РОЗДІЛ 1. Дослідження домашнього насильства щодо жінок у контексті соціальної пам'яті

1.1. Аналітичний огляд досліджень домашнього насильства щодо жінок в Україні

На початку березня 2021 року структура Організації Об'єднаних Націй «ООН Жінки» оприлюднила прес-реліз, у якому йшлося про результати дослідження, котре було проведене організацією, та згідно з якими кожна третя жінка у світі зазнає фізичного або сексуального насильства з боку свого партнера або сексуального з боку іншого суб'єкта. Отримані дані, зокрема, свідчать про те, що досвід насильства має тенденцію починатися доволі рано. Так, кожна четверта жінка у віці від 15 до 24 років, котра мала досвід стосунків, зазнавала насильства зі сторони свого партнера до 25 років. Загальне ж число жінок, котрі мають досвід насильства зі сторони свого партнера складає близько 641 мільйон осіб по всьому світу, що робить це найбільш поширеною формою насильства по відношенню до жінки. Зокрема, вартим уваги для порівняння той факт, що лише 6% у всьому світі повідомляють про сексуальне насильство з боку когось іншого, окрім свого партнера. Резюмується реліз закликом до усіх країн виконувати свої обов'язки щодо протидії насильству над жінками, зокрема, шляхом посилення збору даних та інвестуванням у високоякісні опитування щодо проблеми насильства проти жінок та вдосконалення вимірювання різних форм насильства, які зазнають жінки [Press Release: Devastatingly pervasive, 2021]. Усе це засвідчує, наскільки гострою на сьогоднішній день залишається у світі проблема домашнього насилля над жінками та наскільки затребуваними та актуальними є дослідження, котрі присвячені цій проблемі. Саме, з огляду на це, у цьому підрозділі пропонується здійснити аналітичний огляд деяких із вже реалізованих соціологічних досліджень, котрі присвячені проблемі домашнього насилля над жінками в Україні, та їх ключових результатів.

Так, у 2007 році було реалізоване перше національне дослідження, котре стосувалося питань насильства над жінками в Україні. Воно було здійснене

громадською організацією «Український центр соціальних реформ» та Державним комітетом статистики, за фінансування USAID. Цільовою аудиторією дослідження були чоловіки та жінки віком від 15 до 49 років (було опитано 6841 жінок та 3178 чоловіків). Дослідження було частиною масштабного медико-демографічного обстеження України, і проблемі домашнього насилля був присвячений окремий розділ. Зокрема, у звіті був зроблений акцент і на тому, наскільки складною була частина збору даних про домашнє насильство, оскільки отримання такої конфіденційної інформації вимагало встановлення взаємозв'язку між інтерв'юером та респондентом. Так, щоб підготувати інтерв'юерів до збору даних про домашнє насильство, вони проходили спеціальний тренінг з гендерного насильства з акцентом на домашнє насильство. Інтерв'юерам також був наданий інструктаж, що інтерв'ю могли тривати лише тоді, коли буде забезпечена максимальна конфіденційність. Якщо конфіденційність не була забезпечена, запитання у блоці щодо домашнього насильства не задавалися. Загалом, результати дослідження показали, що серед жінок від 15 до 49 років 17% вказали, що після виповнення 15 років мали досвід фізичного насильства над ними. Зокрема, дані засвідчили, що чоловіки є переважними винуватцями насилля. Так, серед одружених жінок, котрі зазнали фізичного насилля, 32% вказували винуватцем свого нинішнього партнера, ще 51% посилалися на свого колишнього чоловіка або партнера. Досвід же фізичного або сексуального насильства по відношенню до жінок, за результатами дослідження, був відзначений як такий, що зростає з віком - від 6 % серед жінок у віці від 15 до 19 років до 24% серед жінок віком від 40 до 49 років. Загалом, 24% жінок, котрі коли-небудь були в шлюбі, вказали, що мали досвід емоційного, фізичного або сексуального насильства зі сторони їхнього свого партнера [Demographic and Health Survey, 2008].

Наступне дослідження, огляд результатів яких пропонується здійснити, - це друге дослідження, котре було проведене на національному рівні щодо поширеності насильства щодо дівчат та жінок в Україні. Дослідження було реалізоване у 2014 році ІІ «ГФК Юкрейн», а його замовником був Фонд народонаселення

ООН. Метою дослідження було вимірювання поширеності насильства через індикатори, котрі були рекомендовані Статистичною комісією ООН, а відтак в опитуванні був використаний блок анкети з дослідження, яке було попередньо реалізоване у 2007 році. Так, цільовою аудиторією стали жінки від 15 до 49 років, а загальний обсяг вибірки склав 1606 інтерв'ю. Саме ж опитування було здійснене методом особистого інтерв'ю вдома у респонденток. Результати дослідження показали, що 19% жінок мали досвід фізичного насильства з моменту вповнення їм 15 років, що більше, аніж показник 2007 року (17%). Загалом, серед жінок, які були одружені і мали досвід фізичного насилля, 36% вказали у якості свого кривдника чоловіка або теперішнього партнера, а 44% зазначили колишнього свого чоловіка або партнера. В цілому, у 2014 році 22% жінок вказали, що мали досвід фізичного або сексуального насилля, що значно вище даних 2007 року (18%). У той же час, у 2014 році відзначена дещо нижча, аніж у 2007 році, частка жінок, котрі стали жертвами хоча б одного типу насилля (фізичного, сексуального або емоційного) – 22% проти 24%. Також у дослідженні 2014 року відзначена і позитивна тенденція щодо зниження долі жінок, котрі стали жертвами емоційного насилля (18% проти 22%), що було у звіті пояснене дослідниками як тимчасове явище, котре було спровоковане стресовими подіями 2014 року, в результаті яких у сімейному колі як наслідок менше уваги стало приділятися сімейним образам. Окремо варто відзначити у ході аналізу і вплив дитячого досвіду спостереження насилля батька над матір'ю. Так, серед жінок, хто мав такий досвід у дитинстві, за результатами дослідження, значно переважає частка тих, хто наразі має власний досвід насилля зі сторони свого чоловіка (фізичного, сексуального або емоційного), тоді як серед респонденток, чий батько не скоював насильницькі дії по відношенню до їх матері, ця доля значно менше (37% та 17%, відповідно). Загалом, соціально-демографічний портрет жінок, котрих можна, за результатами дослідження, віднести до найбільш вразливих до насильства, у порівнянні із дослідженням 2007 року, значимих змін не має: здебільшого досвід насилля у шлюбі мали жінки 40-49 років, котрі проживають у сільській місцевості, з низьким

фінансовим становищем та середньою або незакінченою середньою освітою [Волосевич, 2014].

У 2014 році ІП «ГФК ЮКРЕЙН» було проведено ще одне дослідження. Так, його метою був аналіз становища жінок, котрі проживають у сільській місцевості. Згідно із методологією дослідження, серед додаткових цілей, зокрема, було здійснення оцінки щодо поширеності домашнього насильства щодо жінок. Вибірка складала 2000 жінок старше 14 років, та була визначена як репрезентативна щодо жіночого населення, яке проживає у сільських районах України, включаючи АР Крим. За результатами дослідження лише 5% сільських жінок зізналися у своєму досвіді насильства над ними в сім'ї за останні 12 місяців. Серед найпоширеніших форм насилля було визначено регулярне приниження (3%). Варто відзначити, що серед тих жінок, хто зазнав насильства, 75% вказали, що потерпали саме від своїх чоловіків/ партнерів. 25% жінок не вживали жодних заходів, щоб захиститися або переконати кривдника. 71%, за результатами дослідження, продовжували проживати зі своїм партнером і надалі. При цьому, надзвичайно важливо відзначити, що самі дослідники відзначили, що, у зв'язку з тим, що визначення поширеності домашнього насильства не було їх основним завданням, воно не враховувало додаткових методів виявлення жертв насилля, зокрема не було проведено спеціального тренінгу для інтерв'юєрів та не була реалізована конфіденційність при опитуванні, а відтак, ми можемо говорити про те, що відсоток опитаних жінок, котрі зазнали насильства, є значно недооціненим у ході дослідження [Волосевич, 2015].

Дослідження щодо проблеми насильства над жінками в Україні було здійснене і компанією Ipsos у 2018 році в семи країнах-членах ОБСЄ. Вибірка кількісного дослідження складала 2048 жінок у віці від 18 до 74 років. Окрім цього, модель багатоступеневої стратифікованої вибірки у дослідженні включала вибірку із 298 жінок, котрі мешкали на підконтрольних територіях Донецької та Луганської областей. Саме ж опитування було здійснене за допомогою методу особистого інтерв'ю. Варто відзначити і те, як подавалася інформація щодо умов проведення опитування. Так, у звіті було зазначено, що з огляду на «дражливість» опитування

був вжитий ряд заходів по відношенню як до опитаних жінок, так і до інтерв'юерів. По-перше, усі інтерв'юери були жінками з досвідом проведення опитувань на відповідні теми та проходили дводенний семінар. По-друге, у ході інструктажу інтерв'юерам не дозволялося повідомляти респонденток попередньо про те, що опитування буде стосуватися теми насильства. При цьому була надана настанова, що саме опитування повинно проходити в умовах конфіденційності. По-третє, по завершенню інтерв'ю всім жінкам надавалась інформація про організації з підтримки, до яких вони можуть звернутися у разі необхідності. За результатами дослідження, 67% жінок мали досвід насильства зі сторони свого партнера або іншої особи (психологічного, фізичного або сексуального). Окремо варто відзначити, що 28% опитаних відзначили, що були жертвами фізичного або сексуального насильства саме зі сторони свого попереднього партнера. Загалом, серед форм насилля, вчинених інтимним партнером з моменту виповнення 15 років постраждалим жінкам, на першому місці, за результатами дослідження ОБСЄ, психологічне насильство (65%). На другому місці – фізичне насильства (23%) і на третьому місці - сексуальне насильство (7%). Окремо варто приділити увагу і операціоналізації різних форм насильства, котра була застосоване в результаті опитування. Так, щоб отримати інформацію щодо поширеності фізичного насильства респонденткам ставилися запитання, чи відбувалися проти них наступні дії: (1) штовхання або трясіння, (2) давання ляпаса, (3) кидання чимось твердим, (4) хапання чи тягання за волосся, (5) биття кулаком, твердим предметом чи ногами, (6) нанесення опіків, (7) намагання душити, (8) нанесення різаних або колотих ран чи стрілянина, (9) биття головою об щось. Загалом, 21% жінок вказали, що мали досвід хоча б однієї із форм насильства протягом останнього року з моменту проведення дослідження. Найпоширенішими ж формами психологічного насильства зі сторони партнера, за результатами дослідження, були відзначені контрольована поведінка (53%), жорстоке поводження (48%), економічне насильство (21%) та шантаж жінки шляхом використання її дітей (8%) [Добробут і безпека жінок, 2018].

Вартим уваги у ході огляду досліджень домашнього насильства щодо жінок в Україні є і дві хвили дослідження, котрі були проведені компанією Info Sapiens, на замовлення UNFPA Україна, у 2019 та 2020 роках. Цільовою аудиторією дослідження було населення України старше 16 років. Вибірка була репрезентативною, а опитування було здійснено методом особистих інтерв'ю. За результатами опитування, 17% населення погоджуються з тим, що заради збереження сім'ї жінка повинна терпіти насильство з боку свого партнера. Більше половини (а саме 58%) погодилися із тим, що жінка може зазнавати сексуального насильства зі сторони свого чоловіка (при цьому ця частка зросла, у порівнянні із дослідженням 2019 року). Цікавим є і той факт, що 40% опитаних погодилися із тим, що насильство зазвичай відбувається саме у малозабезпечених сім'ях. При цьому, 25% опитаних чоловіків вказали, що фізичне насильства чоловіка проти жінки можна виправдати в певних ситуаціях, а 46% вказали на те, що разовий випадок насилля зі сторони чоловіка по відношенню до жінки можна вибачити, якщо чоловік визнав свою помилку і вибачився. Загалом, 42% відзначили, що домашнє насильство вважається прийнятним саме через проблему виховання у ході якого насильство вважається чимось прийнятним. При цьому, 10% опитаних не вважають насильство гострою проблемою [Ставлення громадян до гендерно зумовленого та домашнього насильства, 2020].

У 2020 році за результатами дослідження, котре було проведено організацією Amnesty International, була представлена доповідь «Домашнє та сексуальне насилля по відношенню до жінок на сході України». В основі доповіді були представлені результати вторинного дослідження українського законодавства, аналізу звітів місцевих та міжнародних недержавних організацій по даній темі, а також результати якісного дослідження, котре було проведене у 2019 році. Останнє було реалізоване методом глибинних інтерв'ю та фокус групових дискусій у Києві та на підконтрольних територіях в Донецькій та Луганській областях. Так, на основі інтерв'ю із постраждалими жінками, а також експертами та експертками було задокументовано 27 випадків домашнього насилля та виявлені патерни такого

насильства. Варто відзначити і ті умови анонімності жінок, котрі постраждали від гендерно-зумовленого насилля, що були описані у методологічній частині доповіді. Так, у доповідь не була включена інформація, котра могла сприяти встановленню особи постраждалих жінок. Зокрема, у доповіді не вказані конкретні місця, де відбулися інциденти в Донецькій та Луганській областях, оскільки мова переважно йшла про невеликі населені пункти. Також опущені деталі, на основі яких можна було б встановити особистість постраждалих від насильства жінок або чоловіка, котрий здійснював насильство. В деяких ситуаціях по тим же причинам не були вказані і назви недержавних та гуманітарних організацій, які допомогли Amnesty International зібрати дані про патерни насилля, котрі були досліджені. Таким чином, більшість деталей у доповіді були змінені для забезпечення необхідної анонімності [Не приватна справа, 2020].

Так, результати, котрі представлені у частині доповіді «Домашнє насилля по відношенню до жінок постраждалих від конфлікту в районі Донецької та Луганської областей», свідчать про те, що збройний конфлікт на Сході значно вплинув на форми та причини домашнього насильства у відповідних областях. Загалом, за результатами дослідження, жінки описували домашнє насилля як звичне та поширене явище. Було відзначено і те, що різні форми домашнього насилля є взаємопов'язаними. Так, історії, котрими ділилися жінки, місцеві жіночі ініціативи та місцеві організації, показали, що майже у всіх випадках фізичне насильство супроводжувалося з економічними та психологічними формами насильства. Найбільш же поширеною формою фізичного насильства було відзначено побиття. Загалом, Amnesty International зафіксували, що насильство здійснюється по відношенню до жінок різного віку: дружин, колишніх дружин, партнерок, доньок та похилих жінок – матерів та бабусь. Було відзначено у доповіді і те, що інколи жінки заявляли про насилля лише тоді, коли під загрозою стає життя їх дитини та/або, коли насильство досягає критичної точки. В контексті ж збройного конфлікту, у людей з'явився доступ до зброї, що в деяких випадках вплинуло і на тяжкість домашнього насильства [Не приватна справа, 2020]. Так, тут доцільно

згадати і попереднє дослідження 2017 року «Війна без правил», яке фактично показало, що у родинах учасників АТО ризик гендерно-обумовленого насилля збільшений і те, що насильство у таких сім'ях відбувається перш за все, якщо воно мало місце і до війни, при цьому під час неї – частіше і з більш серйозними наслідками [Альошін, 2017].

1.2. Концептуалізація соціальної пам'яті в дослідженні домашнього насильства щодо жінок

У цьому підрозділі пропонується розглянути деякі з теоретичних передумов використання концепту соціальної пам'яті для дослідження проблематики домашнього насильства щодо жінок, з урахуванням ймовірного впливу соціальної пам'яті на досліджуване явище. Так, розкриваючи зміст поняття соціальна пам'ять варто, перш за все, звернутися до ідей відомого французького філософа та соціолога М. Хальбвакса, і його теоретичної монографії під назвою «Соціальні рамки пам'яті», яка вийшла у світ у 1925 році, та у якій вчений фактично започатковує соціологічне розуміння колективної пам'яті в рамках структурно-функціонального підходу. Так, у своїй роботі соціолог розкриває ідею про те, що функціонування навіть індивідуальної пам'яті неможливе без тих засобів, котрими є слова та ідеї, які індивід не сам винайшов, а які він фактично позичив зі своєї соціальної середовища. Вчений розвиває ідею про те, що мова відіграє роль соціального факту у мисленні і пам'яті людей, адже словесні конвенції утворюють одночасно і найелементарнішу, і найстійкішу рамку колективної пам'яті [Хальбвакс, 2007].

Саме через запозичене у Е. Дюркгейма поняття «рамка» М.Хальбвакс здійснює у своїй роботі аналіз соціальної складової пам'яті. Так, вчений звертається до релігії, сім'ї та соціальних груп і демонструє, як колективна пам'ять стає предметом послідовного і навіть свідомого соціального конструювання, як наші уявлення про минуле обумовлюються обставинами колективного сьогодення. Соціолог, зокрема, зазначає, що жодне суспільство не може жити без так званого фонду

спогадів, оскільки сім'я або релігія, професійні організації та соціальні інститути фактично утримуються разом саме колективними спогадами [Хальбвакс, 2007].

Окремо варто приділити увагу розділу «Колективна пам'ять сім'ї» у праці М. Хальбвакса. Так, за словами вченого, рамка сімейної пам'яті складається не стільки із фігур чи образів, скільки з понять – понять про осіб та факти, які у цьому сенсі одиничні та історичні, але разом з тим володіють усіма рисами думок, спільних для цілої групи і навіть для декількох [Хальбвакс, 2007]. Таким чином, традиції, котрі притаманні кожній сім'ї, виступають на фоні безособисто-загальних понять, а тому не так просто вказати кордони, що розмежовують перших від других. Так, якщо ми говоримо про родину, яка тільки-но сформувалася, вона як ніколи гостро відчуває необхідність адаптації до соціальної середовища, а відтак може частково відвертатися від традицій батьківських груп, від яких вона відділилася. Але, оскільки дуже скоро у цієї сім'ї з'являється власна історія, оскільки її пам'ять щодня збагачується, то вона стає все більш схильною інтерпретувати взяті у суспільства концепції на свій лад. Врешті-решт у такої сім'ї складається своя логіка і традиції, котрі схожі на логіку і традиції суспільства, в цілому, адже вони фактично походять із них і продовжують регулювати її відносини із суспільством, але і частково різняться від них, оскільки пронизуються приватним досвідом. У той же час, оскільки загальні вірування та переконання суспільства доходять до членів сім'ї через тих з них, хто найбільш залучений у зовнішнє життя колективу, то ці вірування та переконання можуть або пристосовуватися до сімейних традицій, або навпаки, трансформувати їх. Так, М. Хальбвакс зазначає, що соціальна думка – є по суті своєю пам'яттю і увесь її зміст утворено колективними спогадами, але при цьому зберігаються лише ті з них, які суспільство може у будь-яку епоху реконструювати, працюючи над своїми теперішніми рамками [Хальбвакс, 2005].

Повертаючись до дослідження домашнього насильства щодо жінок, та враховуючи на початку окреслені ідеї М. Хальбвакса, ми можемо припустити, що, оскільки кожна соціальна група має власну колективну пам'ять, котра слугує орієнтиром для визначення того, що важливо і значимо для цієї конкретної групи, то

вона має і власний набір цінностей та шаблонів (патернів) поведінки, тобто типових реакцій на ті чи інші явища та ситуації. Так, соціальна пам'ять фактично може забезпечувати структуру, в якій або ж проти якої намагається осмислити свій особистий досвід кожний індивід. З огляду на це, аналізуючи досвід домашнього насильства щодо жінок, ми як дослідники можемо спробувати робити це саме через призму ймовірного впливу соціальної пам'яті на досліджуване явище, оскільки в межах особистого досвіду індивіди можуть частково використовувати та транслювати ті патерни поведінки та реакції, котрі існують в інших групах, з якими вони безпосередньо мають соціальні зв'язки.

До ще одного, але вже з позиції феноменологічного підходу осмислення соціальної пам'яті, варто віднести роботу французького професора Поля Рікера «Пам'ять, історія, забуття», у якій вченим підіймаються такі теми як співвідношення часу та розповіді, співвідношення особистої та колективної пам'яті, а також історії як наукової дисципліни, яка спирається на аналіз конкретних фактів та матеріалів [Рікер, 2004]. Так, протиставляючи індивідуальну пам'ять колективній, П.Рікер розглядає їх в аспекті розрізнення особистих спогадів та винесення спогадів за так звані «межі розуму». Зокрема, вчений пов'язує феномен колективної пам'яті і з патологією уяви – будь-які зусилля більше не думати про це можуть спонтанно перетворюватися у нав'язливу ідею, у зв'язку із чим, сам вчений ставить запитання: «Як перед обличчям цього феномену зачарованості забороненим об'єктом не здійснити скачок у сферу колективної пам'яті і не воскресити свого роду нав'язливу ідею, яку описують історики сучасності, тавруючи «минуле, яке не проходить?». Продовжує ідею вчений тим, що зазначає, що для колективної пам'яті нав'язлива ідея є тим самим, що галюцинація для індивідуальної пам'яті, - патологічною формою впровадження минулого в серцевину сучасного. Утім, як зазначає сам професор, що створює славу одним, для інших – наруга; те, що з однієї сторони є торжеством, для іншої – прокляттям. Саме таким шляхом, згідно з П.Рікером, в архівах колективної пам'яті накопичуються «символічні рані», котрі потребують зцілення [Рікер, 2004].

Звертається П.Рікер і до колективної пам'яті як до феномену, який з'єднує покоління. Мова йде про важливий досвід, який сприяє розширенню кола близьких, розмикаючи його в напрямку минулого. Так, минуле, яке зберігається в пам'яті наших родичів, ставить нас у ситуацію комунікації з досвідом представників інших поколінь. Вчений, зокрема, звертається і до такого поняття як «репрезентація минулого», розмірковуючи над тим, що його інтерпретація має місце на трьох рівнях дискурсу: на рівні документальному, на рівні пояснення та розуміння та на рівні літературної репрезентації минулого [Рікер, 2000].

Загалом, ідеї П.Рікер щодо репрезентації минулого у сучасність як патологічний прояв функціонування колективної пам'яті, варто приділити окрему увагу в контексті дослідження домашнього насильства щодо жінок, зокрема, враховуючи український контекст. Так, доречно було б згадати монографію О. Кіс «Жінка в традиційній українській культурі», у якій частково згадується про «обґрунтоване» насильство чоловіка над жінкою, яке підтримувалося соціонормативною культурою [Кіс, 2008]. О. Кіс, звертаючись до сучасних досліджень з проблеми агресивної поведінки, зазначає, що чоловіки виявляють значно більшу схильність не лише через фізіологічні особливості свого організму, але й через психологічні та соціокультурні чинники. Іншими словами, коли таку поведінку толерує суспільство, сприймаючи її як звичайний вияв «чоловічої природи», це тільки продовжує санкціонувати агресію, у той час як втручання інших у сімейні справи продовжувало залишатися рідше винятком в українському суспільстві. Підкріплює та аргументує дослідниця це, зокрема, і посилаючись на різноманітні етнографічні та фольклорні матеріали, котрі використовує у своєму історико-етнологічному дослідженні [Кіс, 2008.].

Звісно, варто відзначити, що у своїй роботі О.Кіс охоплює період другої половини ХІХ – початку ХХ ст., утім, повертаючись до нашої сучасності, зокрема, посилаючись на результати одного із досліджень, котре вже було розглянуто у попередньому підрозділі, ми можемо зробити висновки, що минуле, дійсно, продовжує мати репрезентацію на сучасність. Так, окремий блок питань кількісного

дослідження під керівництвом ОБСЄ 2018 року, котрий попередньо ще не був розглянутий нами, стосувався поглядів на гендерні ролі. Так, жінкам пропонувався ряд тверджень, кожне з яких просили оцінити на предмет того, чи будуть їхні друзі з ними згодні чи ні. За результатами: 51% вказали, що їх друзі погодилися б із тим, що для чоловіка важливо показувати партнерці, хто головний; 35% відзначили, що їх друзі погодилися б із твердженням, що хороша дружина слухається свого чоловіка, навіть якщо не згодна з ним; ще 19% підтвердили і те, що їх друзі погодилися б з тим, що дружина мусить займатися сексом зі своїм чоловіком, навіть якщо не має бажання цього робити. Серед тверджень у ході опитування були і ті, які жінкам пропонувалося оцінити особисто. За результатами, 26% погодилися із тим, що домашнє насилля є особистою справою; 24% погодилися із тим, що насильство над жінками здебільшого провокується самою жертвою; ще 20% погодилися із тим, що часто постраждалі від насильства жінки, перебільшують, повідомляючи про насильство. Загалом же, серед опитаних жінок 64% відзначили, що насильство над жінками є досі поширеним в Україні [Добробут і безпека жінок, 2018].

Продовжуючи аналіз поняття «соціальна пам'ять» варто також згадати і соціологиню Ю. Мекаєву, котра у своїй праці «Соціальна пам'ять як інструмент соціального впливу» зазначає, що соціологія звертається до соціальної пам'яті не тільки через розробку теоретичних підходів, але й через призму прикладних соціологічних досліджень, аналізуючи місце в соціальній пам'яті окремих історичних подій чи персонажів, а також розглядаючи пам'ять з позицій існування колективних уявлень. Окрім того, дослідниця наголошує на тому, що, оскільки кожна соціальна група у суспільстві володіє власним символічним капіталом, соціальна пам'ять може виступати формою трансляції цього капіталу, і таким чином бути виразником групових цінностей та уявлень [Мекаєва, 2011].

Ще одна соціологиня Е. Позднякова-Кирбят'єва у своїй статті «Концептуалізація поняття та явища соціальної пам'яті» відзначає, що в контексті соціальної пам'яті варто враховувати два аспекти. По-перше, це змістовний характер

соціальної пам'яті, котрий містить у собі певні образи, символи або артефакти. По-друге, це інструментальний та технологічний характер, оскільки пам'ять фактично забезпечує існування певного соціального феномену. Наголошує у своїй статті дослідниця і на тому, що важливо розрізняти історичну пам'ять та пам'ять соціальну. Так, перша стосується конкретних історичних подій, у той час як соціальна пам'ять – зберігає у собі широке коло явищ саме соціального характеру, до яких, зокрема, можна віднести особливості нашого повсякдення та життя, в цілому, стан соціального інститутів тощо. При цьому, Е. Позднякова-Кирбят'єва у своїй статті все ж зазначає, що можна говорити про те, що історична пам'ять має соціальну структуру, а соціальна пам'ять – історичну складову. Якщо ж говорити про достовірний соціальний характер, то його історична пам'ять, за словами соціологині, набуває тоді, коли її компоненти стають активною складовою свідомості суспільства. Саме за таких умов ми можемо говорити про історичну соціальну пам'ять. Зазначає авторка у своїй роботі і те, що соціальна пам'ять може трансформуватися шляхом руйнування колишніх колективних уявлень. Окрема увага у статті дослідниці присвячена, зокрема, переказу, не тільки як повідомленню про події минулого, але і як формі трансляції досвіду попередніх поколінь, а відтак одному із механізмів соціальної пам'яті [Позднякова-Кирбят'єва, 2012].

Продовжуючи ідеї трансляції досвіду попередніх, котре здійснюється, зокрема, і через механізми соціальної пам'яті, варто згадати і роботу В. Колєватова «Соціальна пам'ять і пізнання». У своїй праці автор зазначає, що фактично соціальна пам'ять містить у собі такі компоненти, в яких матеріалізується та передається від одного покоління до іншого суспільна свідомість (сюди вчений, зокрема, відносить витвори літератури та мистецтва, пам'ятники духовної культури тощо). Так, фактично, змістом соціальної пам'яті, на його думку, можна вважати теоретично узагальнений колективний досвід людства, результати діяльності в різних сферах, знання і образні уявлення про світ. При цьому, реальний зміст соціальної пам'яті, згідно із В. Колєватовим, включає в себе не тільки вказані компоненти, котрі складають її теоретичне ядро, але й інформацію, котра зафіксована в

предметах матеріальної культури, у соціальних стосунках, які сформувалися, в практичних нормах поведінки, навиках трудової діяльності і в інших відтворюваних за допомогою традиції соціальних зв'язках і структурах [Колеватов, 1984].

У своїй роботі В. Колеватов, зокрема, згадує Я. Ребане та його ряд робіт, зокрема, працю «Інформація і соціальна пам'ять: до проблеми соціальної детермінації пізнання». Так, у ній Я. Ребане стверджував, що соціальна пам'ять охоплює значно більшу сферу, аніж сфера переданих з покоління в покоління знань, навичок та умінь [Ребане, 1982]. Зокрема, зміст соціальної пам'яті, за Я. Ребане, складають (1) накопичені знання, (2) логічна структура мислення в широкому сенсі, включаючи процеси мислення та операції тощо, (3) форми суспільної свідомості та (4) соціальні цінності. Так, вчений виділяв три групи носіїв соціальної пам'яті: (1) знаряддя виробництва і матеріальні результати праці, які часто узагальнюються в понятті «матеріальна культура», (2) об'єктивні соціальні відносини та (3) мова у широкому сенсі. Так, саме на основі цих носіїв інформації, на думку Я. Ребане, формується свідомість і процес пізнання в індивідів [Ребане, 1977].

Висновки до РОЗДІЛУ 1

Аналітичний огляд досліджень домашнього насильства щодо жінок в Україні, котрий був здійснений у цьому розділі засвідчив актуальність соціологічних досліджень, присвячених цій проблематиці, у зв'язку із поширеністю досліджуваного явища. Окремим аспектом варто відзначити і те, про що вже не раз попередньо відзначалося дослідниками та дослідницями у цій сфері. Так, Тамара Марценюк під час виступу на одній із міжнародних конференцій 2015 року відзначила, що вивчення теми домашнього насильства є викликом для соціологічної спільноти, оскільки ця тема є чутливою для респондентів та респонденток [Марценюк, 2015]. Це, зокрема, підтверджують і попередньо розглянуті у розділі дослідження. Зокрема, у методологічній частині більшості з них відзначалося, наскільки важливим під час реалізації дослідження був етап попередньої підготовки інтерв'юєрів до опитування, максимальне забезпечення конфіденційності, а також

забезпечення необхідного рівня анонімності представлення результатів на виході, слідуючи принципу – не зашкодь. Важливим є і те, що окрім врахування та забезпечення безпеки та захисту опитаних, мова йде і про валідність отриманих даних. Так, справедливим були коментарі до одного із досліджень, котрі були зазначені самими авторами, що через неврахування додаткових методів виявлення жертв насильства у ході опитування, відсоток постраждалих від насильства у ході дослідження можна вважати недооціненим [Волосевич, 2015]. Серед досліджень, чий результати були представлені у першому розділі, переважали кількісні або ж комплексні дослідження, котрі містили як кількісну, так і якісну складову дослідження. До якісної здебільшого належали глибинні інтерв'ю або фокус групові дискусії із експертами та/ або з жінками, котрі постраждали від домашнього насильства. Загалом, серед завдань, котрі стояли перед дослідженнями, переважав аналіз поширеності домашнього насильства над жінками, аналіз становища жінок, а також оцінка сучасних поглядів на ті чи інші гендерні ролі та моделі поведінки, та стан проблеми домашнього насильства, зокрема.

У другому підрозділі нами було розглянуто теоретичні передумови використання концепту соціальної пам'яті для дослідження проблематики домашнього насильства щодо жінок, з урахуванням ймовірного впливу соціальної пам'яті на досліджуване явище. Зокрема, оскільки саме поняття «соціальна пам'ять» має надзвичайно широкі межі, у роботі були розглянуті лише деякі із теоретичних підходів, зокрема, структурно-функціональний підхід до аналізу колективної (соціальної) пам'яті М. Хальбвакса, феноменологічний підхід П.Рікера, та роботи, присвячені концепту соціальної пам'яті, таких дослідників як Ю. Мекаєва, Е. Позднякова-Кирбят'єва, В. Колєватова та Я. Ребане.

Так, з огляду на здійснений аналіз, ми повертаємось до соціальної пам'яті як до форми трансляції у сучасну реальність тих цінностей та колективних уявлень, котрі притаманні як конкретним соціальним групам, так і суспільству, в цілому (зокрема, враховуючи, таким чином досвід минулих поколінь). Серед каналів, через які реалізується ця трансляція ми можемо виділити як матеріальні

надбання суспільства, так і інформацію, котра зафіксована в предметах матеріальної культури, та яка має тенденцію до активного відтворення сьогодні. Більше того, продовжуючи ідею щодо того, що пам'ять фактично забезпечує існування того чи іншого соціального феномену, ми повертаємось до такого явища як домашнє насильство над жінками. Це, зокрема, обумовлене і ідеєю П.Рікера щодо репрезентації минулого у сучасність як патологічний прояв функціонування колективної пам'яті. Так, згадуючи у другому підрозділі монографію О. Кіс, у котрій йдеться про «обґрунтоване» насильство чоловіка над жінкою, яке підтримувалося соціонормативною культурою в українському суспільстві другої половини ХІХ – початку ХХ ст., та аналізуючи ту ситуацію щодо проблеми домашнього насильства над жінками, яку репрезентують сучасні дослідження, ми можемо припустити, що домашнє насильство над жінками можна розглядати як той соціальний феномен, котрий і досі репрезентується в українському суспільстві, та наслідки поширеності якого потребують окремого вивчення, враховуючи аспект соціальної пам'яті.

РОЗДІЛ 2. Метод експертних інтерв'ю в дослідженнях домашнього насильства щодо жінок

2.1. Методологічні особливості експертних інтерв'ю в емпіричній соціології

Німецьки соціологи М. Мейзер та У. Нагель зазначають, що інтерв'ю з експертами є специфічною формою напівструктурованих інтерв'ю. У той же час на відміну від біографічних інтерв'ю, тут респонденти представляють значно менший інтерес як особистість, аніж їх можливості та компетенції як експертів у конкретній сфері. Так, експерти мають знання, орієнтовані на технічні процеси та інтерпретацію, що стосуються їх конкретної професійної сфери діяльності. Самі ж експертні знання складаються не тільки із систематизованих та рефлексивно доступних спеціальних знань, але вони мають і характер практичних знань, а відтак, різні приписи діяльності та індивідуальні правила прийняття рішень, колективні орієнтації та моделі соціальної інтерпретації є безпосередньою їх частиною. Фактично, як зазначають дослідники, експертні інтерв'ю застосовуються в широкому діапазоні дослідницьких сфер, часто в результаті поєднання з іншими методами, а також як незалежна процедура. У той же час, широке застосування експертних інтерв'ю компенсується явною відсутністю методологічних матеріалів щодо них. Так, соціологи відзначають, що у нинішніх підручниках та довідниках з методів емпіричного соціологічного дослідження, експертні інтерв'ю згадуються дуже коротко, а у багатьох випадках цього навіть не відбувається, і зазначається лише те, що процедура експертних інтерв'ю, стратегії самого опитування та оцінки потребують окремого вивчення. Саме з огляду на це, окремі методологічні аспекти експертних інтерв'ю пропонуються для ознайомлення в роботі М. Мейзера та У. Нагеля [Meuser, 1991].

Так, даючи у своїй роботі відповідь на запитання: «Експерт для чого - або: Як стати екпертом?», М. Мейзер та У. Нагель зазначають, що ми можемо називати екпертом лише того, хто сам є частиною тієї сфери діяльності, яка визначає предмет дослідження. Зокрема, автори згадують одне із досліджень М. Мейзера 1989 року, котре було присвячене дослідженню реалізації керівних принципів

щодо просування жінок на державній службі. Так, у його ході М. Мейзер брав інтерв'ю не у сенаторів чи директорів сенатів (на рівні міністрів чи державних секретарів), а у адміністративних менеджерів та менеджерів персоналу, оскільки, доля директиви багато в чому визначається саме рішеннями перших, інтерв'ю ж з радами персоналу були проведені у зв'язку з тим, що вони відіграють безпосередню роль у досліджуваному питанні та реалізації відповідної програми, - хоч і незначну, проте вони мають ті канали інформації, котрі не має вищий менеджмент [Meuser, 1989]. Таким чином, М. Мейзер та У. Нагель підкреслюють, що експерти представляють інтерес як функціонери в організаційному чи інституційному контексті, а тому предметом співбесіди з експертом є відповідні обов'язки, завдання, діяльність, а також ексклюзивний досвід та знання експертів, отримані в результаті [Meuser, 1991].

Інші дослідники А. Богнер та В. Менц пропонують типологію експертних інтерв'ю, котра включає три альтернативи. По-перше, вони можуть бути використані для дослідження, для орієнтації у новій сфері, щоб надати сфері дослідження тематичну структуру та згенерувати подальші гіпотези. Це, зокрема, може бути використано для підготовки основного інструментарію в дослідженні для інших цільових груп. По-друге, експертне інтерв'ю можна використовувати для збору контекстної інформації, котра може доповнювати ідеї, отримані при застосуванні інших методів. По-третє, експертні інтерв'ю, що генерують теорію, мають на меті розробити типологію або теорію про проблему шляхом реконструкції експертних знань (наприклад, про зміст та прогалини в знаннях людей, які працюють у певних установах, щодо потреб конкретної цілі групи) [Bogner, 2002].

Вартим уваги, зокрема, є і ряд проблем та джерел невдач при проведенні експертних інтерв'ю, котрі виділяють М. Мейзер та У.Нагель. По-перше, це блокування інтерв'ю експертом у його ході, оскільки виявляється, що він або вона не є експертами в даній темі, як передбачалося попередньо. По-друге, це ситуації, коли експерт намагається залучити інтерв'юера у тривалий конфлікт і розповідає про внутрішні справи у своїй роботі, замість того, щоб говорити по темі інтерв'ю.

По-третє, це ситуації, коли експерт чи експертка змінюються ролями між експертом/ експерткою та приватною особою, таким чином, що про його або неї як про особу можна отримати більше інформації, аніж про експертні знання, котрими він або вона володіє. У якості ще однієї проміжної форми між успіхом та невдачею зазначається дослідниками «риторичне інтерв'ю». У його ході експерт чи експертка читає лекцію про свої знання замість того, щоб доєднатися до гри «питання-відповідь» у ході інтерв'ю. Так, якщо така лекція стосується безпосередньої теми інтерв'ю, це може бути корисним. Утім, якщо експерт або експертка пропускають таким чином ключову тему, така форма ускладнює повернення до актуальної теми. Саме, враховуючи усе вищезазначене М.Мейзер та У. Нагель зазначають, що гайди до експертних інтерв'ю виконують подвійну функцію. Так, гайд повинен гарантувати, що експерти не представлять себе некомпетентними співрозмовниками. Утім, окрім цього, орієнтація на гайд гарантує і те, що сама співбесіда з експертом або експерткою не загубиться у темах, які не мають значення. Окремо дослідники роблять надзвичайно важливе зауваження, котре слід враховувати у ході експертних інтерв'ю. Так, за їх словами, слід не спокушатися доброзичливістю або «ворожістю» експерта чи ж експертки. Окрім цього, вікові та гендерні відмінності учасників можуть впливати на визначення ситуації, а умови контексту можуть визначатися симпатією або антипатією, утім це не є технічно або методологічно керованими аспектами у ході самого інтерв'ю [Meuser, 2002].

У праці німецького соціолога та доктора філософії у Берлінському університеті У. Фліка, «Вступ до якісних досліджень», зокрема, відзначено, що до проблем при проведенні експертних інтерв'ю слід віднести і те, що часто не надто просто визначити саме «коректних» експертів. На наступному кроці може бути важко переконати експертів взяти участь в самому інтерв'ю. Далі під час самого інтерв'ю виникає питання обмеження часу, оскільки інтерв'ю з експертами часто доводиться розраховувати і проводити набагато жорсткіше, аніж інші форми інтерв'ю. Також експертні інтерв'ю вимагають від самого інтерв'юера високого рівня знань – для розуміння відповідних, часто досить складних процесів, про які

йдеться в експертному інтерв'ю, а також для правильних запитань та для відповідного зондування. Крім того, у ході експертних інтерв'ю може виникнути проблема конфіденційності, оскільки часто можуть згадуватися делікатні питання для представників тих чи інших організацій. Це може спричинити відмову у відповідях або застереження щодо запису інтерв'ю [Flick, 2009].

Переходячи до етапу оцінки експертних інтерв'ю, М. Мейзер та У. Нагель зазначають, що навіть найбільш ретельний відбір експертів з точки зору співставлення їх позицій і передбаченого взаємозв'язку їх емпіричних знань, не дає досліднику позбавитися від проблеми перевірки та співставленості текстів. Так, на відміну від індивідуального аналізу, мета тут не в тому, щоб розглянути текст як окреме, особливе вираження його загальної структури, а в тому, щоб з'ясувати, що є надіндивідуальним, у порівнянні з іншими експертними текстами, сформулювати твердження про репрезентативне, узагальнене знання, оскільки фактично, говорячи про окремого експерта, ми звертаємося до нього як до одного із представників певної «гільдії». Таким чином, саме тематична процедура порівняння повинна використовуватися для визначення схожості та відмінності, і документувати це слід не тематичним аналізом, а типовими твердженнями. З огляду на це, М. Мейзер та У. Нагель пропонують певну оцінку матеріалу експертних даних, яку можна гнучко адаптувати до відповідних умов дослідження [Meuser, 2002].

Так, М. Мейзер та У. Нагель зазначають, що на відміну від звичайної інтерпретації, оцінка інтерв'ю з експертами повинна базуватися на тематичних одиницях, на уривках, що складаються разом за змістом і розподілені по текстах, а не на послідовності висловлювань у ході експертного інтерв'ю. Оцінка встановлює транскрипцію, як правило, заздалегідь записані на диктофон інтерв'ю. Паузи, голосові звуки та інші невербальні та паралінгвістичні елементи не включаються в інтерпретацію. Критичним моментом, як зазначають дослідники, є повнота змісту транскрипції, і посилаючись на власний досвід, вони відзначають, що ступінь дослівності транскрипції, з одного боку, залежить від ходу дискурсу, а з іншого – від того, чи є це процесуальним чи контекстуальним знанням. Так, на відміну від

біографічного інтерв'ю, транскрипція усього аудіозапису не обов'язкова. При цьому, чим ближче хід дискурсу наближається до, за словами дослідників, «ідеальної форми успіху», тим детальнішою повинна бути транскрипція, оскільки вона починає містити у собі велику кількість необхідної інформації. Якщо ж, інтерв'ю не вдається, оскільки експерт або експертка виявляється некомпетентним або тому, що він або вона використовує інтерв'ю як можливість передати щось, що не має нічого спільного з дослідницьким інтересом, транскрипція буде досить короткою і високо вибірковою, обмеженою висловлюваннями, які все ще можна вважати «релевантними». У той же час, якщо увесь дискурс можна вважати вдалим, повні транскрипції також можуть бути корисними [Meuser, 1991].

Наступним етапом оцінки матеріалу даних на основі експертних інтерв'ю М. Мейзер та У. Нагель виділяють перефразування. Згідно з вченими, достовірність перефразування заснована на тому факті, що експертні знання розповсюджуються таким чином, що кожний, хто порівняє інтерв'ю і перефразування, прийде до висновку, що нічого не було пропущено, нічого не додано і нічого не було відтворено у викривленому вигляді, - наприклад, не ігнорувалися висловлювання, котрі в узагальненому вигляді ставлять під сумнів евристичні припущення і теоретичні категорії дослідження. Таким чином, згідно з М.Мейзером та У. Нагелем, перефразування – це перший крок на шляху до скорочення текстового матеріалу. Наступний етап – додання до перефразованих уривків заголовків. Процедура близька до тексту, тобто використовується термінологія експертів. Так, складаються уривки, які присвячені одній і тій же або схожій темі. Формується заголовок, який охоплює зміст усіх включених уривків. Фактично такі заголовки, за словами дослідників, використовуються як «стремена» для прочитання відповідних структур експертних знань із відповідних висловлювань: типовий досвід, інтерпретації та конструкції, процедурні правила та норми прийняття рішень, цінності та позиції тощо. Таким чином, досягається максимальний огляд тексту, а наступним етапом стає тематичне порівняння, у ході якого відбувається «пошук» тематично співставлених уривків тексту з різних інтерв'ю. Результати

тематичного порівняння повинні постійно перевірятися на предмет точності, повноти та достовірності. Окрім цього, на даному етапі слід виділити спільність. Зафіксувати відмінності, відхилення та протиріччя: яка надана експертами інформація збігається/ де різні позиції/ на які теми висловлювалися усі співрозмовники/ які теми можна відзначити лише в деяких текстах, - уся ця інформація має велике значення для подальшої інтерпретації. Слідом за тематичним співставленням йде етап соціологічної концептуалізації. Тільки на цьому відбувається заміна тексту та термінології, яка використовується експертами. Відбувається концептуалізація за допомогою соціологічного знання. Терміни та заголовки, раніше взяті з тексту, тепер переведені на соціологічні, щоб дати можливість тлумаченню бути пов'язаним із більш загальними дисциплінарними дискусіями. Метою є систематизація релевантності, типізацій, узагальнень та моделей інтерпретації. Рівень абстракції, на якому ми рухаємось на етапі оцінки соціологічної концептуалізації, - це рівень емпіричного узагальнення. Останній етап оцінки матеріалу експертних інтерв'ю – це теоретичне узагальнення, і лише у його ході ми йдемо не шляхом експертних знань, а шляхом соціологічних теорій. На цьому етапі відбувається інтерпретація узагальнених фактів з точки зору соціологічної термінології. Підсумовуючи, М. Мейзер та У. Нагель зазначають, що ступінь проведення оцінки матеріалів експертних інтерв'ю різниться в залежності від функцій інтерв'ю з експертами в контексті самого дослідження. Так, якщо дослідницький інтерес полягає в контекстному знанні, оцінка може завершуватися на рівні соціологічної концептуалізації [Meuser, 1991].

2.2. Експертні інтерв'ю в дослідженнях домашнього насильства щодо жінок

В контексті дослідження домашнього насильства щодо жінок, експертні інтерв'ю є доволі поширеними, зокрема і в Україні. Окремо їх варто відзначити і в деяких дослідженнях, аналітичний огляд яких був зроблений у першому розділі. Так, іншою важливою частиною дослідження становища жінок, котрі проживають у сільській місцевості, було експертне інтерв'ю. Таким чином, як і в кожному

блоці питань, так і в модулі «Насильство в сім'ї» експертам було запропоновано висловити свою думку щодо проблеми. Усього було опитано 22 експертів, до яких належали представники та представниці жіночих громадських організацій (11 представниць 9 громадських організацій та 1 дорадчої служби, діяльність яких пов'язана з покращенням становища сільських жінок в Україні), а також відповідальні за формування та реалізацію гендерної політики в органах державної влади та органах місцевого самоврядування (усього 10 представників та представниць). У ході опитування експерти ще раз підтвердили сенситивність теми насилля в сім'ї серед жінок, що часто пояснюється традиційними уявленнями про те, що ця тема є виключно приватною, а відтак боротися з тим, що не визнають і самі жінки є надзвичайно складно, за словами експертів. Зокрема, ж основною причиною скоєння насильства щодо жінки, у сільській місцевості експерти відзначали пияцтво чоловіків, котре переважно можна вважати спровокованим безробіттям та складними економічними умовами. Жінки ж, за словами експертів, не можуть уникнути насильства саме через економічну залежність від своїх чоловіків, оскільки самі переважно є незайнятими через ведення домогосподарства. Один із експертів у ході опитування зазначив і те, що в деяких регіонах України існує традиція щодо бажання мати сина, яку можна вважати специфічною формою насилля, оскільки через неї чоловіки змушують жінок народжувати дітей, доки не народиться син, незважаючи при цьому на бажання жінки, зокрема, її фізичне та психологічне здоров'я. Зокрема, експертами було відзначено і той факт, що сільській місцевості психологічне насильство є значно поширенішим, аніж у містах [Волосевич, 2015].

Якісна частина дослідження ОБСЄ у 2018 році включала в себе такі етапи як обговорення із 15 експертами питань щодо насильства над жінками, проведення 8 фокус-груп із жінками, котрі мають різний досвід і погляди щодо насильства над жінками та проведення 4 інтерв'ю із жінками, які мали досвід насильства. Зокрема, серед експертів були представники міжнародних, державних і недержавних організацій. У ході дослідження експерти вказували на колективну

толерантність до насильства та повідомляли про те, що в Україні є гостра потреба у наданні допомоги жінкам, що постраждали від психологічного та сексуального насилля. Так, було відзначено, що психологічне насилля є надзвичайно поширеною формою насилля та сприймається як нормальне явище, і як результат постраждалим від цієї форми насилля надається недостатньо допомоги. Що ж стосується сексуального насилля, то наразі в країні дуже мало фахівців, котрі вміють діяти у випадках такого насилля. Окремо варто зазначити і те, що, за результатами якісної частини дослідження, у звіті надаються висновки, що експерти, відзначали, що жінки із сільської або віддаленої місцевості здебільшого не мають бажання повідомляти про насильство, оскільки живуть у громадах, де панують переважно традиційні цінності. Окрім цього, такі жінки мають обмежений доступ до інформації про служби підтримки. У ході інтерв'ю, експерти, зокрема, також ділилися своїми поглядами на державні та недержавні організації, котрі займаються питаннями запобігання насильству над жінками, а також поглядами на наявність послуг з підтримки постраждалих від насильства і рекомендаціями, як можна покращити ситуацію [Добробут і безпека жінок, 2018].

Варто згадати і дослідження, огляд яких не був включений у перший розділ, але які також містять у собі експертні інтерв'ю. Одним із таких є дослідження 2017 року «Економічні наслідки насильства щодо жінок в Україні». Окремої уваги вартий розділ «Інформаційне забезпечення оцінки суспільної вартості насильства щодо жінок та вимоги до даних», у якому йдеться, зокрема, і про переваги якісних методів досліджень у формі фокус-груп, експертних оцінок та глибинних інтерв'ю. Так, відзначено, що їх переваги пов'язані, перш за все, із можливістю здійснити поглиблений аналіз проблеми насильства щодо жінок, включаючи як фактори ризику, так і стратегії подолання наслідків та оцінки відповідних заходів політики. Так, автори звіту вказують на те, що глибинні інтерв'ю з експертами доволі часто використовуються за відсутності доступних кількісних даних. При цьому, цей метод також може бути цінним джерелом інформації для розуміння та виявлення прогалин у наданні послуг, адміністративних процедурах,

обґрунтуванні необхідності посилення реагування на насильство щодо жінок, а також приверненні уваги громадськості до цієї проблеми. У ході ж самого дослідження експертні інтерв'ю дали можливість обґрунтувати найбільш доречні підходи до розрахунку вартості різних суспільних послуг та визначення можливих алгоритмів дій постраждалих у випадку гендерно зумовленого, зокрема, домашнього насильства [Економічні наслідки насильства щодо жінок в Україні, 2017].

У звіті за результатами дослідження «Гендерно-обумовлене насильство в регіонах, які постраждали від конфлікту» окремий розділ присвячений ключовим результатам глибинних інтерв'ю з експертами, метою яких був ситуаційний аналіз в регіонах дослідження. Експертами були фахівці, котрі працюють в сфері протидії гендерно-обумовленого насильства (ГОН). Тематика інтерв'ю включала оцінку поточної ситуації з рівнем ГОН в регіонах дослідження, визначення загальних проблем у сфері державної політики протидії ГОН, а також вузькотематичні запитання для фахівців, які представляли різні інституційні сектори, зокрема органи місцевої влади, правоохоронні органи, сектор охорони здоров'я та юстиції, громадські організації, надавачів соціальних послуг. Загалом було опитано 52 фахівці, з них: 10 представників місцевих органів влади, 7 правоохоронців, 9 медичних працівників, 10 фахівців з організацій, які надають соціальні послуги, 6 фахівців з сектору юстиції, 10 представників громадських організацій [Гендерно-обумовлене насильство в регіонах, які постраждали від конфлікту, 2015].

«Дослідження, проведені в рамках підготовки восьмої періодичної доповіді про виконання Україною конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок», котрі були реалізовані у 2014 році, включали в себе експертне опитування «Функціонування національного механізму реалізації гендерної політики». Метою експертного опитування було отримання інформації для формулювання відповідей на Заключні зауваження Комітету при підготовці восьмої періодичної доповіді України до CEDAW та розробка пропозицій та рекомендацій щодо удосконалення функціонування національного механізму реалізації гендерної рівності в Україні. Експертами були національні, регіональні та місцеві

експерти у галузі гендерної політики. Згідно з методологією дослідження критеріями відбору експертів був рівень їхньої компетенції та досвіду роботи у галузі реалізації державної гендерної політики в Україні. Загалом, вибірка експертних інтерв'ю складала 13 експертів. В межах блоку питань «Насильство щодо жінок» експерти оцінювали ефективність Закону «Про попередження насильства в сім'ї» [Дослідження, проведені в рамках підготовки восьмої періодичної доповіді про виконання Україною конвенції ООН, 2014].

Висновки до РОЗДІЛУ 2

У першому підрозділі були розглянуті методологічні особливості експертних інтерв'ю в емпіричній соціології. Перш за все, варто відзначити те, що не дивлячись на те, що застосування цього методу є поширеним в емпіричній соціології, література та джерела, котрі присвячені методології експертних інтерв'ю є дещо обмеженими, а в межах деяких із питань мають дискурсивний характер і досі. З огляду ж на здійснений у роботі аналіз, можна виділити наступні методологічні особливості експертних інтерв'ю. По-перше, це мета дослідження. Так, експертні інтерв'ю можуть бути застосовані для дослідження у новій сфері, зокрема, для генерування подальших в ній гіпотез; для збору контекстної інформації, як доповнення до інших методів; для розробки типології або генерування теорії. По-друге, у ході експертних інтерв'ю, ключовий фокус саме на експертних знаннях, котрі включають як систематизовані спеціальні знання, так і практичний характер знань експертів. Таким чином, у ході формування вибірки якісний підхід заміщує кількісний, оскільки значно вагомішим стає не кількість експертів, а їх якісні характеристики, котрі включають необхідний для вирішення дослідницьких задач рівень компетентності. По-третє, до особливості експертних інтерв'ю варто віднести етап їх оцінки, котрий також має свої методологічні особливості. Так, у розділі був розглянутий, зокрема, підхід шести-ступеневої оцінки М. Мейзера та У. Нагеля, котра включає в себе такі етапи як: (1) транскрипція, (2) перефразування, (3) додання до перефразованих уривків заголовків, (4) тематичне

співставлення уривків тексту, (5) соціологічна концептуалізація та (6) теоретичне узагальнення. При цьому, якщо дослідницький інтерес полягає в контекстному знанні, оцінка може завершуватися на рівні соціологічної концептуалізації.

Друга частина розділу включала в себе огляд ряду досліджень домашнього насильства щодо жінок в Україні, котрі містили в собі експертні інтерв'ю. Огляд підтвердив актуальність даного методу в контексті дослідження проблематики домашнього насильства щодо жінок. Варто відзначити, і те, що здебільшого експертні інтерв'ю були реалізовані саме у ході комплексних досліджень, як один із методів досягнення відповідних дослідницьких задач. Загалом, в методологічній частині звітних матеріалів, переважно надавалося досить мало інформації щодо підходу до відбору експертів, а також щодо критеріїв, за якими формувалася експерта вибірка. Частіше надавалася інформація щодо загального обсягу вибірки та тієї групи, з якої були відібрані самі експерти (представники та представниці міжнародних, державних і недержавних організацій, органів місцевої влади тощо). Особливої уваги варта і мета експертних інтерв'ю, за для якої було використано даний метод у дослідженні проблематики домашнього насильства щодо жінок в Україні. Так, частина досліджень отримували таким чином більш глибокі результати, доповнюючи їх глибоким аналізом проблеми за допомогою експертних знань. Окрім цього, метод експертних інтерв'ю був застосований в дослідженнях для отримання експертних зауважень та рекомендацій щодо механізмів протидії домашньому насильству щодо жінок – як на державному, так і на інших рівнях вирішення проблеми.

РОЗДІЛ 3. Контексти (впливи) соціальної пам'яті в межах проблематики домашнього насильства щодо жінок: емпіричне дослідження

3.1. Методологія та результати пілотажного етапу дослідження: онлайн опитування у мережі Facebook

Першою частиною емпіричною дослідження став пілотажний етап, а саме онлайн-опитування, котре було запущено на платформі Survio та розповсюджено у мережі Facebook (див. Додаток А. Інструментарій пілотажного етапу дослідження: онлайн опитування у мережі Facebook).

Об'єктом пілотажного дослідження було: домашнє насильство щодо жінок.

Предмет: досвіди фізичного та психологічного насильства щодо жінок (особистий та інші).

Мета: оцінка поширеності домашнього насильства щодо жінок через їхні уявлення про свій досвід та досвід інших жінок.

Завдання:

- Дослідити поширеність досвіду домашнього насильства щодо жінок – як серед самих респонденток, так і їх уявлення щодо досвідів їх матері / рідних та близьких жінок/ подруг та колежанок;
- Проаналізувати ставлення жінок до народних афоризмів, котрі містять ті чи інші моделі поведінки у стосунках між чоловіком та жінкою:
 - «Жінка не бита, як коса не клепана»;
 - «Як чоловік жінки не б'є, то вона, як колода, гниє»;
 - «Жінка не любить такого чоловіка, що її не б'є»;
 - «Б'є значить любить»;
 - «Красна пава пір'ям, а жінка - чоловіком»;
 - «Чоловік у домі — голова, а жінка — душа»;
- Проаналізувати відтворюваність гендерно-символічного дискурсу у повсякденному спілкуванні.

Гіпотези:

- Досвід домашнього насильства інших жінок зі сторони їх нинішнього або попереднього партнера (матерів/ рідних та близьких жінок/ подруг та колежанок) має значно більший %, у порівнянні із особистим досвідом респонденток;
- Не дивлячись на власне не погодження з народними афоризмами, які транслиують ті чи інші моделі поведінки у стосунках між чоловіками та жінками, жінки продовжують зустрічати їх у своєму повсякденному дискурсі.

Вибірка: 140 онлайн-анкетувань.

Терміни польового етапу: 11.03.2021 – 12.03.2021.

Характеристика, опитаної цільової аудиторії: опитування проходило виключно серед аудиторії жінок. Віковий розподіл опитаних показав, що 56% - це жінки 16-25 років, 28% - 26-35 років, 10% - 36-45 років, 4% - 46-55 років, 2% - 56 років та старше. Майже 98% відзначили, що проживають у місті, і тільки 2% - у селі.

В межах блоку запитань «**Досвід фізичного та психологічного насилля (особистий та досвід інших)**» респонденткам задавалося чотири запитання щодо різних форм фізичного та психологічного насилля по відношенню до них/ їх матерів/ рідних та близьких жінок/ подруг та колежанок.

Застосування насилля нинішнім або попереднім партнером: респонденткам пропонувалося три відповіді – Так/ Ні/ Не мала або не маю партнера. Якщо виключити частку тих, хто вказав на відсутність партнера, то серед запропонованих форм насилля, котре застосовувалося по відношенню до жінок їх партнером, найбільше відзначали психологічні форми насилля (див. Рис. 3.1).

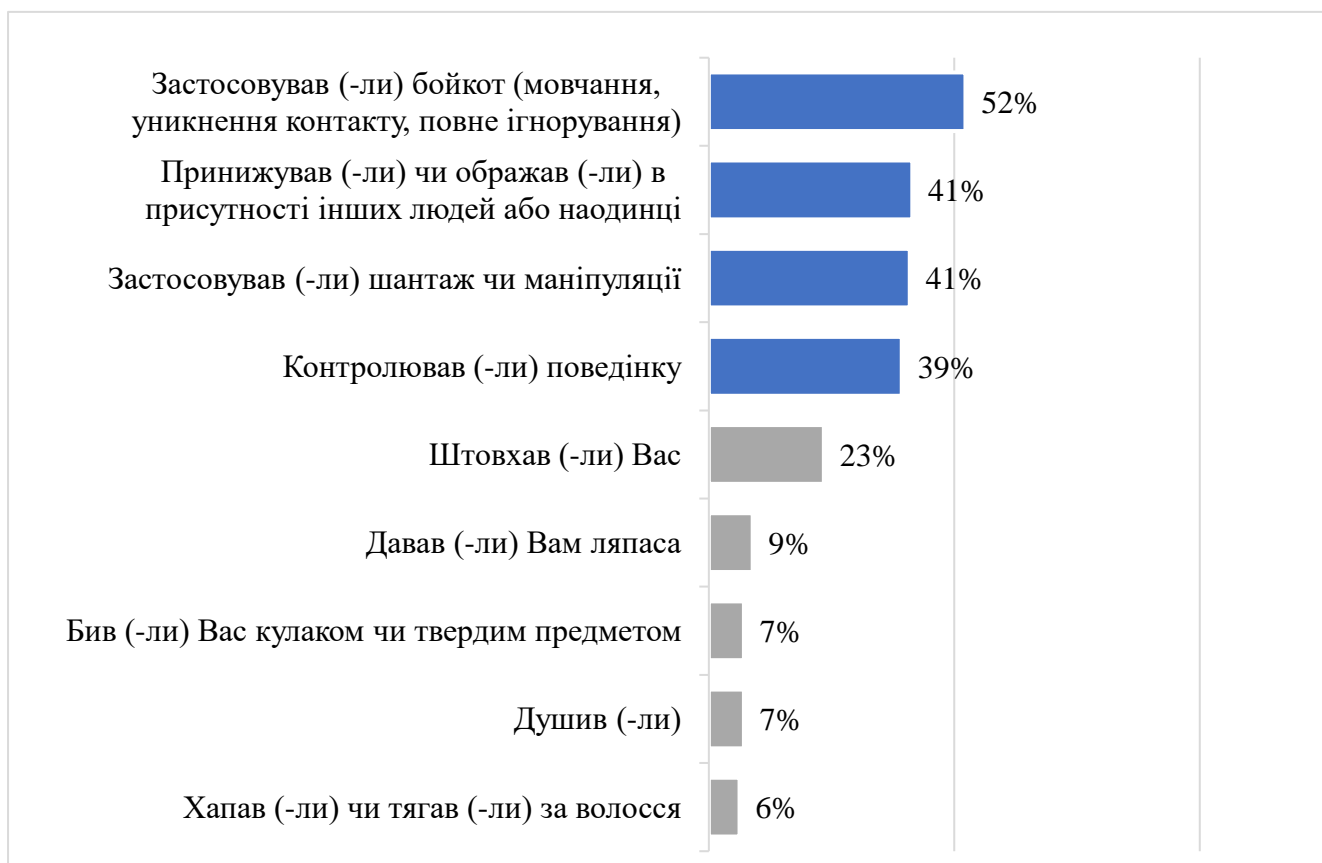

Рисунок 3.1. Розподіл форм насильства щодо жінок (особистий досвід)

Застосування насилля батьком/ партнером матері по відношенню до неї: окрім альтернатив «Так» та «Ні», враховувалося і те, що респондентки могли не знати про конкретні ситуації. Таким чином, виключивши такі відповіді, серед найбільш поширених форм насилля по відношенню до матері відзначені: приниження чи образи в присутності інших людей або наодинці (50%) та штовханина (40%). Окремо варто відзначити, що респондентки **значно частіше** вказували на фізичне насилля по відношенню до матері, у порівнянні із ситуаціями з власного досвіду, зокрема:

- **Штовханина:** на 17% частіше;
- **Биття кулаком чи твердим предметом:** на 13% частіше;
- **Ляпас:** на 11% частіше;

При цьому, про психологічні форми насилля згадувалося здебільшого значно рідше, говорячи про досвід матері, у порівнянні із власним:

- **Бойкот:** на 15% рідше;

- **Контрольована поведінка:** на 10% рідше;
- **Шантаж чи маніпуляції:** на 8% рідше;

Рисунок 3.2. Розподіл форм насильства щодо жінок (досвід матері)

Застосування насилля нинішнім або попереднім партнером по відношенню до жінок, з якими пов'язують сімейні зв'язки: виключивши ситуації необізнаності, найбільш поширеними відзначено усі форми психологічного насилля. У той же час, варто відзначити, що, у порівнянні із власним досвідом, ситуації насилля по відношенню до жінок, з якими пов'язують сімейні зв'язки, є значно поширенішими. Зокрема, найбільшу різницю відзначено у таких формах насилля як:

- **Штовханина:** на 41% частіше;
- **Биття кулаком чи твердим предметом:** на 37% частіше;
- **Ляпас:** на 36% частіше;

Рисунок 3.3. Розподіл форм насильства щодо жінок (досвід жінок, з якими пов'язують сімейні зв'язки)

Застосування насилля нинішнім або попереднім партнером по відношенню до подруг/ колежанок: у порівнянні із власним досвідом, ситуації насилля по відношенню до подруг та колежанок також є значно поширенішими. Утім, найбільшу різницю відзначено у таких формах насилля як:

- **Контроль поведінки:** на 45% частіше;
- **Штовханина:** на 41% частіше;
- **Приниження:** на 40% частіше;

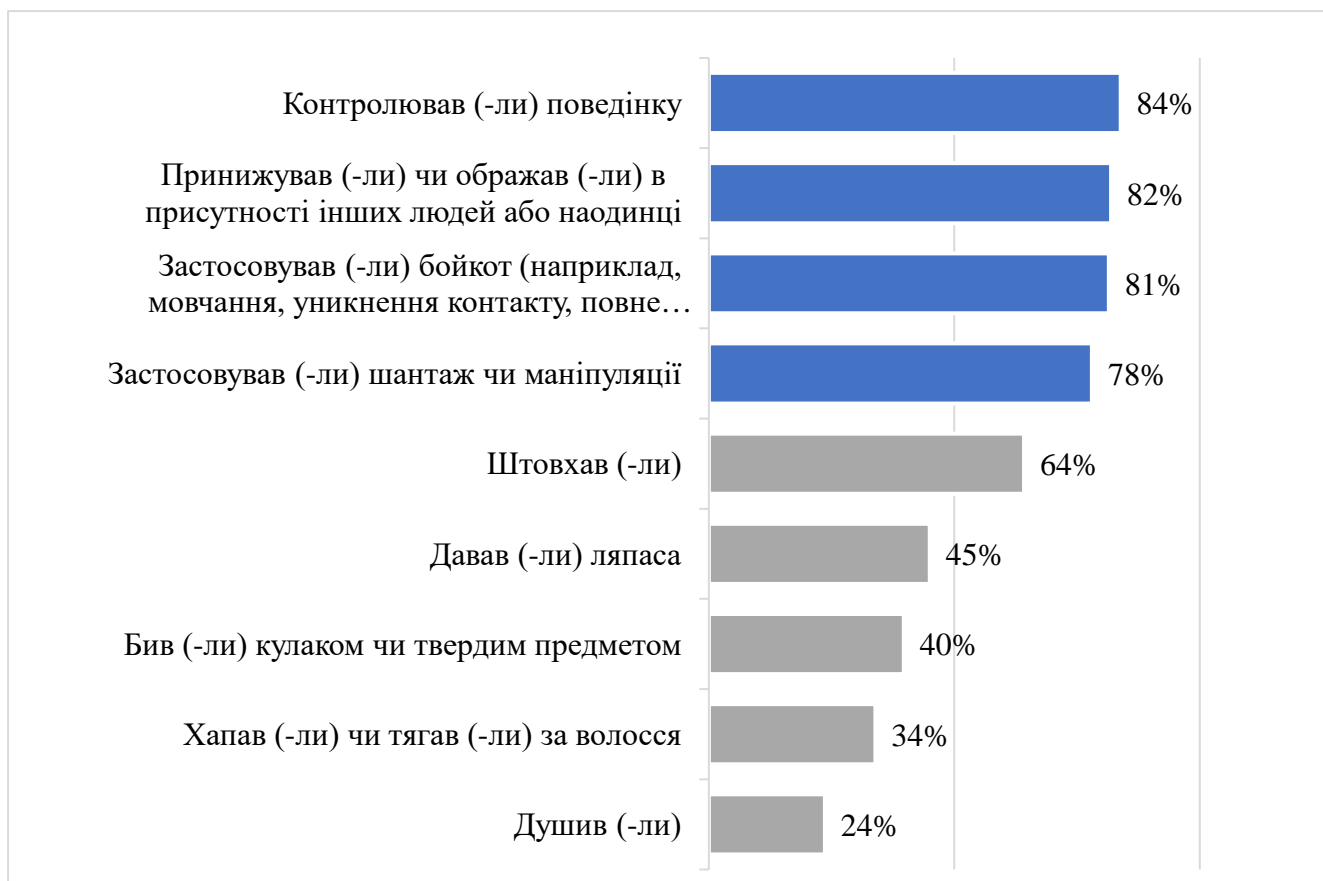

Рисунок 3.4. Розподіл форм насильства щодо жінок (досвід подруг/колег)

В межах наступного блоку запитань «**Народні афоризми, які транслюють моделі поведінки у стосунках між чоловіками та жінками**» респонденткам пропонувалося оцінити шість афоризмів: чи погоджуються вони з ними та, чи зустрічали вони їх у своєму повсякденному дискурсі.

Чи погоджуються респондентки із запропонованими афоризмами: чотири із шести афоризмів стосувалися насилля зі сторони чоловіків по відношенню до жінок, і 99% респонденток відзначили, що не погоджуються із ними. У той же час із такими афоризмами як «Красна пава пір'ям, а жінка чоловіком» та «Чоловік у домі — голова, а жінка — душа» не погодилося дещо менше жінок – 86% та 77%, відповідно.

Рисунок 3.5. Розподіл оцінок народних афоризмів (за школою від 1 до 5, де 5- ви абсолютно згодні з моделлю поведінки у стосунках, котру вони транслюють, а 1 – абсолютно не згодні))

Чи зустрічали респондентки афоризми у повсякденному дискурсі: серед афоризмів найчастіше жінки у своєму повсякденному дискурсі зустрічали такі як «Б'є значить любить» та «Чоловік у домі – голова, а жінка – душа» (86% та 72%, відповідно).

Рисунок 3.6. Розподіл народних афоризмів, котрі жінки відзначили, що зустрічають у своєму повсякденному дискурсі

В останньому запитанні респонденткам надавалася можливість вказати афоризми (окрім попередньо запропонованих): так, майже 60% вказали, що не зустрічали інші афоризми або ж, що їм важко сказати/ не пам'ятають. Серед

афоризмів же, котрі називали найчастіше були: "Чоловік - голова, а жінка – шия та "Б'є значить любить" (котре вже відзначалося попередньо). Окремо ж варто відзначити, що окрім афоризмів жінки дещо частіше називали такі вислови як:

- "Сама спровокувала"/ "Сама напросилася"/ "Сама винна";
- "Всі терплять, і ти терпи"/ "Стерпиться-злюбиться";
- "Чоловік усьому голова";
- "Місце жінки на кухні";
- "Сука не захоче, кабель не вскоче";
- "Чоловік в домі господар";
- "Мовчи, жінко, твій день – 8 березня";

Висновки до пілотажного етапу дослідження

Першу гіпотезу в межах пілотажного етапу дослідження можна вважати підтвердженою. Так, досвід насилля зі сторони чоловіків по відношенню до інших жінок (матерів/ рідних та близьких жінок/ подруг та колежанок) має значно більший %, у порівнянні із особистим досвідом респонденток. Окремо варто відзначити, що це стосується фактично усіх форм насилля та по відношенню до усіх груп жінок. Винятком відзначено лише психологічне насилля по відношенню до матерів, котре за результати опитування мало дещо менший відсоток, аніж особистий досвід респонденток.

Підтвердити ми можемо і другу гіпотезу дослідження, оскільки, не зважаючи на те, що жінки здебільшого не погоджувалися із народними афоризмами, котрі були використані у дослідженні, все ж, вони були відзначені як такі, що зустрічаються жінками у їх повсякденному дискурсі. Зокрема, найчастіше жінки зустрічали такі афоризми як «Б'є значить любить» та «Чоловік у домі – голова, а жінка – душа» (86% та 72%, відповідно). Вартим уваги є і той факт, що, окрім народних афоризмів, жінки самостійно відзначали і інші вислови, котрі також пішли з народу, тобто транслюються безпосередньо суспільством. Це у свою чергу

ще раз підтвердило актуальність та важливість аналізу домашнього насильства щодо жінок крізь призму соціальної пам'яті.

3.2. Методологія дослідження із застосуванням експертних інтерв'ю

Основною частиною емпіричною дослідження було проведення глибоких інтерв'ю з експертами (див. Додаток Б. Гайд експертних інтерв'ю).

Об'єкт: експертне бачення проблеми домашнього насильства щодо жінок в Україні.

Предмет: експертне бачення проблеми домашнього насильства щодо жінок в Україні, з урахуванням ймовірного впливу (або його відсутності) соціальної пам'яті на досліджуване явище.

Мета дослідження: проаналізувати експертні думки щодо домашнього насильства щодо жінок в Україні, з урахуванням ймовірного впливу (або його відсутності) соціальної пам'яті на досліджуване явище.

Завдання:

1. Вивчити думки експертів щодо стану проблеми домашнього насильства щодо жінок в Україні;
2. Проаналізувати оцінки експертів щодо стану досліджень проблеми домашнього насильства щодо жінок в Україні;
3. Виявити можливі напрямки та перспективи дослідження проблеми домашнього насильства щодо жінок крізь призму соціальної пам'яті:
 - 3.1. Напрямок та перспектива дослідження проблеми домашнього насильства через досвід інших жінок (матерів/ рідних та близьких жінок/ подруг та колежанок);
 - 3.2. Напрямок та перспектива дослідження проблеми домашнього насильства щодо жінок через канали, котрі транслюють соціальний досвід домашнього насильства щодо жінок в Україні (зокрема, через народні вислови та афоризми);

Метод дослідження та обґрунтування доцільності його застосування:

перш ніж проводити дослідження серед респонденток із залученням до аналізу фактору соціальної пам'яті, важливо провести глибинні інтерв'ю з експертами/експертками, котрі зможуть оцінити можливі напрямки та перспективи дослідження домашнього насильства щодо жінок крізь призму соціальної пам'яті. Таким чином, обґрунтування доцільності використання методу експертних інтерв'ю, пов'язане із метою дослідження, оскільки включає в себе аспект соціальної пам'яті як новий можливий напрямок для соціологічного дослідження. Окрім цього, з огляду на особливості дослідження теми, про яку вже було відзначено у попередніх розділах, використання глибинних інтерв'ю з експертами обумовлене і тим, що наразі фактично немає досліджень, котрі б враховували вплив соціальної пам'яті на явище домашнього насильства щодо жінок. Саме тому для подальшої реалізації досліджень цієї проблеми важливе врахування експертного бачення.

Формування вибірки експертток: у ході формування вибірки була використана стратегія «снігової кулі» (метод направленої відбору експертів, при якому перший експерт/експертка забезпечує контакт з другим експертом/експерткою, і т.д. [Creswell, 2012]). Процес самого відбору ініціювали два незалежних експерти, з якими не брали інтерв'ю, проте, які надали рекомендацій щодо інших експертів. Оскільки серед завдань дослідження було виявлення можливих напрямків та перспектив дослідження проблеми домашнього насильства щодо жінок крізь призму соціальної пам'яті, чітко визначених критеріїв до самих експертів не було. Це пов'язано із тим, що у ході дослідження вкрай важливо було врахування особливостей експертного бачення з різних сфер, а не тільки з дослідницької сфери. Єдиною умовою під час відбору експертів була їх діяльність, котра повинна була бути або пов'язана напряму, або бути дотичною із темою домашнього насильства щодо жінок. Загальна вибірка склала 9 експертних інтерв'ю. Їх кількість була, зокрема, обумовлена і часовими обмеженнями, котрі були застосовані у ході дослідження, а саме два тижні на рекрут та проведення самих глибинних інтерв'ю з експертами (див. Табл. 3.1).

Вибірка в дослідженні

№	Експертки	Сфера професійної/ наукової діяльності	Дата інтерв'ю	Хронометраж	Кого рекомендували із експертток
1	Тетяна Червінська	Просвітницький характер діяльності, котрий включає в себе викладання дисциплін гендерного характеру, а також реалізація ініціативи гендерного кінозалу в рамках КНУ імені Тараса Шевченка, факультету соціології	25.03.2021	00:42:35	Марія Дмитрієва, Тамара Марценюк
2	Експертка №2 ¹	Аналітична робота з питань протидії гендерно-зумовленому насильству в рамках однієї з міжнародних організацій	26.03.2021	00:39:46	-
3	Світлана Дубина	Діяльність в рамках винницької громадської організації інформаційно – просвітницький центр «Вісь» у якості голови організації та як співзасновниця (10 років), а також тренерство з питань гендерної нерівності	29.03.2021	00:58:45	Марта Чумало, Галина Федькович
4	Галина Федькович	Діяльність в рамках громадської організації Центр жіночі перспективи у якості співзасновниці, а також надання послуг жінкам, які постраждали від домашнього насильства (юридичні консультації, складання процесуальних документів, представництво в суді). Експертка від України, в міжнародних проектах, які стосуються захисту жінок	30.03.2021	0:48:23	Марта Чумало

¹ У ході експертного інтерв'ю другою експерткою було озвучено прохання не вказувати її прізвище та ім'я, а також назву організації, в якій вона працює. Саме тому текстовий транскрипт у Додатках анонімізований;

Продовження Табл. 3.1

№	Експертки	Сфера професійної/ наукової діяльності	Дата інтерв'ю	Хронометраж	Кого рекомендували із експертток
5	Ніна Потарська	Діяльність в рамках Міжнародної жіночої ліги за мир і свободу (WILPF) в Україні у якості національної координаторки.	31.03.2021	00:39:37	-
6	Марта Чумало	Членкиня Української асоціації КППТ-терапевтів, оглядачка від України у European Women's Lobby щодо забезпечення прав жінок в Україні, Коаліції з протидії дискримінації на правах індивідуальної експертки, сертифікована тренерка Ради Європи, ПРООН, ОБСЄ та ін.	01.04.2021	00:34:14	Галина Федькович
7	Марія Дмитрієва	Робота з організацією Центр Розвитку демократії з питань протидії домашнього насильства щодо жінок. Просвітницька діяльність, експертна робота в межах участі у громадських радах та різних органах законодавчої та виконавчої влади.	01.04.2021	00:41:03	Скіпальська Галина, Віктор Паленчук, Алла Студілко, Анастасія Кириченко
8	Тетяна Жерьобкіна	Аналітична діяльність в центрі CEDOS, зокрема з питань освітньої політики (один із компонентів якої є тема гендерно-зумовленого насильства)	02.04.2021	00:47:38	Марія Дмитрієва, Анастасія Мельниченко
9	Тамара Марценюк	Викладацька діяльність в рамках Києво-Могилянської Академії (курс на гендерну тематику), ведення різних тренінгів, написання наукових статей та науково-популярних книг. Гендерна експертка Української Гельсінської спілки з прав людини. Щодо гендерного насилля – дотична до різних проєктів, зокрема, відзначена і діяльність у дослідницькому соціологічному аспекті.	05.04.2021	00:53:08	Марія Мегерчик, Марта Чумало, Марта Гавришко, Ірина Ігнатенко

Умови проведення глибинних інтерв'ю з експертками: інтерв'ю проводилася у зручний для експерток час. Зокрема, у зв'язку із карантинними обмеженнями та ситуацією, формат проведення інтерв'ю був – онлайн, з використанням зручних для експерток платформ - Skype або Zoom.

Тривалість одного інтерв'ю: до 1 години.

3.3. Аналіз результатів дослідження із застосуванням експертних інтерв'ю

Загальна оцінка експертками стану проблеми домашнього насильства щодо жінок в Україні. Фактично усі опитані експертки відзначили деякі позитивні зрушення у питаннях вирішення та протидії проблеми в рамках довготривалої динаміки. Так, переважна більшість вказували на зміни на законодавчому рівні, котрі відбулися в державі: *«З огляду на те, що в нас було 10-15 років, зараз більш адекватне законодавство. Так, зважаючи на нове законодавство, яке ми маємо з 19-го року, з моєї точки зору, воно дає багато можливостей, механізмів захисту жінок від домашнього насильства. Звичайно, що жодне законодавство не може бути ідеальним, і наше також потребує вдосконалення, але основні моменти, яких ми добивалася багато років, такі, як обмежувальні приписи, зараз ми це маємо. Впровадження і застосування, це вже інше питання»* (Галина Федькович). Окремо експертками був відзначений і ріст обізнаності щодо проблеми (зокрема, і через різні медіа канали), тобто те, що цю проблему доволі активно на сьогоднішній день обговорюють. Деякі з експерток відзначали і певні позитивні інфраструктурні зрушення, зокрема, відкриття шелтерів та інших притулків для жінок, котрі постраждали від домашнього насильства, а також активна діяльність різних громадських організацій, котрі допомагають постраждалим. У той же час, експертки акцентували увагу і на тих викликах, котрі залишаються актуальними в Україні на сьогодні. Так, перш за все, варто відзначити стереотипні погляди, зокрема, стереотипне тлумачення цього явища, толерування насильства у суспільстві, звинувачення постраждалих, а також брак поглядів на насильство зі сторони саме хлопців та чоловіків. По-друге, експертки відзначали неможливість

з'ясувати реальні масштаби проблеми через відсутність реальної статистики та даних. *«Другий момент – це те, що статистики домашнього насильства, реальної статистики, реальних даних, з цим дуже великі проблеми. Тобто, вживають як раз такі поняття, як – звернулися по допомогу, або експерти засвідчують. Але, все ж таки, звернулися по допомогу в нашому суспільстві, в якому жертви звинувачуються як раз в тому, що до них було здійснено домашнє насильство, - це надзвичайно обмежує розуміння реальної картини і реальної поширеності домашнього насильства»* (Тетяна Червінська). *«Гендерна статистика, яку збирає Державна служба статистики України ... в мене багато претензій. Хочеться більше даних, наприклад, шведська гендерна статистика навіть розрізняє «Violence in Indoor and Outdoor». І от цей «Indoor» – це домашнє насилля. У нас все-таки проблема зі статистичною інформацією. Ви можете зайти на сайт Державної служби статистики України і спробувати знайти там статистику по домашньому насиллю. Це буде складно зробити. А все-таки важливо для того, щоб визнавати якусь певну проблему, збирати теж базову статистичну інформацію»* (Тамара Марценюк). Вартим уваги і погляди деяких з експерток щодо інформаційних компаній: *«Щодо того як це на поверхні, то є така мильна бульбашка. Про це, наче, б то більше говориться, але ця хвиля зазвичай стосується тих хто читає конкретні медіа... А потім завжди в Україні з цим проблеми, завжди є розподіл активності, і в сільській місцевості або в віддалених якихось містах, туди рідко доходять якісь прояви цієї активності»* (Тетяна Жерьобкіна). Також було охоплено і питання освіти в державі: *«Також в мене є претензії щодо освіти шкільної і університетської... Варто все-таки більше вчити прав людини, що робити, як ідентифікувати насилля, як діяти, якщо є різні форми насилля. І курси з прав дітей в нас або не відбуваються, або вони дуже формальні. Тобто, хотілося б на рівні освітніх закладів більше фахового знання щодо протидії, протидії насильству»* (Тамара Марценюк).

Наскільки змінилася ситуація у зв'язку із карантинними обмеженнями та ситуацією, котра спричинена поширенням коронавірусної інфекції

COVID-19. Усі опитані експертки погодилися із тим, що пандемія COVID-19 значно загострила проблему домашнього насильства щодо жінок. *«Пандемія насильства в Україні дуже давно. Але я Вам хочу сказати, що ця пандемія з коронавірусом, вона дуже загострила проблематику»* (Світлана Дубина). *«Величезний виклик – пандемія, яка показала, що фактично бракує інфраструктури для постраждалих, що все-таки не завжди поліція ефективно приїжджає, надає заборонні приписи, що фактично не завжди можна неупереджено провести ось цю всю процедуру. Саме це показало необхідність в ратифікації конвенції ради Європи щодо протидії домашньому гендерно-зумовленому насиллю, тобто, Стамбульській конвенції»* (Тамара Марценюк). Так, серед ключових чинників, котрий вплинув на загострення проблеми, експертки переважно називали соціально-економічну кризу, котра пов'язана саме з пандемією, а також перебування жінок в закритому просторі зі своїм кривдником: *«Якщо раніше була можливість взяти та піти на роботу, і не зіштовхуватися з цією історією, то під час карантину піти нікуди не можна»* (Ніна Потарська, рос. в оригіналі).

Стан досліджень проблеми домашнього насильства щодо жінок в Україні. Більшість експерток у ході інтерв'ю відзначали актуальність на сьогоднішній день досліджень проблеми домашнього насильства щодо жінок в Україні. Деякі зазначали і те, що дослідження, дійсно, проводяться, утім все ж не можуть відзначити, що це питання наразі досліджено максимально насичено. Зокрема, користь таких досліджень була відзначена експерткою Мартою Чумало: *«Дослідження корисні, коли ми говоримо з державою і, коли ми говоримо з міжнародними інститутами. Тобто, коли ми, наприклад, готуємо звіт до комітету ООН, з подолання всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW), коли держава демонструє один звіт, а громадські організації інший, тоді ці дослідження дуже корисні. Ми робили кілька досліджень, і на їх аналізі вибудовували свої альтернативні звіти. Тому в межах комунікації з міжнародними партнерами - це дуже важливий аргумент. І так само корисні дослідження, коли ми комунікуємо з державою. Минулого тижня, наприклад, був круглий стіл в комітеті Верховної Ради з прав*

людини, на тему впливу COVID-19 на права жінок. І, власне, ми виступали з посиленнями на дослідження і на конкретні кейси, звичайно. Тобто це два таких полюси, які ми використовуємо. З одної сторони, це реальні історії, а з другої сторони - це загальні дослідження, які є в доступі». Окремо варто відзначити і те, що деякі з експерток відзначили і ряд проблем, пов'язаних з такими дослідженнями. «Вони є актуальними, вони є поширеними, але дуже багато стало делітанства. Я не хочу брутальною, але будемо говорити, що вони просто переписуються. От так, компілюється експертне слово» (Світлана Дубина). Так, окремим важливим аспектом експертки відзначали й умови проведення таких досліджень, особливо враховуючи контекст ситуації із пандемією: «Мені здається, що зараз можна просто дивитись якісь такі цифри, по зверненням, потім по кількості жінок, які перебувають в шелтерах, або в кризових кімнатах, бо вони відкриваються по-тихеньку. Але треба бути дуже обережними зараз з цифрами. Зараз дуже критична ситуація, форс-мажорна, я б сказала. Тому треба бути дуже-дуже обережними, але в той же час було б дуже добре глибинні інтерв'ю проводити з жінками, які вже є в тих притулках. Тобто, очевидно, що вони є постраждалими, проговорити з ними, що відбувається.» (Світлана Дубина). «Потрібно пам'ятати, коли проводяться будь-які опитування, про принцип не нашкодь. Якщо ви ставите в анкету запитання: чи зазнавали ви якогось фізичного насильства, треба максимально делікатно ставити це питання. І потім, якщо людина каже: так, обов'язково слід направити її до надавача послуг» (Експертка №2). З методологічної точки зору були відзначені, зокрема, і такі проблеми як некоректність підходу у дослідженнях, котрі фактично відтворюють стереотипи. Таким чином була відзначена необхідність ставити у дослідженнях саме збалансовані чи більш галітарні питання, а також додання можливості порівняльного аспекту, опитуючи не тільки чоловіків або жінок, а обидві групи для порівняння результатів.

Напрямок та перспектива дослідження проблеми домашнього насильства через досвід інших жінок (матерів/ рідних та близьких жінок/ подруг

колежанок). У ході глибинних інтерв'ю були отримані різні думки експертів, котрі враховували ті чи інші аспекти напрямку. Зокрема, було відзначено те, що, говорячи про власний досвід, варто враховувати те, що він може формуватися навпаки відповідно до тих установок, котрі абсолютно відходять від моделі поведінки, котра могла панувати в сім'ї, з метою її уникнення та не повторення: *«Немає жодних шаблонів, які переносяться. Ось в мене так бабуся робила, і я так буду робити. Ні, звісно. Звісно, людина в кожній ситуації приймає рішення, виходячи з мільйона факторів. Різних. І дуже часто навпаки, якщо моя мама так робила, то я так не хочу робити»* (Ніна Потарська, рос. в оригіналі). Зокрема, деякі з експерток відзначали, що досвід матері або когось із родини можна вважати стигматизацією, і слід змістити фокус саме на досвіді жінок з оточення, наскільки часто інші жінки з ним зіштовхувалися, наскільки часто цей досвід є поміченим серед жінок. Або також змістити фокус на досвід у якості очевидців насильства: *«Але мені тут подумалося, що більш корисним, дійсно, буде залучення до дослідження тих, хто безпосередньо мав участь спостерігати прояви цього насильства, або скоріше так. Це, якщо ми говоримо про мам або бабусь відносно їх дітей чи онуків»* (Тетяна Жерьобкіна). При цьому, серед експерток були зазначення і того, що тема досвіду матері також може бути сенситивною і болючою темою для дослідження, а тому потребує врахування методологічних аспектів при розробці самого опитувальника: *«Я так собі думаю, чи готова я говорити про досвід моєї мами, якщо це було боляче мені в моєму дитинстві, не знаю. Я зараз думаю, що якимось чином, по розумному слід сформулювати питання. Це для Вас теж, як дисертацію вже будете писати, продумайте якісь ось такі не болючі питання»* (Світлана Дубина). Відзначали експертки і можливі труднощі при порівнянні тих соціально-культурних умов, в межах яких відбувався досвід особистий та досвід інших жінок: *«Мені ще тут зараз здається, що досвід жінок попередніх поколінь старших родичок, він відбувався в інших умовах, соціальних, структурних, яких завгодно. Їхній досвід був іншого поклику, він відрізняється від тих, що зараз, тому я не бачу, як Ви можете їх порівнювати із тим що роблять жінки зараз,*

без врахування цього контексту. Тому виглядає, що це дослідження буде розпов-
затися в різні боки для того, щоб врахувати ці всі фактори, тому мені здається
Вам мало сенс якусь звузити дослідницьке питання, щоб ви в цьому не погрузли
зовсім» (Марія Дмитрієва). Зокрема, було відзначено, що такий напрямок дослі-
дження через досвід інших жінок може відвертати увагу від ключової проблеми:
«Я сумніваюся. Я бачу проблему насильства в більш структурних причинах -- На-
приклад, в патріархаті та конструюванні маскулінності. Тому, я думаю, що ідеї
транслявання поведінкових патернів від мами до доньки, передачі, так званих,
стратегій «жертви» і так далі, вони відвертають увагу, по-перше, від основної
причини - від патріархату, і від системної організації влади між різними групами.
Тобто, це не внутрішньо групові процеси, а власне, міжгрупові. Коли одна група
має більше влади і контролю, і реалізує цю владу через взаємодію з представни-
цями з іншої групи. Бо такі заглиблення в поведінкові патерни постраждалих і
подібні дослідження можуть перекладати відповідальність за насильство на от
цих репрезентаторок - тих, хто зазнали насильства. І, тому я б була обережною
з такими дослідженнями. Можливо, і є якісь перспективи, але це треба робити
дуже обережно і дуже фахово, розуміючи всю от цю систему організації патрі-
архатного дискурсу. Тому, я не дуже за такі дослідження» (Марта Чумало). На-
томість були відзначені і наступні аспекти такого напрямку досліджень: «Цікаво,
звісно, було б вивчити міжпоколіннєве знання, ось наприклад: чи розповідали/
яким чином бабусі своїм онукам і мами. Тобто, наскільки, якщо взяти три поко-
ління жінок, то наскільки ця тема є табуованою....Мені здається, що табуйо-
вана, але це не означає, що цього явища не було. Воно було, просто мало говорили.
І відповідно ось ці сприйняття – «б'є, значить любить», або це нормально, то
звісно ж постає питання про первинний ген соціалізації в сім'ї. Як в сім'ї до цього
ставилися. Вважається, якщо діти свідки насильства, особливо чоловіки, вони
більшою мірою потім ретранслюють це насилля, тому можна дійсно подивися
міжпоколіннєве знання... Ці стереотипи досить живучі, і вони явно передаються
різними агентами, агентками соціалізації, серед яких в тому числі люди більш

старшого віку, в родинях, і небажання якось про це говорити, і взагалі обговорювати якісь певні проблеми, толерування насильства, небажання виносити бруду білизну назовні - як таке міжпоколіннєве знання і як це, от ставлення всередині родини, це було би цікава тема» (Тамара Марценюк).

Напрямок та перспектива дослідження проблеми домашнього насильства щодо жінок через канали, котрі транслюють соціальний досвід домашнього насильства щодо жінок в Україні (зокрема, через народні вислови та афоризми). У ході експертних інтерв'ю була відзначена важливість саме порівняльного аналізу в рамках цього напрямку. *«По-перше, через це можна подивитися ставлення жінок і чоловіків до таких от штук. Окремо, я би подивилася різницю між старшими жінками, і молодшими жінками. Ну, вікові різниці, чи відбувається щось, чи зміна якась відбувається. Я би подивилася, навіть, регіональні зміни село/ місто. Це було би дуже круто»* (Світлана Дубина). Загалом же, переважна більшість експерток все ж позитивно, в загальному, оцінили такий напрямок дослідження, утім із врахуванням ряду аспектів. Так, дуже часто було відзначено те, що народні афоризми та вислови є застарілими каналами трансляції, а відтак до аналізу варто включити більш актуальні джерела. *«Мені здається, що тут корисним, можливо, буде саме відслідковування якихось нових афоризмів, які з'явилися. І які, можливо, є більш актуальними для опису оцього явища»* (Тетяна Червінська). *«Ну, я думаю, що час народних висловлювань вже пройшов. Зараз у нас час народних мемів, котрі гуляють по Інтернету. Тобто, це таке архаїчне джерело»* (Ніна Потарська, рос. в оригіналі). *«Мені видається, кориснішим не брати старі, а робити огляд поточного пласту культурного, як це описують сучасні письменники та письменниці»* (Тетяна Жерьобкіна). *«Я вам зразу скажу в контексті моєї попередньої думки про використання стереотипів для опитування, що я тут бачу таку певну проблему, я би до цих 6 стереотипних додала б інші твердження, наприклад, от зараз популярний слоган, з яким виходять і на жіночий марш на 8 березня, і не тільки – б'є, значить сяде. Тобто, я думаю, що стереотипними судженнями ми, як соціологині відтворюємо теж ці стереотипи*

і варто збалансовано підбирати. Так, я впевнена, що за останні 20-30 років незалежності вже є такі критичні слогани, і було б якраз важливо теж їх включити» (Тамара Марценюк).

Окремим аспектом, котрий був висвітлений у ході експертних інтерв'ю, була важливість фокусу у таких дослідженнях не на патернах поведінки та реакціях жінок як постраждалих, а саме на чоловіках як кривдниках: *«Коли ми говоримо про ось такі дослідження, я дозволю собі таку метафору - це як хвороба і симптом. Ви говорите про дослідження цих патернів: чи вони передаються та як передаються? Як жінки реагують? Звідки вони навчилися так реагувати? Так ми фактично зосереджуємося на симптомі. Хвороба - це те, що кривдники мають можливість і кривдять. Їхні патерни поведінки звідкись же прийшли, в якійсь же спосіб підсилюються, звідкись вони отримали знання і розуміння, що вони можуть так чинити, і вони так чинять. А Ви вивчаєте, як реагують. Чи змінюється реакція жінок на те, як їх б'ють чоловіки? З моєї точки зору, це абсолютно неправильний підхід. Так, ми відтягуємо відповідальність. Так, вони будуть знати, що "коса не клепата..." означає те то, і давайте будемо це викорінювати, але ми не викоринимо, якщо будемо лікувати нежить, коли в тілі, наприклад, грип чи COVID-19. Тут більш глибинна проблема. Тому, мені здається, що це псевдокорисні дослідження, котрі заглиблюються в поведінку і патерни постраждалих. Постраждалі мають право реагувати. Будь-яка реакція допомагає пережити травму. Це вже я Вам скажу, як людина, яка надає психотерапевтичні послуги нашим постраждалим. Навіть, абсолютна деструктивна, з нашої точки зору, реакція, вона має свою логіку для подолання травми. Дослідження мають заглиблюватися в патерни поведінки кривдників, а не постраждалих...Якщо ви змістите фокус, це взагалі буде бомба. Тому, що насправді немає таких досліджень, котрі вивчають спосіб формування цієї токсичної маскулінності. Немає досліджень коренів, які живлять цю токсичну маскулінність, як передаються саме ці поведінкові патерни. Як взагалі йде легітимізація насильства. Дитина не народжується з можливістю схильністю кривдити, із знанням*

про те, що вона вища і має право керувати і диктувати своє бажання іншим людям. Але ж це якось формується, і в нашому соціумі ціла величезна купа таких людей. Якщо б Ви це дослідили, це б, дійсно, була бомба. Тому що, знову ж таки, це власне хвороба. Причина насильства саме в патріархатному формуванні кривдників, в передачі влади і контролю в руки цих кривдників. Вони можуть здійснювати кривду, а держава вже розгрібає наслідки. Якби ви дослідили, в який спосіб легітимізується це насильство. Дуже мало досліджень маскулінності. В основному, всі ці дослідження є за кордоном. В Україні досліджень маскулінності дуже мало, а ми маємо дуже сильні корені. Ми маємо козацтво. Ми зараз маємо АТО. Ми маємо різні періоди, де токсична маскулінність була на передньому плані і всіма схвалювалася. Всі боготворили цю маскулінність насильницьку. Тому тут поле не оране. І я Вас запрошую» (Марта Чумало).

Додатково у експертках також запитувалося, через які ще канали (окрім, народних висловів та афоризмів) може транслюватися соціальний досвід домашнього насильства щодо жінок. Так, була відзначена шкільна програма, зокрема, література, котра у ній міститься. *«Школа це далі транслює. І далі, і далі. Я нічого не маю проти класиків, але я перепрошую, якщо соціум ще немає адекватного сприйняття, воно ще підсилюється там в школі, в класі. Немає критичного ставлення і сприйняття того, що «це було тоді, це тоді були тяжкі часи для жінок. Потрібен підхід, що це, взагалі немає повторюватися, це не має бути зараз»* (Галина Федькович). Окремо деякі експертки відзначали і саму літературу, у різних її проявах, зокрема, казках, піснях, сучасній літературі тощо. Варто відзначити і те, що навіть деякі із застарілих літературних дискурсів, були зазначені як ті, що час від часу знову ж таки актуалізуються, а відтак продовжують існувати: *«Кілька років тому почалася дискусія стосовно пісні: «Прив'язали Галю до сосни косами». Оце весь жах. І потім народ, оп-па, і почали дивитися інші пісні – «Проміняв жінку на тютюн та люльку», та інші, бачите»* (Світлана Дубина). Окремо також експертки відзначали і такі канали як медіа, зокрема реклама: *«Та, мабуть, про соціальну рекламу більше. Тому, що вона дуже відтворює реальність. І не тільки*

соціальну рекламу, а й загалом рекламу. Мені там найчастіше кидався в очі якийсь сексизм, от, але я думаю про домашнє насильство це також доречно» (Тетяна Жерьобкіна). Згадувалися також такі канали як офіційні аккаунти у соціальних мережах: *«Можна взяти, як приклад, офіційні аккаунти у мережах, служби які з цим давно працюють. Наприклад, поліція в якійсь області, у них там є офіційний фейсбук, офіційний Твіттер і подивитися якою риторикою вони користуються, якою мовою вони описують ці ситуації»* (Марія Дмитрієва). Також серед експертів були відзначені і слогани, з якими виходять на жіночі марші, як один із можливих каналів для дослідження.

Висновки до РОЗДІЛУ 3

Вивчивши думку експертів щодо стану проблеми домашнього насильства щодо жінок в Україні, варто відзначити ряд позитивних зрушень у цьому питанні, зокрема на законодавчому рівні, а також в контексті поширення обізнаності щодо проблеми серед громадськості. При цьому залишається ряд викликів, котрий пов'язаний із стереотипними поглядами в межах суспільства, зокрема, толерування насильства. Також значної уваги потребує питання інфраструктури необхідної для постраждалих жінок, відсутність реальних статистичних даних щодо поширеності проблеми та недостатня просвітницька діяльність, зокрема, в галузі освіти. Іншим важливим викликом, котрий відзначений був усіма експертками, стала пандемія COVID-19, котра зумовила соціально-структурні наслідки та вплинула на загострення проблеми не тільки в Україні, але й в усьому світі.

Здійснивши аналіз оцінок експерток щодо стану досліджень проблеми домашнього насильства щодо жінок в Україні, ми можемо відзначити, що такі дослідження є актуальними та поширеними на сьогоднішній день. Однак, експертки відзначили ряд проблем, котрі обумовлюють ці дослідження. Зокрема, проблема реалізації таких досліджень в умовах пандемії, проблема доброчесності проведення таких досліджень, а також дотримання у їх ході усіх необхідних умов, зокрема, забезпечення принципу «Не нашкодь».

У ході виявлення перспектив напрямку дослідження проблеми домашнього насильства через досвід інших жінок, варто відзначити, що більшість експерток акцентували увагу на тому, що напрям потребує значних допрацювань, а також залежить від того, якою буде мета досліджень в межах його застосування. Зокрема, деякими експертками відзначалося, що говорячи про власний досвід, варто враховувати те, що він може формуватися навпаки відповідно до тих установок, котрі абсолютно відходять від моделі поведінки, котра могла панувати в сім'ї, з метою її уникнення та не повторення. У той же час, аналізуючи досвід матері, варто враховувати, що ця тема буде не менш сенситивною, аніж особистий досвід, а від так необхідно надзвичайно професійно підійти до розробки опитувальника. Серед найбільшої критики такого підходу було те, що дослідження досвіду інших може відвертати увагу від основної проблеми, таким чином перекладаючи відповідальність за насильство на репрезентаторок власного досвіду. Окрім цього, важливим є і соціально-структурний аспект, котрий пов'язаний із тим, в яких умовах відбувалося насильство щодо жінок, оскільки порівнюючи особистий досвід та досвід інших поколінь, його врахування є надзвичайно важливим.

Що ж стосується перспектив дослідження проблеми домашнього насильства щодо жінок через канали, котрі транслюють соціальний досвід домашнього насильства щодо жінок в Україні (зокрема, через народні вислови та афоризми), цей напрямок був відзначений експертками все ж більш позитивно, в цілому, утім, за умови врахування ряду важливих аспектів. По-перше, це здійснення аналізу більш актуальних каналів трансляції, оскільки, на думку, експерток, народні афоризми та вислови є все ж архаїчними каналами. Натомість, експертками були запропоновані такі канали для аналізу як література, загалом, медіа, зокрема реклама, слогани, з якими виходять на жіночі марші, офіційні акаунти у соціальних мережах, у яких зустрічається інформація щодо ситуацій домашнього насильства щодо жінок. Окремим надзвичайно важливим аспектом, котрий був висвітлений у ході експертних інтерв'ю була важливість фокусу у таких дослідженнях не на патернах поведінки та реакціях жінках, а саме на чоловіках як кривдниках.

ВИСНОВКИ

Аналітичний огляд досліджень домашнього насильства щодо жінок в Україні засвідчив актуальність соціологічних досліджень, присвячених цій проблематиці, у зв'язку із поширеністю досліджуваного явища. Загалом, серед завдань, котрі стояли перед розглянутими у роботі дослідженнями, переважав аналіз поширеності домашнього насильства над жінками, аналіз становища жінок, а також оцінка сучасних поглядів на ті чи інші гендерні ролі, та стан проблеми домашнього насильства, зокрема.

Серед теоретичних передумов використання концепту соціальної пам'яті для дослідження проблематики домашнього насильства щодо жінок, з урахуванням ймовірного впливу соціальної пам'яті на досліджуване явище, був проаналізований структурно-функціональний підхід до аналізу колективної (соціальної) пам'яті М. Хальбвакса, феноменологічний підхід П.Рікера, та роботи, присвячені концепту соціальної пам'яті, таких дослідників як Ю. Мекаєва, Е. Позднякова-Кирбят'єва, В. Колєватова та Я. Ребане. Так, з огляду на здійснений аналіз, у роботі ми звертаємося до соціальної пам'яті як до форми трансляції у сучасну реальність тих цінностей та колективних уявлень, котрі притаманні як конкретним соціальним групам, так і суспільству, в цілому. Продовжуючи ідею щодо того, що пам'ять фактично забезпечує існування того чи іншого соціального феномену, ми повертаємось до явища домашнього насильства над жінками. Це, зокрема, обумовлене і ідеєю П.Рікера щодо репрезентації минулого у сучасність як патологічний прояв функціонування колективної пам'яті. Згадуючи у другому підрозділі монографію О. Кіс, у котрій йдеться про «обґрунтоване» насильство чоловіка над жінкою, яке підтримувалося соціонормативною культурою в українському суспільстві другої половини XIX – початку XX ст., та аналізуючи ту ситуацію щодо проблеми домашнього насильства над жінками, яку репрезентують сучасні дослідження, ми можемо зробити припущення, що домашнє насильство над жінками можна розглядати як той соціальний феномен, котрий і досі репрезентується в

українському суспільстві, та наслідки поширеності якого потребують окремого вивчення, враховуючи, зокрема, і аспект соціальної пам'яті.

Так, серед одного із способів для такого вивчення у роботі розглядаються експертні інтерв'ю. Зокрема, розглянувши методологічні особливості експертних інтерв'ю в емпіричній соціології, можна виділити наступні. Так, експертні інтерв'ю можуть бути застосовані для дослідження у новій сфері, зокрема, для генерування подальших в ній гіпотез; для збору контекстної інформації, як доповнення до інших методів; для розробки типології або генерування теорії. По-друге, у ході експертних інтерв'ю, ключовий фокус саме на експертних знаннях, котрі включають як систематизовані спеціальні знання, так і практичний характер знань експертів. Таким чином, у ході формування вибірки якісний підхід заміщує кількісний, оскільки значно вагомішим стає не кількість експертів, а їх якісні характеристики, котрі включають необхідний для вирішення відповідних дослідницьких задач рівень компетентності. По-третє, до особливості експертних інтерв'ю варто віднести етап оцінки експертних інтерв'ю, котрий також має свої методологічні особливості. Зокрема, огляд у роботі ряду досліджень домашнього насильства щодо жінок в Україні, котрі містили в собі експертні інтерв'ю, підтвердив актуальність даного методу в контексті дослідження проблематики домашнього насильства щодо жінок. Варто відзначити, і те, що здебільшого експертні інтерв'ю були реалізовані саме у ході комплексних досліджень, як один із методів досягнення відповідних дослідницьких задач.

Емпіричне дослідження контекстів (впливів) соціальної пам'яті в межах проблематики домашнього насильства щодо жінок, котре було реалізоване за допомогою методу експертних інтерв'ю, продемонстрував наступні особливості вивчення проблематики домашнього насильства щодо жінок крізь призму соціальної пам'яті на основі експертних інтерв'ю. По-перше, обґрунтування доцільності використання методу експертних інтерв'ю, було пов'язане із метою самого дослідження, оскільки включало в себе аспект соціальної пам'яті як новий можливий напрямок для дослідження. Окрім цього, з огляду на особливості дослідження

теми насильства, використання глибинних інтерв'ю з експертами було обумовлене і тим, що наразі фактично немає досліджень, котрі б враховували вплив соціальної пам'яті на явище домашнього насильства щодо жінок. По-друге, варто відзначити особливості формування вибірки експертів. Так, процес самого відбору ініціювали два незалежних експерти, з якими не брали інтерв'ю, проте, які надали рекомендацій щодо інших експертів. Оскільки серед завдань дослідження було виявлення можливих напрямків та перспектив дослідження проблеми домашнього насильства щодо жінок крізь призму соціальної пам'яті, чітко визначених критеріїв до самих експертів не було. Це пов'язано із тим, що у ході дослідження вкрай важливо було врахування особливостей експертного бачення з різних сфер, а не тільки з дослідницької сфери. Єдиною умовою під час відбору експертів була їх діяльність, котра повинна була або бути пов'язана напрямку, або бути дотичною із темою домашнього насильства щодо жінок.

Загалом, результати емпіричної частини роботи, котрі включали експертні інтерв'ю, виявилися надзвичайно важливими та корисними. Так, за допомогою експертної думки були визначені перспективи дослідження двох напрямків, котрі враховували аспект соціальної пам'яті. Зокрема, експертні знання продемонстрували ті аспекти та чинники, котрі важливо у подальшому враховувати при реалізації подальших досліджень із застосуванням концепту соціальної пам'яті у них.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Війна без правил: гендерно-обумовлене насильство, пов'язане зі збройним конфліктом на сході України [Електронний ресурс] / [А. Альохін, С. Кириченко, А. Кориневич та ін.] // Київ. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: https://jfp.org.ua/system/reports/files/110/uk/gon_151117.compressed.pdf.
2. Добробут і безпека жінок [Електронний ресурс] // ОБСЄ. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: https://www.osce.org/files/f/documents/0/8/440318_0.pdf.
3. Дослідження поширеності насильства щодо дівчат та жінок [Електронний ресурс] / [І. Волосевич, Т. Коноплицька, Т. Костюченко та ін.] // Київ. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <https://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pubpdf/GBV%20prevalence%20survey%20%20UA.pdf>.
4. Гендерно-обумовлене насильство в регіонах, які постраждали від конфлікту [Електронний ресурс] // Український центр соціальних реформ. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: https://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pubpdf/final_ukr_report.pdf.
5. Дослідження, проведені в рамках підготовки восьмої періодичної доповіді про виконання Україною конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок [Електронний ресурс]. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: https://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pubpdf/CEDAW_3%20surveys_%20UKR.pdf.
6. Економічні наслідки насильства щодо жінок в Україні [Електронний ресурс] // UNFPA. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: http://www.un.org.ua/images/documents/4496/%D0%95%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%87%D0%BD%D1%96%20%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%BB%D1%96%D0%B4%D0%BA%D0%B8%20%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%B8%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B0_2017_1.pdf.

7. Кісь О. Жінка в традиційній українській культурі: друга половина ХІХ-початок ХХ ст / Оксана Кісь., 2008.
8. Кісь О. Жінка в українській селянській сім'ї другої половини ХІХ–початку ХХ століття: гендерні аспекти / О. Кісь. – Львів, 2001.
9. Колеватов В. А. Социальная память и познание / В. А. Колеватов. – 1984: Москва. – 193 с.
10. Марценюк Т. Соціологічні дослідження домашнього насильства: методологічні засади [Електронний ресурс] / Тамара Марценюк // 2015 – Режим доступу до ресурсу: <https://rm.coe.int/168049519c>.
11. Медико-демографічне обстеження у 2007 році [Електронний ресурс] // Український центр соціальних реформ. – 2007. – Режим доступу до ресурсу: <https://dhsprogram.com/pubs/pdf/SR147/SR147.u.pdf>.
12. Мекаева Ю. Ю. Социальная память как инструмент социального влияния : дис. канд. соц. наук / Мекаева Ю. Ю. – Москва, 2011. – 24 с.
13. Не приватна справа [Електронний ресурс] // Amnesty International. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.amnesty.org/download/Documents/EUR5032552020RUSSIAN.PDF>.
14. Позднякова-Кирбят'єва Е. Г. Концептуалізація поняття і явища соціальної пам'яті [Електронний ресурс] / Е. Г. Позднякова-Кирбят'єва // Вісник Міжнародного слов'янського університету. Сер. : Соціологічні науки. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VMSU_sociology_2012_15_1-2_5.
15. Поліцейські отримали на 54% більше заяв про домашнє насильство, ніж минулого року — МВС [Електронний ресурс] // Укрінформ. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3144158-policejski-otrimali-na-54-bilse-zaav-pro-domasne-nasilstvo-niz-minulogo-roku-mvs.html>.

- 16.Ребане Я.К. Информация и социальная память: к проблеме социальной детерминации познания / Я.К. Ребане // Вопросы философии. – 1982. – №8.
- 17.Ребане Я. К. Принцип социальной памяти / Я. К. Ребане. // Философские науки. – 1977. – С. С. 97–100.
- 18.Рикер П. Память, история, забвение / Поль Рикер. – Москва: Издательство гуманитарной литературы, 2004. – 728 с.
- 19.Рикер П. Время и рассказ / Поль Рикер., 2000. – 224 с.
- 20.Ставлення громадян до гендерно зумовленого та домашнього насильства [Електронний ресурс] // Info Sapiens. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: https://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/break_the_circle_omnibus_2020_.pdf.
- 21.Хальбвакс М. Коллективная и историческая память / Морис Хальбвакс. // Журнал: Неприкосновенный запас. – 2005. – №2.
- 22.Хальбвакс М. Социальные рамки памяти / Морис Хальбвакс., 2007. – 348 с. – (А).
- 23.Atkinson P. Qualitative Research—Unity and Diversity [Електронний ресурс] / Paul Atkinson // Volume 6, No. 3, Art. 2. – 2005.
- 24.Bogner A. Expertenwissen und Forschungspraxis: die modernisierungstheoretische und methodische Debatte um die Experten / A. Bogner, W. Menz. // Opladen: Leske and Budrich. – 2002. – С. 7–29.
- 25.Bogner A. Das theoriegenerierende Experteninterview / A. Bogner, W. Menz. // VS Verlag für Sozialwissenschaften. – 2002.
- 26.Creswell J. Designing and conducting mixed methods research (2nd ed.) / J. Creswell, C. Plano., 2011.
- 27.Creswell J. W. Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research / Creswell. – Upper Saddle River, NJ: Pearson Education, 2012.

28. Demographic and Health Survey [Электронный ресурс] // Ukrainian Center for Social Reforms. – 2007. – Режим доступа до ресурсу: <https://dhsprogram.com/pubs/pdf/FR210/FR210.pdf>.
29. Flick U. An Introduction to Qualitative Research [Электронный ресурс] / Uwe Flick // SAGE Publications Ltd. – 2009. – Режим доступа до ресурсу: https://elearning.shisu.edu.cn/pluginfile.php/35310/mod_resource/content/2/Research-Intro-Flick.pdf.
30. Meuser M. ExpertInneninterviews - vielfach erprobt, wenig bedacht: ein Beitrag zur qualitativen Methodendiskussion [Электронный ресурс] / M. Meuser, U. Nagel // Westdt. Verl.. – 1991. – Режим доступа до ресурсу: https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/2402/ssoar-1991-meuser_et_al-expertinneninterviews_-_vielfach_erprobt.pdf?sequence=1&isAllowed=y&lnkname=ssoar-1991-meuser_et_al-expertinneninterviews_-_vielfach_erprobt.pdf.
31. Meuser M. Gleichstellung auf dem Prüfstand. Frauenförderung in der Verwaltungspraxis / Meuser. // Pfaffenweiler. – 1989.
32. Meuser M. The Expert Interview and Changes in Knowledge Production [Электронный ресурс] / M. Meuser, U. Nagel // SpringerLink. – 2002.
33. Press Release: Devastatingly pervasive: 1 in 3 women globally experience violence [Электронный ресурс] // UN Women. – 2021. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.unwomen.org/en/news/stories/2021/3/press-release-1-in-3-women-globally-experience-violence>.

ДОДАТКИ

Додаток А. Інструментарій пілотажного етапу дослідження: онлайн опитування у мережі Facebook

СКРИНІНГ

ДОБРОГО ДНЯ! ЦЕ ОПИТУВАННЯ ПРОВОДИТЬСЯ В РАМКАХ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ У ЯКОСТІ ПІЛОТАЖНОГО ЕТАПУ, КОТРИЙ НАЦІЛЕНИЙ НА ОТРИМАННЯ ВАЖЛИВИХ ІНСАЙТІВ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО НАСТУПНОГО ЕТАПУ ДОСЛІДЖЕННЯ, ТЕМА ЯКОГО "АНАЛІЗ ДИСКУРСУ ПРО ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНЕ НАСИЛЛЯ КРИЗЬ ПРИЗМУ СОЦІАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ". ОПИТУВАННЯ ЗАЙМЕ 10-15 ХВИЛИН. ВАША ДУМКА НАДЗВИЧАЙНО ВАЖЛИВА!

A1. ВКАЖІТЬ, БУДЬ ЛАСКА, ВАШУ СТАТЬ:

Одна відповідь.

Чоловіча 1 =>КІНЕЦЬ ІНТЕРВ'Ю
Жіноча 2

A2. СКІЛЬКИ ВАМ РОКІВ:

Одна відповідь.

Менше 16 років 1 =>КІНЕЦЬ ІНТЕРВ'Ю
16-25 років 2
26-35 років 3
36-45 років 4
46-55 років 5
56 років і старше 6

A3. ВИ ПРОЖИВАЄТЕ У МІСТІ ЧИ СЕЛІ:

Одна відповідь.

У місті 1
У селі 2

ДОСВІД ФІЗИЧНОГО ТА ПСИХОЛОГІЧНОГО НАСИЛЛЯ (ОСОБИСТИЙ ТА ДОСВІД ІНШИХ)

ЗАРАЗ ДО ВАШОЇ УВАГИ БУДЕ ЗАПРОПОНОВАНИЙ БЛОК ЗАПИТАНЬ ЩОДО ДОСВІДУ ФІЗИЧНОГО ТА ПСИХОЛОГІЧНОГО НАСИЛЛЯ (ВАШОГО ОСОБИСТО ТА ІНШИХ). ПРОХАННЯ ВІДПОВІДАТИ ЧЕСНО. УСІ ВІДПОВІДІ КОНФІДЕНЦІЙНІ, ТА БУДУТЬ АНАЛІЗУВАТИСЯ ВИКЛЮЧНО В УЗАГАЛЬНЕНОМУ ВИГЛЯДІ.

A4. СКАЖІТЬ, БУДЬ ЛАСКА, **ВАШ НИНІШНІЙ АБО ПОПЕРЕДНІЙ ПАРТНЕР** ЗАСТОСОВУВАВ (-ЛИ) ПО ВІДНОШЕННЮ ДО ВАС КОЛИ-НЕБУДЬ НАСТУПНІ ДІЇ:

Одна відповідь по кожному рядку.

		Так	Ні	Не мала/ не маю партнера
Фізичне насилля				
1	Штовхав (-ли) Вас	1	2	3
2	Давав (-ли) Вам ляпаса	1	2	3

3	Хапав (-ли) чи тягав (-ли) за волосся	1	2	3
4	Бив (-ли) Вас кулаком чи твердим предметом	1	2	3
5	Наносив (-ли) опіки	1	2	3
6	Душив (-ли)	1	2	3
Психологічне насилля				
7	Контролював (-ли) поведінку	1	2	3
8	Принижував (-ли) чи ображав (-ли) в присутності інших людей або наодинці	1	2	3
9	Застосовував (-ли) шантаж чи маніпуляції	1	2	3
10	Застосовував (-ли) бойкот (наприклад, мовчання, уникнення контакту, повне ігнорування)	1	2	3

A5. ЯКЩО ГОВОРИТИ ПРО ВАШУ МАТИР, ЧИ ЗАСТОСОВУВАВ ВАШ БАТЬКО/ ПАРТНЕР МАМИ ПО ВІДНОШЕННЮ ДО НЕЇ КОЛИ-НЕБУДЬ НАСТУПНІ ДІЇ:

Одна відповідь по кожному рядку.

		Так	Ні	Не знаю про такі ситуації
Фізичне насилля				
1	Штовхав (-ли)	1	2	3
2	Давав (-ли) ляпаса	1	2	3
3	Хапав (-ли) чи тягав (-ли) за волосся	1	2	3
4	Бив (-ли) кулаком чи твердим предметом	1	2	3
5	Наносив (-и) опіки	1	2	3
6	Душив (-ли)	1	2	3
Психологічне насилля				
7	Контролював (-ли) поведінку	1	2	3
8	Принижував (-ли) чи ображав (-ли) в присутності інших людей або наодинці	1	2	3
9	Застосовував (-ли) шантаж чи маніпуляції	1	2	3
10	Застосовував (-ли) бойкот (наприклад, мовчання, уникнення контакту, повне ігнорування)	1	2	3

A6. ЯКЩО ГОВОРИТИ ПРО ВАШИХ РІДНИХ ТА БЛИЗЬКИХ ЖІНОК, З ЯКИМИ ВАС ПОВ'ЯЗУЮТЬ СІМЕЙНІ ЗВ'ЯЗКИ, ЧИ ЗАСТОСОВУВАЛИ ЇХ НИНІШНІ АБО ПОПЕРЕДНІ ПАРТНЕРИ ПО ВІДНОШЕННЮ ДО НИХ КОЛИ-НЕБУДЬ НАСТУПНІ ДІЇ:

Одна відповідь по кожному рядку.

		Так	Ні	Не знаю про такі ситуації
Фізичне насилля				
1	Штовхав (-ли)	1	2	3
2	Давав (-ли) ляпаса	1	2	3
3	Хапав (-ли) чи тягав (-ли) за волосся	1	2	3
4	Бив (-ли) кулаком чи твердим предметом	1	2	3
5	Наносив (-и) опіки	1	2	3
6	Душив (-ли)	1	2	3
Психологічне насилля				
7	Контролював (-ли) поведінку	1	2	3
8	Принижував (-ли) чи ображав (-ли) в	1	2	3

	присутності інших людей або наодинці			
9	Застосовував (-ли) шантаж чи маніпуляції	1	2	3
10	Застосовував (-ли) бойкот (наприклад, мовчання, уникнення контакту, повне ігнорування)	1	2	3

A7. ЯКЩО ГОВОРИТИ ПРО **ВАШИХ ПОДРУГ/ КОЛЕЖАНОК**, ЧИ ЗНАЄТЕ ВИ ПРО СИТУАЦІЇ, КОЛИ ДО КОГОСЬ З НИХ ЗАСТОСОВУВАЛИСЬ **ЇХНІМИ НИНІШНІМИ АБО ПОПЕРЕДНІМИ ПАРТНЕРАМИ** НАСТУПНІ ДІЇ:

Одна відповідь по кожному рядку.

		Так	Ні	Не знаю про такі ситуації
Фізичне насилля				
1	Штовхав (-ли)	1	2	3
2	Давав (-ли) ляпаса	1	2	3
3	Хапав (-ли) чи тягав (-ли) за волосся	1	2	3
4	Бив (-ли) кулаком чи твердим предметом	1	2	3
5	Наносив (-ли) опіки	1	2	3
6	Душив (-ли)	1	2	3
Психологічне насилля				
7	Контролював (-ли) поведінку	1	2	3
8	Принижував (-ли) чи ображав (-ли) в присутності інших людей або наодинці	1	2	3
9	Застосовував (-ли) шантаж чи маніпуляції	1	2	3
10	Застосовував (-ли) бойкот (наприклад, мовчання, уникнення контакту, повне ігнорування)	1	2	3

НАРОДНІ АФОРИЗМИ, ЯКІ ТРАНСЛЮЮТЬ ТІ ЧИ ІНШІ МОДЕЛІ ПОВЕДІНКИ

ОСТАННІЙ БЛОК ЗАПИТАНЬ ПОВ'ЯЗАНИЙ ІЗ НАРОДНИМИ АФОРИЗМАМИ, ЯКІ ТРАНСЛЮЮТЬ ТІ ЧИ ІНШІ МОДЕЛІ ПОВЕДІНКИ У СТОСУНКАХ МІЖ ЧОЛОВІКАМИ ТА ЖІНКАМИ.

A8. НИЖЧЕ НАВЕДЕНІ НАРОДНІ АФОРИЗМИ. ОЦІНІТЬ КОЖЕН З НИХ, БУДЬ ЛАСКА, ЗА ШКОЛОЮ ВІД 1 ДО 5, ДЕ 5- ВИ АБСОЛЮТНО ЗГОДНІ З МОДЕЛЛЮ ПОВЕДІНКИ У СТОСУНКАХ, КОТРУ ВОНИ ТРАНСЛЮЮТЬ, А 1 – АБСОЛЮТНО НЕ ЗГОДНІ.

Одна відповідь по кожному рядку.

	1 – абсолютно не згодна	2	3	4	5 – абсолютно згодна	Важко відповісти	
1	«Жінка не бита, як коса не клепана»	1	2	3	4	5	6
2	«Як чоловік жінки не б'є, то вона, як колода, гниє»	1	2	3	4	5	6
3	«Жінка не любить такого чоловіка, що її не б'є»	1	2	3	4	5	6
4	«Б'є значить любить»	1	2	3	4	5	6
5	«Красна пава пір'ям, а жінка чоловіком»	1	2	3	4	5	6
6	«Чоловік у домі — голова, а жінка — душа»	1	2	3	4	5	6

A9. ВІДЗНАЧТЕ, БУДЬ ЛАСКА, А ЧИ ЗУСТРІЧАЛИ ВИ НИЖЧЕНАВЕДЕНІ НАРОДНІ АФОРИЗМИ У ПОВСЯКДЕННОМУ ДИСКУРСІ. ПІД ПОВСЯКДЕННИМ ДИСКУРСОМ МАЮТЬСЯ НА УВАЗІ СИТУАЦІЇ ІЗ ВАШОГО ПОВСЯКДЕННОГО ЖИТТЯ, ЗОКРЕМА, ПОВСЯКДЕННОЇ КОМУНІКАЦІЇ.

Одна відповідь по кожному рядку.

		Так	Ні
1	«Жінка не бита, як коса не клепана»	1	2
2	«Як чоловік жінки не б'є, то вона, як колода, гниє»	1	2
3	«Жінка не любить такого чоловіка, що її не б'є»	1	2
4	«Б'є значить любить»	1	2
5	«Красна пава пір'ям, а жінка чоловіком»	1	2
6	«Чоловік у домі — голова, а жінка — душа»	1	2

A10. А ЧИ ЗУСТРІЧАЛИ ВИ У ПОВСЯКДЕННОМУ ДИСКУРСІ ІНШІ НАРОДНІ АФОРИЗМИ, КОТРІ ТРАНСЛЮЮТЬ ТІ ЧИ ІНШІ МОДЕЛІ ПОВЕДІНКИ У СТОСУНКАХ МІЖ ЧОЛОВІКАМИ ТА ЖІНКАМИ. ЯКЩО ТАК, ПРОХАННЯ ЗАЗНАЧИТИ, ЯКІ САМЕ:

ЗАПИШІТЬ: / _____ /

Додаток Б. Гайд експертних інтерв'ю

ВСТУП (10 ХВИЛИН)

_____, доброго дня! Дуже дякую, що погодилися взяти участь у глибинному інтерв'ю у ролі експертки. Експертні опитування є безпосередньою частиною моєї магістерської роботи, тема якої «Аналіз експертного дискурсу щодо домашнього та гендерно-зумовленого насилля (далі - ГЗН) щодо жінок крізь призму соціальної пам'яті». Їх ключовою метою є виявлення можливих напрямків та перспектив дослідження проблеми ГЗН щодо жінок в Україні з урахуванням ймовірного впливу соціальної пам'яті на досліджуване явище. Як я вже зазначала у листі, серед умов проведення інтерв'ю – відеозапис. Він потрібний для того, щоб під час аналізу я могла повернутися до нашої розмови та не пропустити нічого важливого. Окрім цього у роботі будуть додані текстові транскрипти самих інтерв'ю, з Вашого дозволу. Якщо Ви не проти, ми можемо починати.

Розкажіть будь, ласка, трохи про себе: Чим Ви займаєтеся? Яка сфера Ваших професійних/наукових інтересів?

СТАН ПРОБЛЕМИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА ЩОДО ЖІНОК (15 ХВИЛИН)

- Скажіть, будь ласка, як би Ви оцінили стан проблеми домашнього насильства щодо жінок в Україні?
- Наскільки змінилася ситуація у зв'язку із карантинними обмеженнями та ситуацією, котра спричинена поширенням коронавірусної інфекції COVID-19?

СТАН ТА ОЦІНКА ДОСЛІДЖЕНЬ ЩОДО ПРОБЛЕМИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА ЩОДО ЖІНОК В УКРАЇНІ (10 ХВИЛИН)

- Як би Ви оцінили стан досліджень щодо проблеми домашнього та ГЗН щодо жінок в Україні?

Зондувати:

- Наскільки актуальними та поширеними вони є на сьогоднішній день?
- Які найбільші труднощі Ви б могли відзначити, говорячи про проведення та реалізацію таких досліджень?

НАПРЯМКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ДОМАШНЬОГО ЩОДО ЖІНОК КРІЗЬ ПРИЗМУ СОЦІАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ (20 ХВИЛИН)

Наступний блок запитань пов'язаний із напрямками та перспективами дослідження проблеми домашнього насильства щодо жінок крізь призму соціальної пам'яті.

- Скажіть, будь ласка, як би Ви дали визначення поняттю «соціальна пам'ять»?

В межах свого дослідження ключовий фокус при визначенні соціальної пам'яті здійснюється саме на соціальній пам'яті як формі трансляції символічного капіталу, котрим володіє кожна група у суспільстві, а відтак соціальна пам'ять стає виразником як групових цінностей, так і паттернів (шаблонів) поведінки. З огляду на це у першій половині березня мною було проведено пілотажне дослідження, цільовою аудиторією якого стали жінки. Дослідження було реалізовано методом онлайн-опитування. Загальна вибірка склала 140 онлайн анкетувань. У ході аналізу результатів були підтверджені висунуті дослідженням гіпотези. Кожна з гіпотез пов'язана із можливим напрямком дослідження проблеми домашнього насильства щодо жінок крізь призму соціальної пам'яті. Саме щодо них було б надзвичайно важливо почути Вашу експертну оцінку.

Перша підтверджена гіпотеза звучить наступним чином: досвід насилля зі сторони чоловіків по відношенню до інших жінок (матерів/ рідних та близьких жінок/ подруг та колежанок) має значно більший %, у порівнянні із особистим досвідом респонденток.

- Скажіть, будь ласка, як би Ви оцінили напрямок та перспективу дослідження проблеми домашнього насильства щодо жінок **через досвід інших жінок**? Та чому?

Зондувати:

- Чим би таке дослідження могло б бути корисним у дослідженні проблеми гендерно-зумовленого насилля?
- У чому Ви бачите його недоліки? Чому?

Для підтвердження другої гіпотези респондентам були запропоновані шість народних афоризмів, які транслюють моделі поведінки у стосунках між чоловіками та жінками:

- «Жінка не бита, як коса не клепана»
- «Як чоловік жінки не б'є, то вона, як колода, гниє»
- «Жінка не любить такого чоловіка, що її не б'є»
- «Б'є значить любить»
- «Красна пава пір'ям, а жінка чоловіком»
- «Чоловік у домі — голова, а жінка — душа»

Незважаючи на те, що жінки здебільшого не погоджувалися із афоризмами, котрі були використані у дослідженні, все ж, вони були відзначені як такі, що зустрічаються жінками у їх повсякденному дискурсі. Зокрема, найбільша частка відзначила, що зустрічала такі афоризми як «Б'є значить любить» та «Чоловік у домі – голова, а жінка – душа» (86% та 72%, відповідно).

- Скажіть, будь ласка, як би Ви оцінили напрямок та перспективу дослідження проблеми гендерно-зумовленого **через канали, котрі транслюють соціальний досвід домашнього та гендерно-зумовленого насилля в Україні (зокрема, через народні вислови та афоризми)**?

Зондувати:

- Чим би таке дослідження могло б бути корисним у дослідженні проблеми гендерно-зумовленого насилля?
- У чому Ви бачите недоліки такого напрямку дослідження? Чому?
- Як Ви вважаєте, через які ще канали (окрім, народних висловів та афоризмів), може транслюватися соціальний досвід домашнього та гендерно-зумовленого насилля?

ЗАВЕРШЕННЯ ІНТЕРВ'Ю (10 ХВИЛИН)

На звершення я хотіла б підсумувати наше обговорення та задати Вам останні декілька запитань: Як Ви вважаєте, чи доречно для дослідження шаблонів поведінки та реакцій жінок на домашнє насильство враховувати **фактор соціальної пам'яті**, через яку вони можуть транслюватися? Чому?

Дуже дякую за Вашу участь! Ваша думка, дійсно, надзвичайна важлива та допоможе не тільки в рамках написання магістерської роботи, але й і в подальших дослідженнях!

Додаток В. Транскрипт експертного інтерв'ю з Червінською Тетяною

Г². Доброго дня, Тетяно Григорівно.

Е³. Доброго дня Адріано. Я рада вас бачити.

Г. Навзаєм. Дуже дякую, що Ви погодилися на інтерв'ю. Я, якщо Ви не проти, почну? Власне, експертні інтерв'ю, як я вже зазначала в листі, є безпосередньо, частиною моєї магістерської роботи, тема якої «Аналіз експертного дискурсу щодо проблеми домашнього та гендерно зумовленого насилля крізь призму соціальної пам'яті». І власне, мета експертних інтерв'ю полягає в тому, щоб виявити можливі напрямки та перспективи дослідження цього явища, саме із урахуванням ймовірного впливу соціальної пам'яті на нього. Серед умов проведення інтерв'ю, з Вашого дозволу, є відеозапис, зокрема, і для текстових транскриптів інтерв'ю. Також, з Вашої згоди, буде надана інформація, що саме Ви були у ролі експертки. Якщо не проти, можемо тоді починати.

Е. Так, добре.

Г. Тетяна Григорівно, я попрошу Вас трішки розповісти про себе. Яка сфера Ваших професійних та наукових інтересів, та власне, чим Ви займаєтеся?

Е. Якщо говорити про мою сферу професійних та наукових інтересів, то в фокусі моїх наукових інтересів як раз знаходяться гендерні дослідження. Я тут не можу виокремити якусь конкретну одну сферу, тому що, загалом, цікавлять різні напрямки. Досить часто, цей мій науковий інтерес, стимулюється новими курсами, які я отримую. Але, загалом, от щодо гендерних досліджень, я взагалі, надзвичайно вдячна Людмилі Володимирівні Малес, що вона мене в свій

² Г – інтерв'юер;

³ Е – експертка;

час, як раз на заміну собі, фактично, стимулювала читати дисципліни гендерного характеру. І от, як раз, оці стимули з її боку і моя цікавість до предмету, вони поєднались. Тобто, це стало вже не примусом, знаєте таким, а справді тією темою, яка цікавить, і тією темою, в якій хочеться розбиратися, хочеться ділитися. Тому, це основний фокус мого наукового інтересу. Не завжди вдається, скажімо, долучитися до якихось конкретних досліджень, але загалом, намагаюся це робити.

І. Дуже дякую. А чи є у Вас досвід участі у дослідженнях, саме спрямованих на дослідження проблеми гендерно-зумовленого насильства в Україні, зокрема домашнього насильства?

Е. Був у мене досвід, Боже, зараз я навіть, можу подивитися, щоб чіткіше сказати назву інституції міжнародної. Там, ми з Тамарою Марценюк брали участь у ролі модераторок дослідження, пов'язаного з гендерно обумовленим насиллям. Там треба було модерувати дискусії. Це не соціологічне дослідження було. Це було модерування дискусії представників регіональних органів місцевого самоврядування, поліції і так далі, які, в тій чи іншій, мірі залученні до вирішення цієї проблеми.

І. А не пам'ятаєте, Тетяно Григорівно, в якому році приблизно було дослідження?

Е. Мабуть, років п'ять тому. Тобто, все таки, це не останні два – три роки.

І. Тетяна Григорівно, а якщо говорити про участь в громадських організаціях або інших ініціативах, присвячених проблемі гендерно зумовленому насильству, зокрема, домашньому. Чи маєте Ви досвід участі в них? Або, можливо, є учасницею і сьогодні?

Е. Ні, не беру участь в організаціях. Я свою місію, все ж таки, більш бачу як місію просвітницького характеру. І окрім того, оце просвітництво, воно реалізується в межах викладання певних дисциплін. Тобто, я намагаюся, теми, пов'язані, зокрема, з гендерним насиллям, гендерованим насиллям, висвітлювати не лише в межах дисциплін гендерного спрямування. От наприклад, у нас в навчальному плані була дисципліна – соціологія девіантної поведінки, тобто, я там робила блок такий, гендерний, в якому також розглядали ми питання гендерного, генерованого навіть швидше, насильства. Насильства, яке обумовлене справді гендерними ролями – чоловічою, жіночою. Ну, і також можу сказати про ініціативу, яка зараз, у зв'язку із коронавірусом, є не настільки актуальною. Я думаю, також Ви знаєте, що в нас гендерний кінозал досить тривалий час на факультеті відбувався. І власне, зрозуміло, що там розглядалися питання не лише пов'язані з гендерним насиллям, але в тому числі. Ми там намагалися обговорювати, привертати увагу, як раз і до питань, в тому числі, гендерного насильства.

І. Я зрозуміла, клас, дуже дякую. Далі хочу перейти дещо більш детально до самої проблеми насильства. Як би ви оцінили взагалі, стан проблеми домашнього та гендерно зумовленого насилля в Україні?

Е. Я вважаю, що це справді, надзвичайно актуальна проблема. І от, актуальність цієї проблеми, вона декількома чинниками пояснюється. Перший момент – якщо ми подивимося на статистику навіть, да, не на дослідження соціологічні, а просто подивимося на статистику, то ми там побачимо досить яскравий, скажімо, дисбаланс у тому, хто здійснює насильство, яке насильство здійснюється, і хто страждає від насильства. І там оця гендерна складова досить добре проявляється. Тому що, якщо ми подивимося на цифри, то ми побачимо, що насильство в публічних місцях, да, воно здійснюється переважно чоловіками, і здійснюється над чоловіками. Тобто, агресорами і жертвами виступають чоловіки. Якщо ми подивимося на, власне, жінок, то вони переважно виступають жертвами насильства, а не агресорками. Але, вони

переважно зазнають насильства вдома, тобто, у приватному просторі, а не в публічному просторі. Другий момент – це те, що статистики домашнього насильства, ну, от такої, реальної статистики, реальних даних, ну, з цим дуже великі проблеми. Тобто, вживають як раз такі поняття, як – звернулися по допомогу, або експерти засвідчують. Але, все ж таки, звернулися по допомогу в нашому суспільстві, в якому жертви звинувачуються як раз в тому, що до них було здійснено домашнє насильство, - це надзвичайно обмежує розуміння реальної картини і реальної поширеності домашнього насильства. Ну, і також, це третій момент, який пов'язаний з другим моментом – це стереотипність, взагалі, пояснення цього явища. І ця стереотипність пов'язана, зокрема і з гендерними стереотипами, щодо агресивності чоловіка, там сміливості, ризикованості його поведінки і так далі, з одного боку. З іншого боку, знову ж таки, до чоловіка, особливо, якщо ми говоримо, в тому числі, про сексуальне насильство, хоча не лише про сексуальне насильство, також, є такий образ – мачо чоловіка, який не може себе стримувати, не може обмежувати себе у реалізації, зокрема і своїх сексуальних бажань. Ну, це такий, домінуючий образ. З іншого боку, жінки у нас продовжують, все ж таки залишатися, від них очікують того, що вони будуть прикрасами, що вони будуть слідкувати за своєю зовнішністю і так далі. І, в принципі, що саме жінки провокують от цією своєю красою, ну, ми знову повертаємося до звинувачення жертви. От, і фактично, можна сказати, що ролі заздалегідь вони розписані, да. Тому, тут знову ж таки повертаємося до просвітницької діяльності. Тому, це питання справді надзвичайно актуальне, оскільки проблема існує. Але реальні масштаби цієї проблеми, нажаль, ми не можемо, з'ясувати. Ми можемо, лише от за такими, непрямими характеристиками, ознаками, власне говорити про цю проблему.

І. Якщо говорити про домашнє насилля щодо жінок, з огляду на ситуацію пандемії в країні, та ті обмеження та наслідки, що вона спровокувала. Зараз, поширена інформація щодо збільшення кількості звернень постраждалих жінок, зокрема, і до гарячої лінії. У той же час деякі із джерел вказують і на те, що однією із причин такого росту є активна просвітницька діяльність у цьому напрямку, зокрема, і зі сторони держави. Як би Ви оцінили, в цілому, з огляду на вплив пандемії, проблему домашнього насилля щодо жінок в Україні? І яка Ваша думка щодо ймовірного впливу інформаційної компанії?

Е. Я от також зустрічала, до речі, одразу користуюсь нагодою і прошу, якщо у вас є якісь матеріали – надсилайте. Тому що, всього охопити неможливо. Але мені також траплялися на очі, буквально вчора – позавчора, повідомлення про те, що кількість звернень збільшилася, як раз в період пандемії. Тут ми можемо говорити лише про гіпотези звичайно. Тому що, це питання треба досліджувати. Але, мені здається, що пояснення зростання кількості звернень, як раз просвітницькою діяльністю, воно все ж таки, викликає сумніви. Тому що, просвітницька діяльність, вона здійснюється впродовж останніх років, десятка років, я б навіть сказала. Пандемія – це явище останнього року. І от, знаєте, говорити про те, що ця просвітницька діяльність, вона просто активізувалася надзвичайно, і от, уже є результати, саме в цей останній рік. Ну, мені здається, все ж таки не зовсім правильним.

І. Я зрозуміла, дякую дуже. Далі хочу перейти, власне, до стану досліджень проблеми домашнього насильства щодо жінок. Наскільки, ви вважаєте, вони зараз є дійсно актуальними та поширеними на сьогодні? І які можливі, якщо виділити там, труднощі, так? з якими зараз можна сказати, головна їх проблема в проведенні цих досліджень?

Е. Ну, я хочу сказати, що досліджень проводиться достатньо. Більше того, що дуже радує, що з'явилися не лише специфіковані дослідження домашнього насильства саме жінок, а

з'явилися, буквально декілька років тому, і дослідження гендерних стереотипів. Можу не відтворити точно назву, але це дослідження щодо чоловіків. І там як раз, у назві самого дослідження є формулювання щодо «ставлення чоловіків». Тому, мені здається – вистачає досліджень.

І. Хочу ще дещо в рамках досліджень запитати. Є твердження, що однією із особливостей досліджень стосовно гендерно зумовленого насилля, є актуалізація принципу гетерогенності. Тобто, у дослідження починають включати велику кількість ознак, за якими, власне, потім аналізують проблему насильства. Як Ви загалом оцінюєте такі дослідження?

Е. Я ставлюся дуже позитивно, більше того, от, називається, одразу стимулюється і досвідом. Тому що, от в минулому році, в літку, ми навіть подавали заявку від університету. Точніше факультет подавав заявку від університету, на здійснення дослідження по гендерованому насильству щодо внутрішньо-переміщених осіб, території, яких окуповані. Тобто, оці як раз специфічні чинники, вони можуть ставати як важливим фактором, який посилює насильство, або який впливає на специфічні умови, як раз розвитку цього феномену. Тому, звісно, це важливо, це актуально, і вимагає дослідження. Тобто, такі, загально національні – це одне дослідження. А от дослідження, як раз специфічних чинників, які можуть впливати на здійснення насильства дуже актуальні. Більше того, от я навіть, коли Ви задавали питання, згадала про те, що от, чого не вистачає, наприклад, якщо говорити про дослідження зарубіжні, американські, зокрема. Там, є дослідження, які аналізують гвалтівників. Тобто, тих, хто перебуває у місцях ув'язнення, позбавлення волі. І от досліджуються як раз їх мотиви, причини, які обумовили оці дії. Я от, в Україні не зустрічала, можливо, вони є, але не зустрічала я таких досліджень. І власне, от мені здається, що дослідження, які як раз із специфічних умов, специфічних категорій, вони також є досить важливими і актуальними. І власне, надають нам більше інформації для того, щоб оці картину, гендерно обумовленого насильства, зробити більш, повною. Це такі пазли, які складають оці загальну картину.

І. Дякую, Тетяна Григорівно. Наступний блок, до якого зараз хочу перейти, це блок, пов'язаний з можливими напрямками та їх перспективами дослідження в контексті домашнього насильства щодо жінок, з урахуванням можливого ефекту соціальної пам'яті на досліджуване явище. І перш ніж перейти до питань, хотіла б спитати, як би Ви дали визначення поняттю – соціальна пам'ять?

Е. Це важко звісно. Мені здається, що соціальна пам'ять – це колективна пам'ять, це те, що сформоване нашим колективним досвідом, і пам'яттю про цей колективний досвід. Одразу виокремлення соціальної пам'яті відбувається по, як протиставлення індивідуальній пам'яті. Тобто, це те, що в принципі, передається із покоління до покоління, в тому числі. Але тут ідеться мабуть і не лише про покоління, а і про історію народу, країни, культурні певні норми і цінності, в тому числі.

І. Я Вам дуже дякую за визначення. В межах свого дослідження я, власне, як раз роблю фокус про визначенні соціальній пам'яті саме як на формі трансляції символічного певного капіталу, оскільки кожна соціальна група володіє певними цінностями, у неї сформовані певні патерни поведінки стосовно тих чи інших явищ. І, власне, соціальна пам'ять тут розглядається саме як форма трансляції цих цінностей і можливих патернів. Я дуже коротко, щоб перейти до наступних запитань, розкажу про пілотажний етап свого дослідження, котрий передував експертним інтерв'ю. Його цільовою аудиторією були жінки, а саме дослідження було реалізоване методом онлайн опитування у Фейсбуці.

Е. Я взяла участь.

І. Клас, я Вам дуже вдячна! Власне, протягом двох днів опитування вдалося отримати 140 онлайн-анкетувань. Тобто, це бу такий невеликий пілотажний етап. Власне, в чому була його мета. Були дві ключові гіпотези, які у ході цього пілотажного дослідження перевірялися. Я по кожній гіпотезі, оскільки вони безпосередньо пов'язані з можливими напрямками дослідження домашнього насильства крізь призму соціальної пам'яті, хотіла би з Вами пройтися, і власне, почути Вашу думку, щодо можливих перспектив цих напрямків.

Перша гіпотеза звучить наступним чином – досвід насилля зі сторони чоловіків, по відношенню до інших жінок (матерів/ рідних, близьких жінок/ подруг або колег по роботі), за результатами дослідження, має значно більший відсоток, у порівнянні із власним, особистим досвідом жінок. Звідси, може бути, зокрема, гіпотеза про те, що особистий досвід, він більш сенситивніший, і про нього могло зазначати менша доля жінок. З огляду на це, я хочу у Вас запитати, як би Ви оцінили напрямок та перспективу дослідження домашнього насильства щодо жінок через досвід інших? Наскільки таке дослідження могло б бути корисним для дослідження можливих патернів та реакцій жінок на насильство, які можуть транслюватися як попередніми поколіннями, так і іншими соціальними групами?

Е. Ну, дивіться, мені здається, що все – таки, ми в себе одні, тобто, досвід індивідуальний - це досвід однієї конкретної людини. У нас багато знайомих, знайомих близьких, знайомих далеких, знайомих, про яких, якісь ситуації розповідають, наприклад. До речі, це я так, здалеку підхожу. Я просто згадую навіть, акцію «Я не боюсь сказати», і пам'ятаю, що декілька колег факультету також на сторінках Фейсбуку ділилися, я була вражена просто, от розумієте. Тобто, все ж таки, гендерне насильство, воно, якщо навіть ми з ним не стикалися безпосередньо, воно все одно, знаходиться з нами поруч, воно знаходиться близько. І наше соціальне оточення близьке і далеке, його набагато більше, наших близьких і далеких знайомих, ніж нас. Тому, зрозуміло, що от, як раз, результати, вони будуть набагато вищими. Якщо ми будемо порівнювати індивідуальний досвід, і якщо ми будемо порівнювати, досвід знайомих, близьких і рідних - це один момент. Другий момент, мені здається, що все ж таки, світ змінюється. І от, ну, це знову, це така, дуже суб'єктивна в мене точка зору буду, оскільки я просто згадую, наприклад, свою маму. Я згадую свою сім'ю, і я розумію, що я, моя сім'я і мої стосунки, вони вже зовсім інші. Більше того, можливо, ці мої стосунки і моя сім'я, в значній мірі сформувалися під впливом того, що я не хотіла б, повторювати, як раз, якісь моделі поведінки батьківської сім'ї. Тому що в мене в сім'ї було насильство, було і фізичне, в тому числі, насильство батька щодо матері. Воно було дуже рідкісне, але воно було настільки яскравим і запам'яталося, що можливо, навіть вибір супутника життя обумовлювало. Більше того, я навіть пам'ятаю, коли ми з подругами навчалися в університеті, також обговорювали свої сімейні проблеми. Подруги також, от як раз, описували такі ситуації. Це були дуже сильні переживання, травми і так далі. І я думаю, що вони також вплинули на їх подальше життя, ну, в тому числі і при виборі партнерів, супутників і так далі. Ну, це перший момент, але це такий, дуже – дуже суб'єктивний досвід. Тому, тут мені складно, все ж таки, говорити більше широко. Тут дуже сильне індивідуальне забарвлення, і от, я від цього суб'єктивізму виправитися не можу, в даній ситуації.

І. Тетяно Григорівно, я Вам дуже дякую, що поділилися! Переходячи до другої гіпотези, для її підтвердження респонденткам були запропоновані шість народних афоризмів:

- Жінка не бита, як коса не клепана»;

- «Як чоловік жінки не б'є, то вона, як колода, гниє»;
- «Жінка не любить такого чоловіка, що її не б'є»;
- «Б'є значить любить»;
- «Б'є значить любить»;
- «Чоловік у домі — голова, а жінка — душа»;

Результати дослідження підтвердили те, що з усіма афоризмами більшість жінок не погоджувалися, утім вони були відзначені, як ті, що зустрічаються у їх повсякденному дискурсі. З огляду на це, як би Ви оцінили напрямок та перспективу дослідження проблеми домашнього насильства щодо жінок через канали, котрі транслюють соціальний досвід домашнього та гендерно-зумовленого насилля в Україні (зокрема, через народні вислови та афоризми)? Як Ви вважаєте, чи є сенс таких досліджень?

Е. Я думаю, звісно сенс є. Для мене, наприклад, не всі афоризми знайомі. Наприклад, «б'є – значить любить» – це класика. Щодо душі, тут швидше – голова і шия, більш знайоме. Деякі були для мене не на слуху. Я, до речі, згадую, що ще в минулому році, коли пандемія COVID-19 починалася, представники інституту філології, як раз говорили про те, що вже з'явилися такі крилаті вислови, певні прислів'я, приказки, пов'язані саме з COVID-19, і навіть із використанням цих термінів. Тому, мені здається, що тут корисним, можливо, буде саме відслідковування якихось нових афоризмів, які з'явилися. І які, можливо, є більш актуальними для опису оцього явища.

І. А, як Ви вважаєте, через які ще канали (окрім, народних висловів та афоризмів), може транслюватися соціальний досвід домашнього та гендерно-зумовленого насилля?

Е. Ну, перше одразу приходить – казки. Ну, це просто перша така асоціація.

І. Можливо, якусь зможете згадаєте, як приклад?

Е. В мене, от розумієте, дитинство, по – перше, дуже давно було, по – друге, це були казки народів світу. Ну, і російські, в тому числі. А взагалі, це «Івасик Телесик». «Попелюшка» - тому що, тут як раз жінки здійснюють певні насильницькі дії по відношенню до жінок. Мачуха, сестри, от, ну, треба подумати. Так от, швидко, розумієте, не приходить, але Ви бачите, перший приклад, як раз жінки і жінки, не чоловіки і жінки. Це реально цікаво, але тут просто треба подумати, знаєте, над цим. Так швидко зорієнтуватися важко мабуть, все – таки.

І. Тобто, в принципі, в контексті казок, я так розумію, ми можемо звертатися і до художньої літератури, загалом, так?

Р. Так, так.

І. Тетяно Григорівно, насправді, зараз буде таке більше підсумкове запитання, з огляду на наші попередні обговорення. Як Ви вважаєте, чи доречно для дослідження патернів поведінки та реакцій жінок на гендерно зумовлене насилля враховувати фактор соціальної пам'яті, через яку вони можуть транслюватися? І чому?

Е. Ну, тут, як би, можна враховувати. Тут все залежить від предмету дослідження, да, від фокусу аналізу. То, можна досліджувати гендерне насильство в цьому аспекті, да, через оптику, справді, соціальної пам'яті. Можна через інші. Тобто, чому б і ні? Тут, я ж не можу говорити про якийсь єдиний варіант, тут можуть бути різні варіанти. Безумовно, це може привнести щось нове. Як я вже сказала, це додасть таких нових барв, нової інформації до цієї загальної картини. Тому що, все ж таки, якщо ми говоримо про дослідження, які вже наявні, це репрезентативні, кількісні опитування. От, до речі, якісного компоненту і не вистачає, в принципі. Не вистачає,

як раз таких, спеціальних досліджень. І тих же самих, чоловіків, які здійснюють насильство. Я так одразу, знаєте, знайшла винних, призначила, але, фактично, за статистикою, у нас чоловіки переважають серед агресорів, як я вже говорила. Але і дослідження чоловіків – жертв. Більше того, я навіть згадую, що я, в свій час, читала результати російського дослідження – чоловіки, які зазнали сексуального насильства від жінок. Тобто, це також взагалі така тема, яка не дуже обговорюється. А те, що ці випадки зустрічаються набагато рідше, не означає, що їх немає. Тому, і як раз дослідження, пов'язані з аналізом впливу соціальної пам'яті, трансляції соціальної пам'яті і її елементів, вони безумовно важливі, і вони безумовно додадуть нової інформації для, можливо, кращого і глибшого розуміння цього питання.

І. Я вам дуже дякую. Насправді, тоді ми навіть швидше впоралися. Це було останнє запитання. Надзвичайно вдячна Вам за інтерв'ю!

Додаток Г. Транскрипт експертного інтерв'ю з Експерткою №2

Е. Доброго дня!

І. Доброго дня!

Е. Вибачте за затримку, зустріч мала відбутися раніше, але затрималася, перепрошую.

І. Нічого-нічого, я Вам дуже дякую, що погодилися взяти участь. Якщо Ви не проти, я одразу розпочну?

Е. Так, звісно.

І. Я почну з дуже короткої преамбули. Експертні інтерв'ю є безпосередньою частиною моєї магістерської роботи, як я зазначала у листі, її тема: «Аналіз експертного дискурсу домашнього та гендерного зумовленого насилля крізь призму соціальної пам'яті». За допомогою ж експертних інтерв'ю на меті подальше окреслення перспектив можливих напрямків дослідження цієї проблеми з урахуванням ймовірного впливу соціальної пам'яті на досліджуване явище. Серед умов проведення буде відеозапис для текстових транскриптів. Також з Вашого дозволу, буде надана інформація також про Вашу участь у ролі експертки.

Е. Хочу попросити все ж не зазначати моє прізвище/ ім'я, та організацію у своїй роботі.

І. Скажіть, будь ласка, я зможу вказати на саму сферу Вашої діяльності?

Е. Так, добре.

І. Домовилися. Я спершу хочу попросити Вас трішки детальніше розповісти про себе - чим ви займаєтесь, яка сфера ваших професійних інтересів?

Е. На разі я працюю в громадському секторі. Саме займаюсь гуманітарним реагуванням на ситуацію збройного конфлікту на Сході, зараз я працюю в секторі продовольчої безпеки, а також сприяння засобів до існування людей, які постраждали від конфлікту. Перед цим я також працювала протягом двох років гуманітарному реагуванні в частині гендерного зумовленого насильства, також координувала зусилля партнерів тих організацій, які сприяють протидії цьому явищу на Сході України.

І. Скажіть, будь ласочка, стосовно досвіду роботи з проблемою гендерного зумовленого насилля, у чому полягала Ваша робота, як Ви взагалі були залучені у цю проблему? Це пов'язано було з дослідженнями цієї проблеми?

Е. В мої обов'язки входила обробка інформації, у тому числі і робота з наявними дослідженнями. Обробляли ту інформацію для того, щоб виявити, де є прогалини в гуманітарному

реагуванні, де потрібно: в яких сферах, в яких географічних зонах слід зосередити зусилля партнерів для того, щоб вчасно відреагувати на можливі ситуації.

І. Якого формату були ці дані, з якими Ви працювали? Які показники аналізувалися?

Е. По-перше, в Україні є система управління інформацією щодо гендерного зумовленого насильства в Україні. Я безпосередньо працювала з даними цієї системи, але вона носить такий суто внутрішній характер. Також, можливо, Ви знаєте, щодо інших досліджень проводяться дослідження гуманітарної ситуації, такі комплексні міжсекторальні. Їх проводять спеціалізовані організації. Ну, і також операційні звіти партнерів, які показують, що вони роблять, де запроваджують свою діяльність. Ну, це все в основному все так.

І. Дякую дуже. Далі питання, котрі стосується самої проблеми гендерно-зумовленого насильства щодо жінок. Як би Ви охарактеризували стан в Україні?

Е. Це таке дуже комплексне питання. Стан проблеми... Ну, якщо дивитися в якій площині, якщо щодо юридичної сторони питання, то не дивлячись на те, що в 18-му році був прийнятий закон з протидії та запобігання домашньому насильству та насильству за ознакою статі, це одне питання і зараз наразі вже робота з усіма підзаконними актами вже майже завершена і наразі впровадження цих підзаконних актів ведеться активна робота, тобто, все-таки в площині юридичній якісь поступки позитивні спостерігаються. Ну, що стосується такої більш соціальної сфери і сприйняття збоку суспільства, то звісно тут має місце певна інституційна гідність, що є цілком нормально, але теж про цю проблему останніми роками все частіше починають говорити. Ну, і дискусії щодо прийняття Стамбульської конвенції, також вони є досить активними і досить аргументовані дискусії з однієї сторони і з другої, тому я думаю, що саме активність цих дискусій є позитивним знаком.

І. Дякую. А якщо, а якщо говорити з огляду на ситуацію пандемії, яка зараз в нас існує протягом року, як Ви вважаєте, на скільки взагалі ситуація з пандемією внесла якісь зміни, як вона вплинула на проблему?

Е. Є численні дані, в тому числі, дані організації охорони здоров'я, а також фонду ООН в галузі народного населення, їхні звіти, які вказують на те, що з початком пандемії рівень домашнього насильства зріс, оскільки люди більше часу проводять вдома. І також збільшилася залежність жінок, в силу того, що вони частково, можливо, втратили роботу, що посилює позиції сили чоловіків. Ну, я так говорю в середньому, оскільки 90% постраждалих від домашнього насильства це жінки. І також є дані громадської організації Ла Страда України, які стверджують, що з початком пандемії рівень звернень до них зріс також на 20%.

І. Дякую. Зараз деякі із джерел вказують і на те, що однією із причин такого росту є активна просвітницька діяльність у цьому напрямку, зокрема, і зі сторони держави. Як би Ви оцінили такий ймовірний вплив інформаційної компанії?

Е. Так, дякую, дуже гарне запитання. Справді, чим більша кількість звернень, це не завжди означає, що ситуація погіршилася. Це може означати, що збільшилася доступність послуг, що збільшилася кількість сервіс провайдерів, і також, що зменшується стигматизація цього питання, що люди не соромляться звертатися і вони знають куди звертатися. Але от, наприклад, саме ці дані, тобто, такі інформаційні повідомлення, щодо доступності послуг, вони стали активними протягом останніх декількох років, з'являється весь час інформація. Але от саме різкий стрибок звернень до гарячої лінії Ла Страда України відбувся от саме в квітні 20-го року, ну таке співпадіння. Тобто, я думаю, що дані вказують на те, що місце має зростання рівня насильства.

I. Дякую вам дуже. А як би ви оцінили стан досліджень щодо проблематики гендерно-зумовленого насильства, зокрема домашнього насильства щодо жінок в Україні, наскільки вони є зараз актуальними та поширеними?

E. Спочатку щодо статистичної інформації: достовірних даних, звісно, немає. Оскільки за попередніми оцінками GBV «study», яке востаннє в Україні було, здається в 14-му році, близько 5%, якщо я не помиляюся, тільки постраждалих звертаються до будь-яких надавачів послуг за допомогою. Тому статистичні дані поки не відображають реальної ситуації. Щодо досліджень соціологічних, то так, наразі це поки єдиний більш-менш надійний спосіб виміряти рівень поширеності гендерного зумовленого насильства в суспільстві, але все одно потрібно брати до уваги, що ці дані будуть «under-report». Тобто, потрібно завжди брати до уваги, що ми отримали такий рівень поширення насильства, він завжди буде вищий, тому що завжди є стигматизація і частина постраждалих, частина респондентів все одно не будуть надавати повну інформацію. Ну, і що ще потрібно пам'ятати, коли проводяться будь-які опитування, проте принцип не нашкодь. Якщо ви ставите в анкету запитання: чи зазнавали ви якогось фізичного насильства, треба максимально делікатно ставити це питання. І потім, якщо людина каже: так, обов'язково слід направити її до надавача послуг. Тобто, до психолога – це в будь-якому випадку. Якщо людина зазнала фізичного насильства дослідник зобов'язаний їй сказати, куди їй звернутися для отримання кваліфікованої медичної допомоги. При чому медична допомога для постраждалих від гендерного насильства вона є специфічною, що зараз, на жаль, не всі лікарі, вони є треновані надавати послуги постраждалим саме від гендерного насильства за останніми протоколами. Якщо це особа потерпає від економічного насильства, і якщо це виявилось в ході опитування, то інтерв'юер також зобов'язаний обов'язково направити цю особу за юридичною допомогою. Тобто, тут такий момент не нашкодь, він дуже важливий.

I. Є твердження, що однією із особливостей досліджень стосовно гендерно зумовленого насильства, є актуалізація принципу гетерогенності. Тобто, у дослідження починають включати велику кількість ознак, за якими, власне, потім аналізують проблему насильства. Як Ви загалом оцінюєте такі дослідження?

E. Цікаве дослідження ОБСЄ робили торік, здається, про рівень поширеності гендерного зумовленого насильства, але саме щодо на Сході. Я просто працювала на Сході, і більше володію інформацією саме про конфлікт там. Взагалі ж, що стосується таких досліджень, я часто бачу, що час від часу партнери так роблять якісь опитування, але такого, щоб всеукраїнського репрезентативного дослідження, то не було давно. Останній раз було в 14-му році, і звісно, наскільки я знаю, зараз є якісь спроби його знову повторити. В якому це буде вигляді, поки я так розумію, що не вирішено, але ось що потреба в суспільства повторити таке дослідження є зараз.

I. Я зрозуміла, дякую. Наступний блок буде пов'язаний саме з соціальною пам'яттю, точніше з урахування цього фактору у дослідженнях гендерного зумовленого насильства щодо жінок, зокрема, домашнього насильства. Скажіть, будь ласочка, як би Ви дали визначення поняттю «соціальна пам'ять»?

P. Мені зразу таке спадає на думку – що це ті уявлення про цінності, які особа здобуває через своє перебування в соціумі і ті уявлення про цінності, які несуть на собі багаж досвіду попередніх поколінь.

I. Я Вам дякую! Власне, в межах свого дослідження я як раз роблю фокус про визначенні соціальної пам'яті саме як на формі трансляції символічного певного капіталу,

оскільки кожна соціальна група володіє певними цінностями, у неї сформовані певні патерни поведінки стосовно тих чи інших явищ. І, власне, соціальна пам'ять тут розглядається саме як форма трансляції цих цінностей і можливих патернів. Я дуже коротко, щоб перейти до наступних запитань, розкажу про пілотажний етап свого дослідження, котрий передував експертним інтерв'ю. Його цільовою аудиторією були жінки, а саме дослідження було реалізоване методом онлайн опитування у Фейсбуці. У ході цього пілотажного дослідження були висунуті і підтверджені дві гіпотези, кожна з яких, має відношення до можливого напрямку дослідження гендерного зумовленого насилля саме щодо жінок, з урахуванням можливого впливу соціальної пам'яті на досліджуване явище. Я по кожній з них хотіла б зараз пройтися, з Вашого дозволу. Власне, перша підтверджена гіпотеза звучала наступним чином: досвід насилля по відношенню до інших жінок, по відношенню до матерів, до жінок, які пов'язані сімейними узами, колег, подруг, так, він має значно більший відсоток, ніж досвід особистий, про який зазначали респондентки. Запитання ж полягає у тому: як би Ви оцінили напрямок та перспективу дослідження проблеми гендерного зумовленого насилля щодо жінок через досвід інших жінок?

Е. Мені важко сказати, але, я думаю, що в цьому однозначно є сенс. Не стосовно досвіду вашої матері чи когось із сім'ї, бо це також буде стигматизація. Можливо більше взагалі про досвід інших жінок з оточення, на скільки часто та чи інша особа стикалася з цим. Ну, і також подивитися на скільки часто цей досвід є поміченим збоку жінок і чоловіків. Ну, звісно, напевно, що чоловіки не так часто помічають, просто порівняти. Напевно, я думаю, що в цьому є якесь зерно. Але важко сказати, тут треба подумати добре. Подивитися вже наявні дослідження, але щось в цьому є.

І. Я зрозуміла, дякую Вам. Переходячи до другої гіпотези, для її підтвердження респонденткам були запропоновані шість народних афоризмів:

- Жінка не бита, як коса не клепана»;
- «Як чоловік жінки не б'є, то вона, як колода, гниє»;
- «Жінка не любить такого чоловіка, що її не б'є»;
- «Б'є значить любить»;
- «Б'є значить любить»;
- «Чоловік у домі — голова, а жінка — душа»;

Результати дослідження підтвердили те, що з усіма афоризмами більшість жінок не погоджувалися, утім вони були відзначені, як ті, що зустрічаються у їх повсякденному дискурсі. З огляду на це, як би Ви оцінили напрямок та перспективу дослідження проблеми домашнього насильства щодо жінок через канали, котрі транслюють соціальний досвід домашнього та гендерно-зумовленого насилля в Україні (зокрема, через народні вислови та афоризми)? Взагалі от, якщо говорити саме про дослідження таких каналів, як Ви вважаєте взагалі, чи вони є ефективними та корисними у дослідженні проблеми?

Е. Ви маєте на увазі саме от вузько афоризми, чи Ви маєте на увазі під цим щось більш ширше?

І. Загалом тут більш широке поняття каналів, афоризми швидше як один з варіантів/ як приклад.

Е. Ну, треба, можливо, дивитися більш широко. Що звісно жінкам здебільшого не подобається, коли висловлюють такі афоризми, але в той же час в суспільстві, що стосується гендерних стереотипів, надто сильно вкоріненні деякі упередження і часто жінки не задумуючись самі

їх транслюють і передають з покоління в покоління. І ці стереотипи, вони підживлюють другорядну позицію жінки в суспільстві і таким чином саме от з позиції влади, те що одна група володіє владними привілеями, які набагато частіше, ніж інші. Саме вони спричиняють от цей рівень поширеності насильства в суспільстві. Ну, тобто, тут треба дивитися комплексно, що ці афоризми, вони вже відлунням тієї ситуації, другорядності і фактичного, такої можливо меншовартості в своїх очах. Тобто, треба дивитися де причина, а де наслідок в цій ситуації.

І. Як Ви вважаєте, через які ще канали (окрім, народних висловів та афоризмів), може транслюватися соціальний досвід домашнього та гендерно-зумовленого насилля?

Е. Ну, і те, що в родині транслюється те, що якщо ти дівчинка, ти маєш бути мила, чемна, чистенька, голосно не бігати. Якщо хлопчик, то ти не маєш права плакати, що це теж велика проблема, що потім чоловіки не можуть висловлювати свої емоції.

І. Дякую. Насправді, останнє запитання, котре хотіла б з Вами проговорити звучить наступним чином: якщо говорити про соціальну пам'ять, як би Ви загалом оцінили перспективу можливих напрямків дослідження цієї проблеми: домашнього насилля щодо жінок з урахуванням імовірного ефекту референтних груп сім'ї, з урахуванням можливого впливу таких каналів, як афоризми - те, що ось також може транслювати певні шаблони поведінки, реакцій жінок щодо насилля їх партнерів по відношенню до них. Як би Ви взагалі оцінили перспективу таких досліджень? На скільки такі дослідження, додаючи аспект соціальної пам'яті, взагалі корисні?

Е. Так, я думаю, так. Зараз багато взагалі дуже цікавих досліджень, оскільки до кінця 20-го століття більшість і творів, які ми читали, це були написані чоловіками, і протоколи судових засідань теж були записані чоловіками. Тобто, весь той дискурс, все те, що ми маємо можемо прочитати – більше така відображення чоловічої точки зору. І ось лише нещодавно я почала помічати дослідження, наприклад, голодомору саме з жіночої точки зору як жінки це переживали, як вони це переживали психологічно, фізіологічно, на побутовому рівні. Те саме стосується воєнних часів, часів репресій. Тобто, на скільки жіночий досвід відрізняється від чоловічого. І от ці дослідження є дуже цікавими, оскільки потрібно занурюватися в історичний матеріал, враховуючи, що історичний матеріал писався здебільшого чоловіками по якимось таким дотичним ознакам зчитувати от цей суто жіночий досвід. Я маю на увазі, що ці дослідження, їх складність і в тому ж і цікавість полягає в тому, що дослідник бере матеріали, історичні, які здебільшого писалися чоловіками, але от по якимось дотичним індикаторам проксі індикаторам визначалися саме досвід жінок в тому, чи іншому історичному процесі.

І. Це було останнє запитання. Ми навіть трішки раніше впоралися, ще раз надзвичайно хочу Вам подякувати за Вашу участь!

Е. Прошу.

Додаток Г. Транскрипт експертного інтерв'ю з Світланою Дубиною

І. Доброго дня, Світлано. Я вам вдячна, що погодилися взяти участь в інтерв'ю. Якщо Ви не проти, я розпочну.

Е. Да, давайте.

І. Мене звати, Адріана, я навчаюся зараз на останньому курсі факультету соціології Київського Національного університету ім. Шевченка, і власне експертні опитування є

безпосередньою частиною моєї магістерської роботи. Її тема «Аналіз експертного дискурсу щодо домашнього та гендерного зумовленого насильства крізь призму соціальної пам'яті», і власне, ключовою метою експертних опитувань є саме виявлення перспектив щодо можливих напрямків до дослідження цієї проблеми в Україні з урахуванням імовірного впливу соціальної пам'яті на досліджене явище. Серед умов буде відеозапис, зокрема, для текстового транскрипту інтерв'ю.

Е. Я бачу, що воно пишеться, добре.

І. Також, Вашої згоди, буде надана інформація щодо Вашої участі, а також окремі цитати в основній частині роботи, якщо Ви не проти.

Е. Якщо є потреба – можете давати, якщо нема потреби, можете не давати.

І. Так, я вам дуже дякую. Якщо тоді немає питань – можемо одразу почати.

Е. Починаєм.

І. Світлано, розкажіть, будь ласка, трошки про себе, чим саме Ви займаєтесь? Яка сфера Ваших професійних інтересів?

Е. В листопаді, минуло 10, як заснована і діє організація інформаційно-просвітницький центр Віст. Громадська організація базується, в основному в Вінниці, але ми працюємо на всю Україну. Я голова цієї організації, співзасновниця, але основний мій заробіток – це тренерство, я тренерка з питань гендерної нерівності, взагалі, правозахисниця, і це такий основний мій професійний інтерес. Зараз багато працюю, десь років 3, працюю з громадами і громадськими організаціями на територіях, які близькі до зони воєнних дій. От, ну а взагалі – це гендерна рівність, не дискримінація, фемінізм. Так що, тренерство в сфері протидій насильству, зараз багато про це онлайн. От таке.

І. Дякую. Світлано, скажіть, будь ласка, чи є у Вас досвід участі у дослідженнях щодо проблематики гендерно-зумовленого насильства?

Е. Так, я працюю часто з дослідженнями, тим паче, зараз, в умовах пандемії, карантинних заходів, колеги не можуть проводити десь в регіонах дослідження, я долучалася, ось буквально 2 роки. В принципі, мені здається, що я вперше зробила фокус-групу онлайн. Тому що, так сталося, що нам треба було, з Машею Ясиновською (ми працюємо, це з Харкова є така громадська, я не пам'ятаю, як вона називається). Вони теж багато працюють в сфері гендерного аналізу, і вони досліджували гендерний аспект внутрішнього переміщення (ось таке якесь). І зараз український жіночий фонд так само нам надав грант, ми будемо робити фокус-групу, такі теж, глибинні опитування. Але, щоб так, що я сама, то теж так, часто по праворадикальному впливу. Так що, да, я відгукуюсь, стараюся відгукуватися, якщо є час.

І. Світлано, скажіть, будь ласка, фактично як я зрозуміла – це більше саме якісні дослідження...?

Е. Так, якісні дослідження.

І. А хто переважно є замовниками/ ініціаторами таких досліджень?

Е. Ви знаєте, я щось навіть не можу сказати, мені здається, в Марії Ясиновської були ради Європи. От інтерв'ю нещодавно ми робили дослідження, але я просто не можу розкривати, бо вони підписали про нерозголошення, бо він ще не в процесі, але теж стосується теми гендерного обумовленого насильства, і вони залучали нас як такі глибинні фокус-групи. Так само. В основному, я так розумію, Адріано, це міжнародний фонд, але через наші громадські якісь організації, об'єднання, абсолютно різні.

І. Я зрозуміла, дуже дякую.

Е. Але я працюю з тими людьми, яких я, власне знаю, або за рекомендаціями.

І. Тобто, власне, як такий ланцюжок?

Р. Да, да, ланцюжок. І ще традиційно, беруться раз на 2 роки, фонд Розумкова проводить опитування по ситуації з правами людини в Україні, центр інформації про права людини, зараз він називається Зміна, вони перебрاندувалися. Тобто, наша організація, ми є одними з співініціаторів. В 2011 році була створена така коаліція з протидії дискримінації в Україні, вона є. Це не юридична особа, це таке неформальне об'єднання, але практично десь, мені здається 60% організацій, і тому, як ви розумієте, 60 організацій, і це з ними усіма десь щось, і як тобі кажуть алло треба, то треба.

І. Я зрозуміла, дуже дякую. Я хочу далі вже перейти, до проблеми більше детально. Як би Ви загалом, з Вашої експертної точки зору, оцінили стан проблеми домашнього, гендерного насилля, в Україні?

Е. Я вам скажу, Адріано, так, я цю метафору, чи алегорію, я не знаю, використовую зараз, коли кажу, що ось ця пандемія в нас рік. От так, реально, рік, да, 12 березня був рік, як був карантин в нас оголошений. Я просто запам'ятала, в мене були такі події, що я запам'ятала, але пандемія насильства в Україні дуже давно. Але я вам хочу сказати, що ця пандемія з коронавірусу, вона дуже загострила проблематику. Я думаю так, народ засів дома, в онлайн, і стало більше уваги. Ми, то працювали, я кажу як завжди, в полі, а як були організації, наші колеги, які не працювали, скажімо, напряму з цільовими групами, в них було більше часу на дослідження, тобто, в них більше стало матеріалу, або оприлюднення дослідження... І це дуже загострило, це трохи тему підняло, і я думаю, що онлайн формати з точки зору інформації, вони більше так, більше уваги. З одного боку, знаєте, якось так, двояко, з одного боку вже так цей онлайн змучив всіх, але з другого боку, ти все одно в цьому просторі, ну, ти вже просто тут живеш. І я думаю, що в зв'язку з цим. Але ми працювали, ми вже дуже давно працюємо в цій сфері, тому що ми партнерствуємо з такою одною з таких, найпотужніших, з моєї точки зору, організацій в сфері надання прямих послуг постраждалим від насильства, це львівська організація – жіночий центр перспективи, з Мартою Чумало ми разом проводимо кемпи, дуже так близьке наше партнерство. І я тому знаю цю проблематику, бо вони напряму, то я маю кейси, відповідно якісь конфіденційні, як і якому вони можуть інформацію дати. Ну, і працюємо. Але пандемія, дійсно, воно так... Як вам сказати, інформаційно загострило. Хоча показують дані, що в 2 рази зросло, в той же час, от в нас поліція в Вінниці, в нас щось таке було, мені поліція каже, от ця акція «16 днів проти насильства». До речі, я противниця от таких штук, тому що вважаю, що це має бути, ну так... Але те, що воно, от 16 днів і так, ну якось воно так більш артикулюється. А нам наша поліція казала, що ні, в нас нічого немає, ніяких цих. Чому так?!

І. Зараз деякі із джерел вказують і на те, що однією із причин такого росту є активна просвітницька діяльність у цьому напрямку, зокрема, і зі сторони держави. Як би Ви оцінили такий ймовірний вплив інформаційної компанії?

Е. Ну, я за інформацію, по-перше, за інформаційну компанію, але я людина досить практична і я собі моделюю ситуацію. От в нас є ситуація, коли постраждала, кривдник в одній квартирі. Чи може вона звернутись? Ні. В мене ось буквально є, бо ми, знаєте, щоб так сказати, прямі послуги, то я, ми не дуже, ми інформаційно-просвітництво наше, але часом буває, що мусиш надавати. Я маю ось кейс, буквально ось позавчора, тобто, телефонують жінки, при чому, вони шепочуть, вони десь там вкрадаються, вони покидають посеред цього дзвінка говорити, тому що в них немає можливості. Тому я не думаю... По-перше так, я за інформаційні

компанії. Ви самі знаєте, повсюдно, тому що моя ідея така, що телефон там, хоча би 116-123, або 116 ще щось там дитяче, там доросле 116-123, дитяче, вони мають бути повсюдно. Але в той же час я свідомо в тому, що в одному приміщенні скривджена людина і постраждалий, я думаю збільшилося. Воно збільшилося звернень, тому що збільшилося випадків насильства. Однозначно вони збільшилися. Не може бути... Тому що, ми працюємо з безхатченками, зараз ми адвокатуємо, щоб в Вінниці був створений притулок, ну і взагалі по цій темі. А коли сталася ця катастрофа з безхатченками, бо це була катастрофа. З карантину, ми там роздавали дезінфектори, все там, що могли, як могли. Короче, суть не в тому, і ми побачили, що дуже багато з'явилося серед безхатченків молодих, молоді, підлітків, дівчаток, хлопців, тобто, їх от ця ситуація, закритості, вона призвела до того, що в них був... їм нестерпно, я так розумію, що вони пішли з дому. Багато, це було в липні. Потім ця хвиля спала. Так само, дивіться, зараз, от звернення... Ні, ні, моя позиція така, що звернення збільшилися від того, що збільшилися випадки.

І. Дуже вам дякую. А якщо от говорити саме про дослідження цієї проблеми, от ми почали, що ви також залучені безпосередньо у дослідження, а як би ви оцінили стан досліджень цієї проблематики, от на сьогоднішній день в Україні, от на скільки вони є, взагалі, актуальними та поширеними?

Е. Вони є актуальними, вони є поширеними, але дуже багато стало делитанства. Скажімо, я маю на увазі, що я почала спостерігати, ну часом на тренінг, думаєш треба оновити презентацію, якісь цифри подивитися, і буквально минулого тижня там така була по гендерній щось там проблематиці. Я почала шукати, а почекай, звідки першоджерело. Я почала шукати першоджерело, воно подається, ну свіжа інформація, і я знайшла це джерело з 1999 року якісь там дисертація, десь щось це було згадано, при чому я не знаю де там то в цій дисертації взято було. Розумієте, про що я? Зараз народ сидить, що є от цей онлайн простір, онлайн інформація, і дуже часто ці дослідження, вони, я не хочу брутальною, але будемо говорити так, що вони... просто переписуються. От так, компілюються, експертне слово, компілюються. А таких досліджень, розумієте, Адріана, це важко, ну я от собі ставлю на це, от яким чином я зараз опитала постраждалих жінок, як? Ну як? Да, я можу запустити там анкету якусь там анонімну, чи якусь там анкету, ми робимо це гугл опитування, десь щось там робимо, що нам там треба. Ми ось недавно робили ролик, в нас в Вінниці немає жодної зареєстрованої організації, громадської організації, хоча ком'юніті є так, як повсюдно, в нас немає дуже насильства багато, шантажу багато. І ми запускали гугл таке опитування, просто що люди от чого би ви вийшли, або чого ви не виходите на марші рівності? Тобто, анонімне опитування абсолютно. В мене в друзях більше 3 тисяч людей, ну менше підписано, там якихось 600, ну скільки там, хтось там мене читає. В мене отримано 12 відповідей. Тим паче, практично дуже важко, тому я не знаю, яким чином таке відбувається. Мені здається, що зараз можна опитувати, просто дивитись якісь такі цифри, по зверненням, потім по кількості людей, жінок, які перебувають в шелтерах, в кого є вони, або в кризових кімнатах, бо вони відкриваються по-тихеньку, але треба бути дуже обережними зараз з цифрами. Зараз дуже критична ситуація, критична, форс-мажорна, я би сказала. Тому треба бути дуже-дуже обережними, але в той же час було б дуже добре, от як ви глибинні інтерв'ю проводите, якщо би жінки, які вже є, ну там в тих притулках, тобто, очевидно, що вони є постраждалими, проговорити з ними, що відбувається. Тому що, от для прикладу може Вам дуже цікаво, ми перестали зараз давати людям, жінкам в основному, якісь флаєра з тими телефонами. Тому що, є дослідження і от Марта мене в цьому плані займається, Марта Чумало, вона дуже заточена на цю тему, вона фахово, все, бо я там умовно так собі, вона дуже... Ну,

короче... І вона там показує мені, дає якісь матеріали, я дивлюся, що коли відбувається більше всього вбивств, ну, вже жертв, якщо вбиті, то вже жертви, да, коли постраждала хоче піти, от це самий страшний момент, або коли кривдник знаходить у неї, от там от знайшов папірчик, а тут телефон довіри, гарячої лінії протидії насильства, і тут така загроза. Що таке насильство? Це контроль, це прояв контролю. І тут папірчик, або ще адреса якогось притулку, або якоїсь соціальної служби. Що відбувається? Загроза втрати контролю. Що він робить? Б'є, вбиває. Тому ми не даємо зараз в руки. Тому зараз дуже важливо, ми зараз дуже просим, що будь ласка, в максимально доступні способи. От так іде людина по вулиці, якщо вона йде, може йти, от так голову повернула, має бути, магазин, розумієте. Тому от так само з цими дослідженнями. Я просто зараз всіх закликаю бути зараз такими супер делікатними в цих дослідженнях, я б не рахувала кількісно, окрім якихось таких там даних. Зараз треба говорити, от зараз треба робити якісно, якісно питати, що відбувається, як відбувається, як ви могли подзвонити. Тому що, ця людина, яка мені телефонує в останні от ці дні, то в неї навіть, вона купила собі іншу картку телефону, тому що він контролює її телефон. Тобто, їй треба поміняти картку. Ну, уявіть картки. Добре, що ідеал, ну вона в селі живе, може вийти, що є інтернет. Ну, просто зрозумійте. Але якщо вони в закритому приміщенні, то ні. Тому дуже на то треба звертати увагу.

І. Світлано, дуже дякую. Є твердження, що однією із особливостей досліджень стосовно гендерно зумовленого насилля, є актуалізація принципу гетерогенності. Тобто, у дослідження починають включати велику кількість ознак, за якими, власне, потім аналізують проблему насильства. Як Ви загалом оцінюєте такі дослідження? Наприклад, дослідження щодо жінок, їх становища саме в сільській місцевості, зараз також окремо проводяться дослідження на Сході. Як ви взагалі ставитесь до таких досліджень?

Е. Тільки що, буквально, от чого я вас попросила, щоб з обіду ми поговорили, в мене до обіду була консультація з новоствореними громадськими організаціями Луганщина, Донеччина. Це жіночі організації. І в основному вони займаються зараз тим, що вони створюють притулки там, або центри. І я не знаю, як там проводяться дослідження, тому що з ними поговорити навіть важко, тому що немає інтернету, паршиво дуже з цим, і можна, знову ж таки говорю, можна поговорити, зібрати якісь кейси, зробити таке от... От в мене була тільки що Станиця Луганське, де стріляють, без кінця обстріли. Як? Я не знаю як. Це треба їхати. От для мене, ну важливо, от що ми можемо порахувати? Звернення? Чи показують вони нам цифру? Ні. Ну, не показують вони нам цифру. Чи можемо і потрібно? Потрібно робити. Але я, от ви мене запитали і я подумала, що от якраз ці організації, якби вони могли стати точкою входу, тому що самі вони проводити дослідження не можуть, знаєте, бо там... Особливо в сільській місцевості, Адріано, коли там куми, свати, родичі, рідня, сусіди, сусідство, коли табуйована тема насильства, ну, це мають бути дуже такий пласт, при чому анонімного. Я навіть, ну, я дуже за, я вам чесно, я за любий кіпіш, але я собі просто уявляю таку картину, я ж знаю. Приходить хтось, ось вам анкета, заповніть. Та ти 10 раз будеш його... Ну, це складно. Тому я думаю, що зараз варто подивитися, навіть знаєте, з точки зору робити дослідження, порахувати скільки. Ну, ми в принципі, вже бачим, а що з цим робити зараз треба от...

І. Світлано, а скажіть, будь ласка, ось Ви також попередньо казали за якісні дослідження, в які Ви також безпосередньо залучаєтесь. Скажіть, будь ласка, вони зараз є десь у публічному результаті? Чи це такі локальні дослідження, які швидше в конкретних організаціях їх результати застосовуються?

Е. Локальні, Адріано. Це локальні. От дивіться, я проводила дослідження, я ж вам кажу, що я брала участь, вплоть до того, що ми підписали про нерозголошення. А більше всього зараз в такому ширшому просторі те, що що я бачу – це кількісні дані. До речі, ось недавно оприлюднювали, я була на презентації, там теж якісь імпрестели, але я ще не знаю, там що, чи вони по насильству дивилися, бо вони зазвичай дивляться. Знаєте, що зараз я думаю, зараз можна було би проводити дослідження, от це зараз прийшло мені в голову, по насильству, не виокремлюючи цю тему, навіть не називаючи, дослідження, а включаючи десь в контекст.

І. Тобто, як один з блоків, не основний?

Е. Так, не основний. Зробити навіть, я би сказала, завуальовану таку штуку. Але подумати, ну ви знаєте, ви фахові, подумати тільки як сформулювати це, але якщо подивитися, наприклад, по інформованості, по обізнаності. Наприклад, яким чином отримати допомогу, якщо раптом насильство. Якщо навіть не ставити питання: чи ви там можете? Чи могли би ви дати адресу, чи скерувати до профільної організації, чи ви знаєте, як це? От таким чином. Я думаю, так би було добре. Але, ну в нас ходять якісь такі дослідження, але ну, так щоб я їх взяла якось там... Я ж кажу, що останні, які я брала, воно там є з інфографікою, це ООН жінки, вони там давали цифру навіть. Ну, воно не дуже репрезентативне, але є.

І. Дуже дякую. Я зараз також хочу вже перейти до такого більш основного блоку в рамках дослідження, котрий пов'язаний із напрямками та перспективами дослідження гендерно-зумовленого насилля крізь призму соціальної пам'яті.

Е. Я собі навіть записала – соціальна пам'ять, цікаво, що Ви вкладаєте в це поняття.

І. Ось я, насправді, спочатку, хотіла б попросити, спочатку Вас дати визначення цьому поняттю? Як Ви його розумієте?

Е. В мене просто, от коли Ви сказали «соціальна пам'ять», я згадала, як колись проходила дуже крутий тренінг німецький фонд і в них таке було – спогади про майбутнє. І я якось так, знаєте, мені заспівзвучило. Ну, там таке інтересне вони вивчали. Для мене соціальна пам'ять, взагалі, це вплив того, що було, історичного контексту, будь в чому історичного контексту, навіть в цій вашій темі, на те, що відбувається. І це моделі поведінки, які спричинені ось тим досвідом, накладанням от того соціуму, що відбувалося, власне, тому що от в темі насильства це звісно, дуже воно прослідковується, і так як ви сказали, особливо це ще можна побачити... Ну, не тільки в сільській місцевості, в тих місцях, я вам так скажу, феномен є такий – чим менше послуг, тим менше постраждалих. Це такий... Я дуже, я минулого тижня мала такий лекцію від німецького професора, який займається, він вивчає тему безхатченків, ну і йому кажуть, що от в таких країнах в вас стільки таких безхатченків. Він каже: в чому феномен – чим менше послуг, тим менше є от цих людей, що потребують. Точно так само для мене, от ви спитала от ця соціальна пам'ять, це якраз, от це якийсь такий вплив, швидше за все.

І. Дуже Вам вдячна! Власне, в межах свого дослідження я як раз роблю фокус про визначенні соціальній пам'яті саме як на формі трансляції символічного певного капіталу, оскільки кожна соціальна група володіє певними цінностями, у неї сформовані певні патерни поведінки стосовно тих чи інших явищ. І, власне, соціальна пам'ять тут розглядається саме як форма трансляції цих цінностей і можливих патернів.

Е. Я багато проводжу часу, уже ці тренінги з протидії насильств, тренінги, якісь інформаційні зустрічі, все, все, і поза минулого року я мусила кардинально, мусила, в мене була потреба – переробити всі свої презентації. Ну, тобто, вони в мене обновлялися, але це не кардинально перероблялося. Чому? Тому, що в нас навіть теж є ця тренерська пам'ять, воно ж тягається ця

інформація, наприклад, ну ви знаєте, одна з причин, чому жінки, як кажуть: чого вона не йде від кривдника? Тому, що є такі так званий синдром набутої безпорадності, він виведений психологами. Це коли людина не має ресурси, якщо вона довгий час, людина, ну, жива істота, перебуває в умовах, коли вона не контролює ситуацію, в неї виробляється так званий синдром набутої безпорадності. Вона не може вийти з цього кола. Ну, і багато говорилося про те, що не можуть вийти, що про те, що жінка не може вийти, і що вона тільки виходить, часом вийде з цієї всієї ситуації, тому що, діти підрастають... Ну, це є така. Але в той же час я зараз пригадала це, бо я теж це з першоджерела взяла. Не знаю, звідки це пішло, що коли діти підрастають, підлітки: мама, або ти щось з цим зробиш, або я його вб'ю. І для того, щоб не йшла дитина там на такий злочин і не скалічила собі життя, мами починають виходити, звертатись за консультуванням і таке інше. В цьому ж полі інформації і була інформація, що такий-то відсоток дітей, які спостерігали насильство можуть бути, можуть проводити таку саму поведінку, або також з нальотом таким взяти, якщо жінки в основному були, бачили, жили в таких родин, де батько, чи партнер знущався над мамою – таке саме. Ну, короче. От.

Але тут, в 2015 році, до нас на жаль пізніше ця інформація дійшла, в Канаді було проведено дослідження, вони взяли Добраш-Добраш, родин, чи брат і сестра, ну короче, Добраш-Добраш. І вони зробили дослідження тих чоловіків, бо це чоловіки були, які вже були засудженні за вбивство своїх партнерок чи дружин. Тобто, судом вже доведено і вони в місцях позбавлення волі. І вони там, Адріана, я думаю вам, як фаховій людині, буде це цікаво. Вони поставили перед собою в дослідженні питання: що їх всіх об'єднує? Ну, очікувано, я думала, що буде от ця моделька – досвід, поведінка, психоактивні речовини, і т.д., ні. Їх всіх об'єднували тільки одне, ну як одне, воно широке, але одне – от та пам'ять їхня, от те, що їхнє, вони всі вважали, що жінки або принцеси, або повії, яких треба контролювати. І ще одне твердження, яке вони всі протранслявали – це що жінка має жити там, де чоловік, чи партнер, з чоловіком і його обслуговувати. Тому, от ця вся моя соціальна пам'ять, якщо ви хочете, вона була розламана. Тому так само мені здається, що от цей карантин розламав от цю пам'ять, от ви запитали і зараз мені от воно приходить на думку, чому більше стало? Воно, злам відбувся. Тобто, люди поставлені були в зовсім інші умови, вони в таких умовах ще не були ніколи, ніколи, і тому, можливо, зламалася модель реагування. Сорі, це я так, думала, скажу, що не забути.

І. Ні, насправді це дуже цікаве дослідження, я вам дуже дякую, мені це якраз дуже важливі такі інсайти. Я дуже коротко, щоб перейти до наступних запитань, розкажу про пілотажний етап свого дослідження, котрий передував експертним інтерв'ю. Його цільовою аудиторією були жінки, а саме дослідження було реалізоване методом онлайн опитування у Фейсбучі. Усього було опитано 140 жінок.

Е. Це хороший результат.

І. Дякую, було дуже швидко, протягом 2-х днів, ось такий максимально швидкий зліт і фактично були за основу дві гіпотези, які я також хотіла або підтвердити, або спростувати. Переходячи до першої гіпотези, я трішки розкажу, як саме будувалася анкета, щоб більш зрозуміліше було. Фактично, в чому була логіка – були 4 блоки запитань щодо різних типів насилля, але вони були конкретизовані, тобто, психологічне та фізичне насильство були операціоналізовані на конкретні категорії (прояви/ дії). І були 4 запитання стосовно цих блоків щодо особистого досвіду, досвіду матері, досвіду жінок із сімейного кола, і досвіду колег або знайомих, тобто, така більш віддалена категорія людей. Перша підтверджена гіпотеза звучала наступним чином – досвід насилля зі сторони чоловіків, по

відношенню до інших жінок (матерів/ рідних, близьких жінок/ подруг або колег по роботі) має значно більший відсоток, у порівнянні із власним, особистим досвідом жінок. З огляду на це, я хочу у Вас запитати, як би Ви оцінили напрямок та перспективу дослідження домашнього насильства щодо жінок через досвід інших? Наскільки таке дослідження могло б бути корисним?

Е. Ну, бачите, це дослідження показало... Взагалі є дослідження Фонду народонаселення ООН, але воно давнє 2014 року, вони показують там відсоток впливу на досвід матері, на те, що воно якимось чином, це є таке дослідження, я бачила. Але от ви коли сказали інші, я собі подумала, це теж дуже залежить від того, знаєте, на скільки близькі ці жінки, тому що для когось мати – це не інша, сестра – це не інша. Інша – це та, як ви говорите, це дальні кола. Я не знаю, якщо чесно. В нас був такий період, коли ще був той період, коли роздавали паперові флаєри з тими всіма контактами, то жінки не брали в руки їх. При чому роздавали в тих місцях, де в основному жіночий простір, на ринках роздавали наші волонтерки, тобто, вони підходили, і жінки не просто не брали, вони брали і рвали тут же, на очах цей папірець. Просто щоб ви розуміли, на скільки це болюче. Тобто, вони розуміли, що це... Було тільки кілька, ну або брали мовчки, була кількісна ситуація, коли одна каже: не бери цього. Знаєте, це із серії, коли ще були люди з інвалідністю, інвалідність така, табуїрована і систематизована, то боялися навіть візки ці інвалідні, ну короче. Так само і тут, і тільки було кілька випадків, коли жінки сказали: тобі може не треба, а мені треба, бо я з цим живу уже 16 років. І ось ця колега її от так, розумієте. Я не знаю, Адріана, це, ну... Якщо вам треба... Ну, але я не думаю, що воно буде проектно, я так собі думаю, чи готова я говорити про досвід моєї мами, якщо це було боляче мені в моєму дитинстві, не знаю. Я ж кажу, що я зараз думаю, що якимось чином, по розумному сформулювати, це для вас теж, як дисертацію вже будете писати, продумайте якісь ось такі не болючі питання, але вони щоби дали чи людина бачила насильство в своєму житті, тут навіть саме слово насильство тригерить людей.

І. Я абсолютно погоджуюсь, стосовно самого слова насильство, тому що, навіть, коли я розробляла опитування, я намагалася операціонізувати поняття, яким чином можна хоча б по іншому сформулювати його, щоб не вживати загального формулювання «досвід домашнього насильства». Оскільки зіштовхувалася із дослідженнями, котрі в опитувальнику вживали саме пряме і узагальнене запитання.

Е. В лоб, да, вони часто в лоб. Я просто згадую, я проводила якоесь тренінг одному сільському, сільський район, в районному центрі, в центрі зайнятості для жінок, такого старшого віку, які вже перед пенсійні, роботи ніякої вони там не отримують, звісно, але центр зайнятості щось там мав робити, ну та й я приїхала. І я там їм розказувала, говорили ми щось про насильство, після того ніби все, все, а потім до мене підійшла одна жінка і каже: я вас ненавиджу. Каже: я 13 років в цьому живу, а ви прийшли і сказали, що це насильство. Я знала, але мені ніхто цього не говорив. І я вас ненавиджу. Я кажу: чому? Тому, що я зараз маю щось з цим зробити. От таке було в мене діло в житті. Тому я зараз так, я менше звертаюся до досвідів, якщо це не глибинний тренінг і коло мене немає психологині. От коли Марта є, мені дуже подобається, бо вона працює, вона саме психологиня, я того не можу, тому що це має бути серйозно, і я зараз дуже є великою противницею от цих всяких волонтерських входів, акції проти насильства, це, не можна так робити, мають бути тільки люди, які підготовлені до цього всього. Я дуже проти зараз цих реклам, які понавішував Фонд народонаселення, це взагалі паплюження, те що гроші на вітер, а ще й паплюження, ну, немає глибинності, розумієте, Адріано.

I. Світлана, а які саме реклами?

Е. Ну, реклами, в нас зараз по Вінниці, я ж моніторю це діло, в нас зараз Фонд народонаселення, і короче ніби в людей. Дивіться, от ми коли працюємо багато з журналістами, журналістами, ми звертаємося до них і говорим: коли ви пишете про насильство, чи говорите, по-перше, акцент треба зміщувати з постраждалого на кривдника. Ну, ви послушайте, Адріана, як говорять: згвалтовані жінки. Як то десь, незрозуміло що, якісь ще й згвалтовані жінки. Не сказати, що чоловіки гвалтують жінок, це зовсім по-інакшому, правда?

I. Так, звісно.

Е. Ну, все. Короче треба підносити. По-друге, на от тих всіх зображеннях, які зображуються, не треба зображувати постраждалу людину, не треба. А у нас, мало того, зараз взагалі, я не знаю, що в мене з цими бордами, бо... Короче так, такі борди здоровенні, жінка така, з таким синяком, фінгалом, і написано: насильство може виглядати і красиво. Ви взагалі про що, люди, ви взагалі про що? В мене просто заточено, знаєте як, такого ентузіаста, в мене з ним багато печалей. Ну, короче, тому, якщо я навіть про реклами от це говорю, то ви уявляєте як в особистому спілкуванні, на скільки люди мають бути готові до того. Ми говоримо, я навіть говорю, десь щось консультиую і починають мені говорити про проект організації, і розказують мені про те, що от ми створили центр консультиування жінок. Я говорю: хто буде консультиувати? Для чого ви зробили? Я починаю з ними розмовляти, а вони плачуть. Тому, що в них досвіди такі шалені. Коли, дивіться, тут така штука, по протоколам, по сучасним протоколам, ми не можемо працювати з постраждалою особою взагалі, ні корекційні програми, нічого-нічого, якщо... Ну, піраміду Маслоу, бо я вже вивчила, що це Маслоу, ну не важно, хай буде Маслоу: фізіологічні, або базові потреби, безпека і далі. В нас деякі починають працювати, забувши про базову безпеку. Якщо не забезпечені базові потреби і безпеки, а вона не забезпечена, бо їй треба йти додому до того кривдника, блін, яке опитування, про що ви, люди? Якщо опитувати цих жінок, то вони вже мають бути в ресурсі і в безпеці. От таке.

I. Я вам дуже дякую за те, що поділилися. Переходячи до другої гіпотези, у ході пілотажного дослідження для її підтвердження респонденткам були запропоновані шість народних афоризмів:

- **Жінка не бита, як коса не клепана»;**
- **«Як чоловік жінки не б'є, то вона, як колода, гниє»;**
- **«Жінка не любить такого чоловіка, що її не б'є»;**
- **«Б'є значить любить»;**
- **«Б'є значить любить»;**
- **«Чоловік у домі — голова, а жінка — душа»;**

Результати дослідження підтвердили те, що з усіма афоризмами більшість жінок не погоджувалися, утім вони були відзначені, як ті, що зустрічаються у їх повсякденному дискурсі. З огляду на це, як би Ви оцінили напрямок та перспективу дослідження проблеми домашнього насильства щодо жінок через канали, котрі транслюють соціальний досвід домашнього та гендерно-зумовленого насилля в Україні (зокрема, через народні вислови та афоризми)? Як Ви вважаєте, чи є сенс таких досліджень?

Е. Так. Вважаю, я однозначно вам скажу, тому що, я маю переконання. До речі, це завдяки ось цьому проекту «Спогади про майбутнє», мені дуже сподобалась їхня теорія, і я є прибічницею цього. Ну, я вам приведу афоризм, я думаю, ви зрозумієте, що людина може не пам'ятати, що вона зробила, що ми зробили, людина може не пам'ятати, що ми сказали, але людина завжди

буде пам'ятати, що вона при цьому відчувала. Тому, ось ці всі вивчення через от ці всі, як ви кажете, народні афоризми, тут зробимо лапки, воно якраз на от цей рівень відчуттів працює і емоції. Більше того, от це вивчення, воно може бути, я не знаю, як ви підберете, яке там ваше слово наукове, але воно ще може бути таке профілактично-звертальне увагу. Я б так сказала. Наприклад, кілька років тому піднімався в нашій такій, знаєте, Адріана, тут в чому ще проблема? Ми все одно всі в своїх бульбашках, ну це видно, зараз мені це вже очевидно, тому що ми часом говоримо мовою не зрозумілою людям. От мені мама каже, я там працюю, вона мені каже: ти що, пишеш якийсь проєкт? Я кажу: ти як знаєш? Моїй мамі 82 роки. Вона каже: бо ти заговорила на цьому «птічьйомязикі». А потім ми там з Мартою говоримо щось по телефону, вона каже: я й половини слів не розумію, про що ти говориш. Ви розумієте. Суть цього. Точно так само люди, з якими ми спілкуємося, а от тут, коли ми кілька років тому назад, почалася така дискусія стосовно пісні: таке «прив'язали Галю до сосни косами». Оце весь жах. І потім народ, оп-па, і почали дивитися інші пісні – проміняв жінку на тютюн та люльку, бачите. То можна. По-перше, через це можна подивитися, я би подивилася ставлення жінок і чоловіків до таких от штук, окремо, я би подивилася різницю між старшими жінками, і молодшими жінками. Ну, вікові різниці, чи відбувається щось, чи зміна якась відбувається. Я би подивилася, навіть, регіональні зміни село, місто. Це було би дуже круто. Тому що це дуже серйозно показує. Знаєте, якщо мене, я тільки промовляю це, що до сосни косами, і вона горіла, і кричала, то це страх. Або ще була якась така пісня, почекайте... Короче, можна про різні, можна подивитися більш сучасні пісні. Я дуже за такі дослідження. Я взагалі вважаю, що треба робити дослідження не просто для того, щоб показати. От скажімо, дивіться, я вам просто для прикладу, але це дослідження ООН жінки, ну воно, я ще раз кажу, вони самі пишуть, воно не дуже репрезентативне, тралі-валі, все таке, воно там щось таке, але там була одна цифра, стосовно прав жінок. От ми зараз, я цю цифру беру, ну і беру, бо авторитетно ООН жінки. Короче так, дивіться, ми говорили про гендерну рівність, про то, що ми говорили, це просто щоб ви розуміли. Ми приводимо цю цифру з цього дослідження і кажемо: от є, беру 100% тих людей, які на передовій борються з цим коронавірусом, тобто, медичні лікарі, лікарки, середній і молодший медичний персонал. Якщо за 100%, скільки з них жінок? Адріана, є у вас версія?

I. Швидше за все більшість жінки.

Е. 83% це жінки. При чому, от тих 17% чоловіки, то це або лікарі, або ті, хто забезпечує якісь технічні такі там... Тільки в тих комітетах, групах, які приймають рішення стосовно того, як вести боротьбу з коронавірусом жінок і чоловіків. Не буду гадати, час ваш займати. 20% тільки було жінок за минулий рік. То ми ставимо до 80% 20%. Ну, це таким чином ми говоримо про гендерні сторони. То я до чого вам веду? Мені було б дуже класно, якби от такі цифри якісь порівняльні, не так в лоб, а от так тиц-тиц, скажімо, що пісня, що проміняв жінку на тютюн і люльку подобається 90% чоловікам, і 15% жінкам, чи 25%. Я от це хочу побачити. Тому що мені подобається дослідження, коли запитують: хто вдома має готувати їсти? 93% чоловіки кажуть: що за дурне питання, ясна річ. Скільки там жінок кажуть: слухайте, ну мене це харить взагалі, бо вже якось так. Це, або наприклад сказати, коли приходжу в підліткових, раніше, зараз я вже не приходжу, і приходила і казала: скажіть, будь ласка, як ви вважаєте, якщо чоловік сексуально збуджений там, партнер, чи має партнерка задовольнити його? Ту сексуальну потребу, навіть якщо вона і не хоче. І я бачу, що скільки хлопців вважає, що так, скільки дівчат вважає, що так. І тоді я вже можу робити якісь висновки. От такі штуки мені подобаються.

І. Клас, дуже вам дякую. А які, наприклад, ще, ось ви вже зазначили також і за пісні, через які ще канали, може транслюватися, на Вашу думку, соціальний досвід домашнього та гендерно-зумовленого насилля?

Е. Я, знаєте, що ще дивилася? Я вам скажу. Я минулого року, ми готувались до форменкемпл, такі дуже тяжкі ситуації, це був серпень місяць, ми приймали вольове рішення його проводити, ну було тяжко, знаєте, от ці, ну короче. І я собі так подумала, думаю, треба щось підготувати таке, ну якщо раптом буде така якась ситуація, щоб ми могли видавати якісь завдання, малі групи, бо ну в нас там глибинні такі занурення. І я думаю: краще я подивлюся українську літературу, шкільну програму. Мама!!! Мама моя!!! Ви знаєте, Адріан, мене в дитинстві...ну тут, мабуть, про соціальну пам'ять, я ж то все читала. «Хіба ревуть воли, як ясла повні», там ну от все. Боже мій, я як почитала от все, це страх, це просто страх і жах. А «Кайдашева сім'я»? Це ж не смішно. От це, ви розумієте, от страшно, тому що я тепер розумію, що треба, один з напрямків якихось майбутніх проектів ми будемо говорити з вчителями і вчительками, ну філологи, хто літературу викладає, тому що там вони мають не просто так, почитати, а вони мають це, ну якось це ж має аналізуватись, ну слухайте. Тому що воно ж унормовується, діти...Це ми вже там, в нас лобна кора розвинулася, то ми ще щось можемо, у дітей воно падає зразу на той рептильний мозок і вони собі знають. Так само з цими рекламами. Тому от це важливо. Я би проаналізувала реклами, наприклад. Сексистська реклама яким чином, чи вона нормалізує насильство, чи не нормалізує, от якісь такі речі.

І. Я вам дуже дякую. І останнє запитання, щоб ми вклялися, щоб я вас не затримувала.

Е. Та не питання, прошу дуже.

І. Фактично, якщо підсумувати Ви вважаєте, чи доречно для дослідження гендерно зумовлене насилля враховувати фактор соціальної пам'яті? Чи можуть такі дослідження бути корисними?

Е. Так. Вони можуть бути корисними і тут можливо навіть, тут дуже корисно, ну з точки зору дослідження я не знаю, але з точки зору якихось таких виходів із ситуації, у нас був проект, і в принципі ми, ну як такого проекту – вже немає, але ми те, що вже напрацьовано, метод роботи ми використовуємо. Це такий театр соціальний. Коли людина не може, ну ми з студентами працювали, студентками, коли людина сама, їй важко про це говорити, але ми, коли людина переходить в іншу роль, ми даємо людину можливість моделювати різні виходи з тієї чи іншої ситуації. Так само можна ці дослідження проводити. От, наприклад, я зараз подумала, зараз у нас дуже в тренді, ми зараз багато працюємо над тим, реагування на насильство з позиції свідка. Так само можна дослідити з позиції свідка, наприклад, я би з задоволенням подивилася, як люди, яка кількість людей, але якщо би це була така репрезентативна. Так само я би подивилася по різних, різні абсолютно, як вони реагують на насильство, чи готові вони реагувати на насильство, чи готові вони втручатися, чи знають вони як втручатися? Ну, короче от такі ось речі. Чи мають вони досвід до такого втручання. До речі, фонд народного населення, ми з Мартою 25-го березня проводили, я попросила її, вона зараз отримала сертифікат, фонд народного населення в нас в Україні разом з Лореаль, вони запустили такий курс, називається «Протидія домагання в громадських місцях». І вони, до речі, він онлайн є, можете подивитися, і там є багато, подивіться, вам буде цікаво з фахової точки зору, там він сам онлайн, бо ми, вона нам давала текст, але він точно є онлайн. Там дуже багато, весь цей, це, по-перше, для мене нова методика, година вебінару і там 10 чи 11 опитувань під час цієї години, і вони на основі цих

опитувань потім якісь роблять висновки і людей, змінюють ставлення, змінюють поведінку. Подивіться, він є.

І. Клас, я вам дуже дякую.

Е. Я думаю, вам буде, подивіться, як вони формулюють ці запитання. Бо я спочатку така була досить скептична до цього всього, але ось 25-го, я ж кажу, ми мали, нас було 50 людей на тому вебінарі, за годину, дійсно, хоча спочатку на сьомому цьому питанні я думала: мама, дорога, що це воно. Але воно... Так що ось ці ваші опитування, ще може бути, знаєте, я зараз подумала, воно може бути опитування, воно ж може бути і терапевтичне.

І. Я єдине, розумію, що з огляду на терапевтичну взагалі сторону, тут більше дуже необхідно і фахова підготовка?

Е. Конечно. Тобто, не тільки фахова підготовка, або може така мультидисциплінарна просто група щоби працювала. Але я вам кажу, що це було би класно, наприклад, я собі знаю такі села, де вони, ну зараз територіальні громади, вже не ОТГ навіть, а ТГ, територіальні громади. Та ви що, ні, ні, ніколи, ні. А щоб зробити якесь таке опитування, так, от просто і показати їм, по-перше, усім тим службам, які уповноважені працювати з насильством, показати. По-друге, люди в деяких запитують, вони хоч на язиці поpróbують як воно звучить. І це можна було би подумати, тому що ну, знаєте, це ж не опитування ради опитування. Я впевнена в тому, що ви робите це опитування заради того, щоб щось мінялося і подумати про то.

І. Да. Я вам дуже дякую. Насправді, мені було дуже приємно з вами познайомитися. Дякую за ваш час.

Е. Дякую, що ви взяли, і мені дуже імпонує, що ви берете, це не проста тема, сил вам. Якщо що, якщо треба буде, чи якусь цю, то от Марти можете подивитися, вона психологиня, правозахисниця, протидія насильству – це її основна тема. Ви, до речі, можете погуглити Марта Чумала, вона багато пише і взагалі.

І. Дуже дякую! Світлано, я перепрошую, останнє - можливо когось також з експертів, колег Ви могли б порадити?

Е. Експерток можна, я би поговорила з Галєю Федькович. Галя юрист там у Марти, вона адвокатка, вона надає прямі послуги жінкам-постраждалим як адвокатка, вона їх супроводжує в суді. І Галя би вам сказала дуже серйозні такі речі. Попросіть Марту, вона Галю вам заточить. Галя така, вона дуже фахова, вона в принципі, от вона от ці обмежувальні, вона просто вам все, і вона вам може сказати...Ви побачите, вони просто напряду працюють з клієнтками. От скажете, що навіть Марті скажете, я їй зараз напишу, щоб вона з Галею вам домовилася Федькович.

І. Дуже вам дякую.

Е. Галя дуже крута, дуже крута. Ну, Марта, ну вони взагалі, вони дуже круті, я їх настільки люблю. Вам успіху.

І. Дякую!

Додаток Д. Транскрипт експертного інтерв'ю з Галиною Федькович

І. Доброго дня.

Е. Я перепрошую, що пізніше.

І. Нічого, насправді дуже дякую, що погодилися. Я, якщо ви не проти, одразу почну та ще раз представляюся.

Е. Так, починайте.

I. Мене звати, Адріана, я навчаюся зараз на останньому курсі факультету соціології Київського Національного університету ім. Шевченка, і власне експертні опитування є безпосередньою частиною моєї магістерської роботи. Її тема «Аналіз експертного дискурсу щодо домашнього та гендерного зумовленого насильства крізь призму соціальної пам'яті», і власне, ключовою метою експертних опитувань є саме виявлення перспектив щодо можливих напрямків до дослідження цієї проблеми в Україні з урахуванням імовірного впливу соціальної пам'яті на досліджене явище. Серед умов буде відеозапис, зокрема, для текстового транскрипту інтерв'ю. Також, Вашої згоди, буде надана інформація щодо Вашої участі, а також окремі цитати в основній частині роботи, якщо Ви не проти.

E. Добре.

I. Так, дуже дякую. Галино, я Вас дуже прошу розказати трішки про себе, чим саме Ви займаєтеся, яка сфера ваших професійних інтересів?

E. Я називають Галина Федькович, я юристка, адвоката. Я працюю в громадській організації Центр жіночі перспективи. Я є співзасновниця цієї організації і організацію ми заснували 23 роки тому. І всі роки, це моє основне місце праці. І основні проблеми з котрими... організація, і я особисто працюю, це насильство щодо жінок, зокрема, ну, в основному це... домашнє насильство. Ну, тобто, переважна більшість, це домашнє насильство, це 90+%. Ну, організація також працює з торгівлею людьми. Я працюю в кількох... площинах, можна так сказати, я надаю послуги жінками, які постраждали від домашнього насильства. Тобто, це юридичні консультації, складання процесуальних документів, представництво в суді. Тобто, я організую роботу і також, якісь такі стратегічні моменти, стратегічні судові справи. Ну, тобто це стосується по... по клієнтках. Також, ну, оскільки принцип роботи організації, це якби комплексний підхід до вирішення проблеми, тобто, ми не тільки прямі послуги надаємо, ми багато ще працюємо з... з тим, щоб змінювати, взагалі, політики застосування законодавства і, взагалі, реакцією держави на домашнє насильство. Тобто, ми працюємо багато з тренінгами, ну, і різні заходи, скажемо так, з поліцією, судьями, соціальними службами. Тобто, з усіма суб'єктами, котрі є відповідальними за домашнє насильство. Власне, щоб краще цей... цей момент. Також я є, часто, експерткою від України, в якихось міжнародних проектах, які стосуються захисту жінок, зокрема, це, в основному, це домашнє насильство. І я, з колегами, також ми завжди робимо якісь ще добрі порти, або альтернативні репорти, по міжнародних зобов'язаннях України, які стосуються захисту жінок від домашнього насильства. Ну, це так... це дослідження роблю, ну, тобто.

I. Дуже дякую, а скажіть будь ласка, Ви останнє зазначили про дослідження. Це дослідження, зазвичай, внутрішні, в рамках самих громадських організацій?

E. Як правило це якісь узагальнення по клієнтках наших. Ми правда, останнім роками, не робили, але раніше ми практикували, раз на 5 років, робити такий зріз, власне по тому, «хто до нас звертається», «з якими проблемами». Власне, «яке є домашнє насильство», «скільки часу вони потерпають», і так далі. І також чи стискаються вони з якимись проблемами дискримінації у... при зведенні до правоохоронних органів і суду. Зараз ми, власне, думаємо також це робити... онлайн. Ну, оскільки часи змінилися і ми зараз дуже сильно перейшли в онлайн-режим і максимально вся робота переведена в онлайн. Ну, тобто, з клієнтками ми бачимось рідко, якщо клієнтка має технічні засоби роздрукувати файл, то ми працюємо віддалено і, власне, я думаю, що наступного місяця ми запустимо таке опитування наших клієнток онлайн. І, власне, до звиклих проблем, ми хочемо долучити блок по наслідках насильства для здоров'я. Ну, тобто це якраз ми минулого року, ми фактично, позаминулого ми почали більше інтервенцію робити

в галузі медицини і, власне, участь медицини у подолання домашнього насильства. Ну, тобто таке. І, ну, дослідження, час від часу, ми робимо якісь дослідження по судовій практиці, власне, ну, по різних аспектах. В нас були дослідження, ну, років п'ять назад, напевно, власне про доступу жінок до правосуддя і про дискримінацію під час.

І. А скажіть будь ласка, до вас звертаються клієнти по всій по Україні загалом?

Е. Ні, ми знаходимося у Львові. Тобто, у нас основні звернення, це Львів і Львівська область. Але, час від часу, бувають звернення з інших регіонів, ну, де ми надаємо також віддалено.

І. Я зрозуміла, дякую.

Е. Це Львів і Львівська область, і якісь прилеглі. Тернопільська область, Івано-Франківська, ну, те що ближче.

І. Я зрозуміла, дуже дякую. Я тоді одразу переходжу далі. Якщо ми зупиняємося на домашньому насиллі щодо жінок в Україні, як би Ви, взагалі, оцінили стан цієї проблеми на сьогодні?

Е. Ну, якщо говорити про стан теперішній, з огляду на те, що в нас було 20 чи 15 років назад, чи 10 років, то я можу сказати, що зараз більш менш адекватне законодавство. Так, зважаючи на нове законодавство, яке ми маємо з 19-го року, з моєї точки зору, воно дає багато можливостей, механізмів захисту жінок від домашнього насильства. Ну, звичайно, що жодне законодавство не може бути ідеальним і наше також потребує певного вдосконалення, але... основні моменти, яких ми добивалися... ну, там багато років, це... ну, тому, що, я не знаю чи я сказала, ми також беремо участь, чи, як експертка, чи, як організація, в розробці законопроектів... ну, тобто, які стосуються домашнього насильства, в тому числі, я була учасницею робочої групи, власне, по цьому новому законодавству. Власне, ну, такі основні аспекти, яких ми добивалися багато років, такі, як обмежувальні приписи, зараз ми це маємо. Ну, там... краще, гірше... ну, тобто, впровадження і застосування, це вже інше питання. Але є і поліція, і термінові, і обмежувальні приписи судові. Ну, тобто, це є. Є... підхід «дитина світу, дитина постраждала», ну, тобто це підхід Стамбульської конвенції. Очевидно, впроваджений. Є, ну, зараз я можу сказати, що розвиваються... є криміналізація домашнього насильства, ми маємо статтю у кримінальному кодексі. Тобто, є такий мінімальний... ну, не мінімальний, я сказала, такий, близько до оптимального, рівень законодавства, ми все ж таки досягнули, власне в... процесі підготовки до ратифікації Стамбульської конвенції. Все таки за допомогою Ради Європи, ну, проекту Ради Європи, було розроблено ці все законодавства, котрі, ну, більш-менш, наблизили нас до стандартів Стамбульської конвенції. І законодавство ми маємо... дуже непогано, я б сказала. Але... є ще, ну, тобто, можна говорити про позитивну вже... багато позитивної судової практики. І маємо вже позитивну судову практику Верховного суду. Ну, що дає можливості сподіватися, що, власне, таким чином буде розвиватися практика інших судів. Ну, але... все таки є проблемні... проблемні питання з нашої практики. Я буду пити, бо захрипну.

І. Так, так, звісно.

Е. З нашої практики... все таки, я б так сказала... ну, якщо не дуже літературно, «звідки ноги ростуть», що багато проблем, з якими ми стикаємося, з якими стикаються, власне, жінки постраждали у доступі до правосуддя, це проблеми пов'язані з традиційними стереотипами толерування насильства, звинувачення постраждалих і т.д., і т.д. Тобто, на основі цього, ну, оскільки всі люди і це... ці стереотипи, вони широко розповсюджені... ну, якби... серед всіх верств населення, фахівців і, в тому числі, і правоохоронних органів, судів, і соціальних служб і всьому. І тому, власне, з моєї точки зору, це основна проблема, котра не дає можливості

адекватно застосовувати законодавство. Ну, тобто, я можу сказати, що з нашої практики всі скарги, котрі ми пишемо, там на дії правоохоронних органів, чи на дії соціальних служб, чи якогось місцевого самоврядування, чи чого завгодно. То дії... ну, тобто те, що робить, а деколи робить таке, що це... чудеса, це тому, що у людей такі уявлення про насильство, про відповідальність жінки, про... ну, про толерування і про... це про традиції і... і все решта.

І. Дуже дякую. А як би Ви оцінили зміни, які загалом принесла пандемія, говорячи про стан проблеми домашнього насильства щодо жінок? Чи вплинула вона на ситуацію?

Е. Ну, взагалі, якщо говорити... я думаю, що досліджувати динаміку звернень, ну, там ще без пандемії, то ми маємо позитивну динаміку звернень по Україні, ну, там з року в рік. І це, я думаю, можна прив'язувати, власне, до інформаційних компаній, зростанням обізнаності населення, там в тому числі і покращення роботи... поліції. Ну, люди вже не бояться викликати поліцію, бо знають, що «комусь допомогла і мені допоможуть», ну, тобто, ця позитивна динаміка є. І ясно, що під час пандемії кількість... звернень зросла, у нашій статистиці, у нас майже в два рази. Ну, тобто десь 1,7, щось таке ми рахували. А... ну, по-перше, інформаційна кампанія, це одне. А, по-друге, ми по наших клієнтках побачимо, що пандемія дала таку специфіку, що... особливо... ну, там, коли там це вперше, в минулий рік, там квітень, травень... там березень, квітень, травень, ну, тобто ніхто не знав, що це буде, весь жах і, взагалі, психологічний стан населення, і всіх людей був... не дуже такий... притомний. І ще в ситуації, коли сім'я опиняється лишаяються 24 години на добу закрита в... приміщенні, разом... ну, тобто, зрозуміло, що це призводило до збільшення... ну, агресії і випадків. Ну, тобто, якщо... ну, чисто це... чисто це статистично. Тому, що, якщо зранку розійшлися діти в школі, всі по роботах, так цілий день вдома нікого нема, то вечором зійшлося і, ну, тоді вже є якась площадку для того, щоб... вчиняти якісь... якісь дії і т.д. А, якщо це 24 години на добу, ну, то це зрозуміло і ще при психічному тиску, і стані, то... Тобто, в нас збільшилась... тобто, у нас кількість звернень. Клієнтки... казали про те, що... якщо це раніше було тільки психологічне насильство, то під час пандемії, це психологічне переросло в фізичне. Ну, тобто, зростає інтенсивність, там жорстокість, агресивність і так далі. Ну, тобто, тут я думаю, що... інформаційна компанія, можливо. Ну, тому, що були спеціальні інформаційні компанії, там під час... під час... пандемії, але... ну, тобто, сама специфіка, коли люди в замкнутому просторі. Ну, і ще накладаються обставини, там втрата роботи, зменшення доходів. У нас були клієнтки, котрі були змушені повертатися... ну, тобто, якщо раніше вона пішла від кривдника, і жила окремо, то під час пандемії, вона втратила роботу і не могла винаймати житло, і вона була змушена повернутися до кривдника. Ну, ясно, що це призводить до... нових випадків... насильства. Ну, тобто...

І. Так, дуже, дякую. А, якщо говорити саме про дослідження, які зараз присвячені цій темі, як би ви взагалі оцінили, наскільки зараз, взагалі, дослідження саме присвячені цій проблемі, є поширеними і актуальними?

Е. Дослідження? Ну я, чесно кажучи... якихось таких... дуже узагальнених, ну, я не знайомилися з якимись там такими узагальненими якимось дослідженнями. Ну, тобто, я більше цікавилася... були там дослідження судової практики, по обмежувальних приписах, ще... ну, щось таке специфічно-юридичне. Ну, тобто, це є. Ну, тому, що... ну, проблема є, і, відповідно, є якісь тенденції і, щоб адекватно на це реагувати, треба це відстежувати. Ну, тобто, то дослідження треба робити. Тому, що... Ну, тому, що якщо не робити дослідження, ми не будемо знати, що відбувається, яка динаміка і куди рухатися і на що реагувати.

I. Є твердження, що однією із особливостей досліджень стосовно гендерно зумовленого насилля, є актуалізація принципу гетерогенності. Тобто, у дослідження починають включати велику кількість ознак, за якими, власне, потім аналізують проблему насильства. Як Ви загалом оцінюєте такі дослідження? Наприклад, дослідження щодо жінок, їх становища саме в сільській місцевості, зараз також окремо проводяться дослідження на Сході. Як ви взагалі ставитесь до таких досліджень?

Е. Я взагалі вважаю... я взагалі вважаю, що це корисно. І у нас підходи такі, що ми, ну, по можливості... якщо є така можливість, якась діяльність, ми завжди намагаємося звертати увагу на... групу жінок, які є... особливо вразливі. Ну, тобто, які перебувають в якомусь, ну, окремому вразливому стані і, разом з тим, наприклад, вони потерпають від домашнього насильства. І, зрозуміло, що для... для цих жінок, ну, ситуація... ситуація насильства є інша, ніж для інших жінок, котрі не мають цієї ознаки вразливості. І доступ до послуг, доступ до правосуддя, для цих жінок, також може бути... значно ускладнений, порівняно з іншими жінками, які не мають... цієї ознаки. Ну, тобто, як приклад, ви навели про сільську місцевість. Ну, я вважаю, що для... сільських жінок це... ну, тобто сільські жінки, це, по-перше, велика група. Ну, тобто, статистично, це досить велика група. І ця група має свою специфіку. По-перше, свою специфіку, в принципі, має насильство домашнє в сільській місцевості тому, що там ще більші стереотипи. Там ще більше толерування, там менше варіантів «куди піти, втікати» і, взагалі, будинок побудований 20 років, це вам не квартира, яку можна продати швиденько і роз'їхатися. Це одне. Доступ до послуг там... ну, дуже тяжко ускладне... В нас, наприклад, я пам'ятаю... у нас самих, коли був початок карантину, подзвонила жінка, котра з села... ну, так відносно, плюс/мінус недалеко від Львова, ну, майже там 50 км. Але це село і до районного центру їй теж там скількись їхати. Вона з села, вона інвалід другої групи, здається. В неї ще дома мама, також з інвалідністю, старша. І... постало питання, тобто, там чоловік вчиняв домашнє насильство, вона викликала поліцію. Щось там поліція робила/не робила... і, власне, постало питання вирішити там «обмежувальний припис» і так далше. Тобто, якщо з жінкою у Львові ми це вирішимо таким чином, що... ну, я скидаю... я роблю... вона мені скидає по Viber документи, я їй роблю... документи і вона роздруковує, і передає до суду. То там цього нема. Вона немає Viber, ну, вона взагалі... в неї кнопчний телефон. Вона приблизно собі не дуже уявляю «що це таке». Ну, тобто, вона доїхати не могла тому, що тоді був карантин, не ходили маршрутки. Ну, там якось дуже вони рідко, в неї стан здоров'я такий, що в неї трохи стрес, їй погано, тиск і так далше. Ну, тобто, це також вразливість окрема. Ну, і це було реально складно тому, що... ну, вийшли з ситуації, вона знайшла, когось там в сільраді, чи в бібліотекарку, котра там їй фотографували ці документи... ну, тобто, це видрукували і так далше. Але... ну, от це от... ну, вона стикається з додатковими проблемами, з котрими не стикаються жінки, які, ну, десь в місті, здорові, мають освіту, мають телефон з доступом до інтернету. І, власне... ну, я вважаю, що це дуже корисно досліджувати, ну, якщо говорити про домашнє насильство, то власне, от такі окремі... вразливі групи. Ну, це можуть бути інші групи, там, якщо це жінка, і неї є четверо дітей, ну, то... це... це свої проблеми. Тобто, і з житлом, і з притулком, і зі всім. Ну, тобто... ну, я вважаю, що це дуже важливо, тому, що коли робляться, ну, важливо також роби... я думаю, що це залежить від того, яке завдання ставиться перед дослідженням. Ну, що ми хочемо дослідити. Тому, що можуть бути такі дослідження, котрі, ну, можна робити без якихось особливих зрізів по... ну, тобто загальне. Але... в принципі... ну, корисно робити... звертати увагу, власне, на вразливих жінок, котрі не мають... ну, мають якісь особливі вразливі...

І. Дуже дякую. Далі хочу перейти до такої більш основної частини, яка раз пов'язана з соціальною пам'яттю. Я вас дуже прошу, дати визначення поняттю «соціальна пам'ять»? Що саме воно означає, на Вашу думку?

Е. Ну, я не знаю, соціальна пам'ять, це можливо якийсь, я не знаю, там досвід з... не знаю, соціальна... ну, мається на увазі... життя... стосунки в соціумі. Мені тяжко сказати.

І. Я розумію, дуже дякую. Власне, в межах свого дослідження я як раз роблю фокус про визначенні соціальної пам'яті саме як на формі трансляції символічного певного капіталу, оскільки кожна соціальна група володіє певними цінностями, у неї сформовані певні патерни поведінки стосовно тих чи інших явищ. І, власне, соціальна пам'ять тут розглядається саме як форма трансляції цих цінностей і можливих патернів. Я дуже коротко, щоб перейти до наступних запитань, розкажу про пілотажний етап свого дослідження, котрий передував експертним інтерв'ю. Його цільовою аудиторією були жінки, а саме дослідження було реалізоване методом онлайн опитування у Фейсбуці. У ході цього пілотажного дослідження були висунуті і підтвержені дві гіпотези, кожна з яких, має відношення до можливого напрямку дослідження гендерного зумовленого насилля саме щодо жінок, з урахуванням можливого впливу соціальної пам'яті на досліджуване явище. Я по кожній з них хотіла б зараз пройтися, з Вашого дозволу. Власне, перша підтверджена гіпотеза звучала наступним чином: досвід насилля по відношенню до інших жінок, по відношенню до матерів, до жінок, які пов'язані сімейними узами, колег, подруг, так, він має значно більший відсоток, ніж досвід особистий, про який зазначали респондентки. Запитання ж полягає у тому: як би Ви оцінили напрямок та перспективу дослідження проблеми гендерного зумовленого насилля щодо жінок через досвід інших жінок?

Е. Ну, я думаю, власне, що тут доцільно... звернутися до... психологів, експертів, стосовно того, ну, з яких мотивів чи причин, людина не буде говорити про свій досвід. Ну, можливо це травмуюче, можливо, «я не хочу про це згадувати». Можливо, «я не хочу, ну, там для себе признатися, що там мої рідні були... монстрами, котрі мене насилували». Ну, це, очевидно, якісь психологічні... багато може бути причин. І... тому... ну, що людина не хоче, не може... про це говорити. Ну, і набагато легше говорити про когось тому, що це не є травмуюче і... і... і отак. І ще... ну, я не знаю, як у вас були сформульовані питання, але... ну, зі своєї, зі свого досвіду я можу сказати, що в нас тотальна... досі, тотальна проблема з ідентифікацією психологічного насильства. Ну, тобто... з психолог... ідентифікацією психологічного і сексуального насильства. Тобто, психологічне і сексуальне насильство дуже часто не ідентифікують... ну, тобто, дії, котрі фактично є психологічним чи сексуальним насильством, домашнім, дуже часто не ідентифікуються самою постраждалою, як насильство. Ну, тобто я це бачу кожен день. І... ну, тобто, що... там «він вже мене не бив». Ну, тобто «я нікуди не зверталась тому, що він вона не бив», там «він мене ображає, принижує, погрожує і мені це неприємно, але ж це ненасильство тому, що він мене не б'є». ну, тобто оце є і при чому... тут проблема в тому, що це... дуже часто, навіть не залежить від... не знаю, рівня освіти, інтелектуального рівня і так далі. Ну, тобто це можуть бути... жінки, там з двома університетським освітами, викладачки ВУЗів, або на якихось посадах, але, все рівно, це не ідентифікується... як насильство. Ну, тобто, якщо людина не може це ідентифікувати, відповідно, вона не може сказати, що в неї в житті це було. Так само... що стосується сексуального домашнього насильства, то...ну, я не знаю наскільки це релевантно до... до того, що ви хочете почути, але тут в нас... ну, оскільки я працюю з... ну, в нас є психологи, котрі працюють, зокрема моя колежанка Марта. То ми, колись давніше, з нею

якби зробили звірку по сексуальному насильству. Тобто, я за 20 років, ну, можу там на пальцях двох рук... ну, може там більше 10-ти, ну, до 20-ти випадків, згадати клієнток, коли жінка озвучила, що це... ну, тобто згвалтування, ну, назвали, я не знаю... може кілька, може 5. Щоб сказали «Він не гвалтував». Тобто, йшлося про чоловіка. Про те, що... «він мене примушує там до сексу», «мені це не хочеться». Ну, тобто, мені це озвучили також там одиниці. Коли йдеться про роботу психолога, то ну, Марта каже, що в неї там 90-80%... 80, 90, чи скільки там, процентів клієнтів, котрі власне... психологу кажуть про досвід... сексуального насильства у сім'ї. Ну, тобто, тут також, розумієте, рівень. Тобто, юристці це не озвучується, це не ідентифікуються, як... проблема порушення прав. Тобто, що це потрібно захищати... ну, тобто людина вчинила протиправне, що це треба притягнути до відповідальності. Ні. Тобто, цього нема. Людина... Жінка звертається з якимись іншими питаннями, а... ну, тобто це зовсім не ідентифікується, як насильство в юридичній площині, незважаючи на те, що, гу, ми маємо... буде покарання... покарання законне і так далі. Із психологічним насильством... так само. Тобто, це... це насправді велика проблема, не дивлячись на те, що зараз воно, звичайно, покращується. Інформаційні компанії, там обізнаність і це все. але... ну, і тому я думаю, що... ну, ці... ці 2 варіанти. А, стосовно досвіду інших, ну... ну, чому «ні»? Ну, я не знаю, як з методологічних там... дослідницьких підходів, це... ну, оскільки, це з юридичної точки зору, це... як це? Покази зі слів іншої особи. Ну, тобто це вже не так, не так, ніби, серйозно. Але... ну, чому «ні»?

I. Дякую Вам! Переходячи до другої гіпотези, у ході пілотажного дослідження для її підтвердження респонденткам були запропоновані шість народних афоризмів:

- **Жінка не бита, як коса не клепана»;**
- **«Як чоловік жінки не б'є, то вона, як колода, гниє»;**
- **«Жінка не любить такого чоловіка, що її не б'є»;**
- **«Б'є значить любить»;**
- **«Б'є значить любить»;**
- **«Чоловік у домі — голова, а жінка — душа»;**

Результати дослідження підтвердили те, що з усіма афоризмами більшість жінок не погоджувалися, утім вони були відзначені, як ті, що зустрічаються у їх повсякденному дискурсі. З огляду на це, як би Ви оцінили напрямок та перспективу дослідження проблеми домашнього насильства щодо жінок через канали, котрі транслують соціальний досвід домашнього та гендерно-зумовленого насилля в Україні (зокрема, через народні вислови та афоризми)? Як Ви вважаєте, чи є сенс таких досліджень?

Е. Ну, я не знаю, мене, розумієте, ці всі прислів'я, приказки, дуже сильно тригерують... в деяких ситуаціях. І... ну, мене це дуже сильно нервує. І тому... я не знаю... ну, я не знаю, з якою метою... Ну, нам треба це викорінювати. Ну, досліджувати... ну, з якою метою це досліджуємо? Ну, я... я, ну, як би працюю над тим, щоб ці... афоризми, приказки... ну, що називається «канули в лету» і... і ми більше... і ми більше це ніколи не чули тому... не чули тому, що... коли це впливає десь в судових засіданнях, наприклад, ну, мені реально... важко втримуватися. Стримувати свої емоції. І, коли цим, власне, виправ... ну, виправдовують якісь дії, чи щось... ну, тобто я вважаю, що... ну, тим більше, що ми вже маємо багато норм, де чорним по білому... і міжнародні норми правозахисні, і наше законодавство, де чорним по білому написано, що ніякі традиції, релігійні там звичаї, обряди, і все решта не можуть бути підставою для виправдання насильства, чи якихось протиправних дій. Ну, я вважаю, що... якби ми повинні зосереджуватись на тому. І... ну, очевидно, що ці всі прислів'я, приказки і афоризми, вони...

ну, мали підстави на існування тому, що це було інше суспільство, інші порядки, інше становище. Ну, зовсім все інше, а зараз... ну, я не знаю, мене це... це нервує.

I. А як Ви вважаєте, через які ще канали може транслюватися соціальний досвід домашнього та гендерно-зумовленого насилля?

Е. Знаєте, я... я... ну, я не знаю чи це... чи це туди. Я щойно згадала... в мене кілька років назад, коли дитина була в початковій школі і треба було підготувати... були там, ну, що там? Кожного року були Шевченківських дні, да, конкурс Шевченка. І вона була в якомусь третьому класі, чи що. І... і проходить приносить вірш. Я не пам'ятаю, який це був вірш, но це така, блін, тяжка доля української жінки. Якийсь у-жас, ну, жесьть. Я йду до вчительки кажу «Слухайте, ну, що це?», вона подивилася, «ой, прошу, перепрошую, то типу вчителька, котра керує. Я їй казала дати нормальні вірші». Ну, я кажу «це не то», «так, стойте, оберіть якийсь інший вірш». Коли, наступного року, той самий вірш. Я кажу «слухайте, дайте щось без тяжкої долі української жінки». Ну, тому, що, я перепрошую, я в школі вчилася, скільки там 35-40 років тому, ми писали твори на тему «тяжка доля української жінки у творах Шевченка», «тяжка доля української жінки у творах того», «тяжка доля української жінки... в творах... всіх... всіх наших класиків». Я розумію, що була тяжка доля української жінки. Але... нащо ми це знову фіксуємо... ну, тобто через освіту. Ну, це напевно, що очевидно... соціальна... соціальна пам'ять, що жінка, це має бути тяжка доля і страждання. Ну... зараз нам треба це поміняти, але в нас воно... ну, тобто, школа це далі транслює. І далі, і далі. Я нічого не маю проти... класиків, ну, але я перепрошую, якщо соціум ще... ну, немає адекватного сприйняття і від... ну, тобто, якщо ви кажете оці всі афоризми... тобто, на побутовому рівні воно є. Воно ще підсилюється там в школі, в класі, і так далі. Ну, тобто, це очевидно авторитет. Ну, і що маємо на виході? Ми маємо підсилення того всього. Ну, тобто цих всіх стереотипно традиційних підходів і, яка має доля української жінки? Це тяжка любов, страждання і... взагалі, що то прив'язали до... до чогось там того самого і підпалили на фіг ту сосну. Ну, розумієте. Тобто... це якось... ну, я думаю, що поки немає... Ну, немає критичного ставлення і сприйняття того, що «це було тоді, це було тоді тяжкі часи для жінок» і так далі. Ну, тобто такого підходу. Що це, взагалі, немає повторюватися, це не має бути зараз і... зараз це інакше. То ми надалі маємо... далі...

I. Дуже дякую, за приклад шкільної програми. Можливо, дослідження, власне, ось з метою якраз показати, знаєте, провести такий зріз, що дійсно ця трансляція відбувається, щоб зробити акцент на тому, що саме змінювати?

Е. Ну, дивіться... можливо... ну, тобто це як... як... як ви це бачите. Я, власне, ну якщо так, то, з моєї точки зору, дуже важливо доноси... в... Конвенції з ліквідації дискримінації щодо жінок, є стаття 5, є такі прекрасне... Прекрасна норма, котру я дуже часто цитую у... ну, поліція того не розуміє, в принципі, но суди хоч знають «про що це йдеться». Там, є норма про те, що «державна зобов'язалася викоринити всі традиції і стереотипи... і якийсь там традиційні уявлення про підпорядковану роль... роль жінки» і так далі, і так далі. Ну, тобто, держава наша взяла на себе це зобов'язання. І, в принципі, це зобов'язання має виконуватися на... усюди. Ну, не тільки в законі. Да, в законі написано, що там традиції, не можуть і так далі. Але маємо шкільну програму, де... будь ласочка. Ні діточкам в третьому класі ніхто не пояснює. Тому, що дитина в третьому класі критичного мислення... ну, ще немає. Знаєте, проаналізувати в історичному контексті, в суспільстві... Ну, короче. Ну, тобто я думаю, що... ну, якщо це робити то тут важливо звертати увагу... увагу на те, що от воно є, воно нікуди не викоринилося, а ми маємо зараз це викоринювати. Якщо ми хочемо забезпечити захист, адекватний захист жінок

від... насильства, то поки ми це не викорінемо, бо у всякому разі, поки не буде чіткого сигналу, що «це неправильно, це недопустимо, це не традиція», це можливо, як ви кажете, соціальна пам'ять давніх часів, але, я перепрошую, знаєте, ну, ще б мамонтів згадаємо, чи що? Ну, тобто, це... це не туди. Тобто, має бути чіткий... ну, з моєї точки зору, сигнал того, що це є... так, це частина нашої історії. Все. Але це не може бути частиною... складовою частиною нашого суспільства зараз. Ну, тому, що зараз це інше суспільство, інші люди, інші правила. І вже явно не... не мамонти і не кріпаки. Ну, якось так.

І. Я вам дуже дякую. Насправді, в принципі, це було остання запитання. Мені було дуже приємно з вами познайомитися. Я дякую Світлані, за рекомендацією. Хотіла також запитати, можливо, у Вас хтось колег, знайомих... кого ви могли порекомендувати?

Е. Ну, Марта... Марта сказала, що вона з вами записана інтерв'ю.

І. Так, так. На четвер.

Е. Тобто, те... ну, найближче, кого я можу порекомендувати.

І. Я вам дуже дякую, ще раз. Бажаю вам гарного вечора. Дякую.

Е. Да. Щасливо. До побачення.

Додаток Е. Транскрипт експертного інтерв'ю з Ніною Потарською

І. Добрий день. Меня хорошо слышно?

Е. Да.

І. Я Вам безумно благодарна, что нашли время, я ещё раз представляюсь, меня зовут Адриана, я учусь сейчас на факультете социологии в Киевском национальном университете имени Шевченко, на магистратуре, и пишу сейчас магистерскую работу, тема которой «Анализ экспертного дискурса домашнего гендерного обусловленного насилия сквозь призму социальной памяти». Цель экспертных интервью в том, чтобы в ходе разговора узнать мнение экспертов насчёт возможных перспектив направлений исследований этой проблемы с учётом возможного влияния социальной памяти на это явления. В ходе интервью будет запись, чтобы после была возможность подготовить текстовый транскрипт. И, если Вы не против, с Вашего разрешения я укажу, что вы были экспертом, а также буду использовать Ваши цитаты в основной части работы?

Е. Да.

І. Скажите, пожалуйста, чем вы занимаетесь, какая сфера Ваших профессиональных интересов?

Е. С 2015–2016 года я работаю для Международной женской лиги «За мир свободу», организация с конституционным статусом ООН, первая получившая этот статус с офисом в Женеве и в Нью-Йорке. Я представительница этой организации в Украине, национальный координатор. Из того, что я в основном делаю, это взаимодействую с местными женскими организациями и написания отчёта по системе ООН по разным комитетам, которые я пишу, координирую и потом представляю при помощи офиса. Мы стараемся во всем возможном, где можно поднять вопросы прав женщин, участвовать. Не только по комитету социально-экономического и культурных прав, по всех, где можно выделить права женщин.

І. Спасибо. Нина, а Вы принимали участие, или может быть, у Вас есть опыт в каких-то исследований, которые связаны с темой домашнего насилия по отношению к женщинам, или каких-то ещё проектах?

Е. В исследованиях – нет, но из-за того, что я все время нахожусь в поле и мои контакты попадают видимо куда-то. Грубо говоря, это называется так, что есть Потарская, которая занимается правами женщин, если у женщин есть проблемы, то давайте будем ей звонить. Таким образом, мне попадают разные кейсы с ситуациями домашнего насилия, которые при поддержке организации, в которой работаем мы, пытаемся решать. Я думаю, что это больше практическое участие в вопросе, попытка проанализировать проблемные места во время написания отчёта вместе с организациями, которые профильно занимаются. Отдельно собственных исследований по поводу домашнего насилия я не проводила.

I. Спасибо! Я бы хотела Вас попросить оценить состояние проблемы домашнего насилия по отношению к женщинам на сегодняшний день в Украине?

Е. Есть зависимость от социально-экономической ситуации и нужно себе представлять, чем хуже ситуация в экономике, тем хуже ситуация с домашним насилием. Связывается это через много разных факторов. К примеру, что во время экономического кризиса рынок труда выглядит, как это назвать, периферия рынка труда состоит из женщин. Я не буду говорить на сто процентов, но это очень часто женщины. Во время кризиса первым делом отпадает периферия. Когда у женщины меньше дохода, то у неё меньше возможностей при ситуации, которая ей угрожает развернуться и уйти. Поэтому за последнее время можно сказать ситуация ухудшилась. Экономический кризис связан с психологической напряжённостью. Когда государство не даёт никаких гарантий ни на что. когда вокруг Коронавирус, миллион разных проблем особенно во время локдауна, когда все остались дома, это добавляет ещё ряд факторов, которые усугубляют ситуацию с домашним насилием. Отдельным фактором это то, как это выглядит со стороны полиции, которая просто не приезжает очень часто на вызовы по домашнему насилию. Это такой комплекс, который можно сравнивать, было и как стало, или за какой-то период оцените. Да, как бы плохо. Если сравнивать с Афганистаном, у нас ещё ничего ситуация. Сложно давать оценку если нет точки для опоры для оценки.

I. Вы уже вспомнили о ситуации с пандемией, фактически уже год прошёл. Сейчас есть информация, что увеличилось количество обращений с проблемой домашнего насилия от женщин, так же несколько материалов, с которыми я сталкивалась, говорили о том, что со стороны власти была (как один из аргументов увеличения этой статистики) активная информационная кампания, как Вы к этому относитесь?

Е. Есть количество обращений в полицию, есть количество обращений на горячую линию. Мне кажется, что можно как-то объяснять все эти цифры, но действительно уровень осведомлённости о том, что домашнее насилие — это плохо, надо с ним что-то делать и надо обращаться, наверное, больше. Но, с другой стороны, в тех организациях, которые работают локально по разным областям, они непосредственно говорили о том, что количество кейсов возросло. Не только обращение в полицию. Обращение в полицию, я не помню сейчас какая статистика, но каждый третий случай до полиции доходит. Это надо будет уточнить. Безусловно, если я в месяц получала одно-два обращения, то во время первого этапа карантина у меня несколько обращений в неделю было. Конечно, это связано с тем, что люди остались дома, психологическая стабильность у всех разная. Если раньше была возможность встать и уйти на работу и не сталкиваться с этой историей, то во время карантина уходить никуда нельзя было. Все вынуждены были сидеть в четырёх стенах и испытывать сложности коммуникации.

I. Спасибо большое. А, как Вы считаете, насколько сейчас актуальны и насколько полезны исследования, которые посвящены проблеме домашнего насилия над женщинами?

Е. Для чего делается исследование? Для того, чтобы создать базу для обоснования важности тем и важности проблемы в том числе поиски решения этих проблем, изучение потребности, изучение потребности разных групп. Мне кажется, что далеко не все темы в этом срезе изучены, по моему опыту, например, то, что касается шелторов и работников шелторов, особенно государственных. Я когда с ними сталкиваюсь я иногда думаю, что мы всегда в отчётах просим, чтобы увеличили количество шелторов, а после того, как я с ними поработаю мне хочется, чтобы их закрыли в основном. Не все конечно, но некоторые государственные потому, что как они предоставляют услуги помощи женщинам ещё более травматично, чем ситуации, в которых находятся эти женщины. Это связано не из-за того, что там сидит очень вредный, или не хочет работать, злой умысел, а потому, что эти люди работают в условиях, в которых они уже много лет как выгорели, у них нет понимания, у них потеряна чувствительность к этому вопросу. У них нет симпатии по отношению к этим женщинам, поскольку женщины бывают все разные. Это могут быть очень разные истории, очень разные ситуации. Поэтому, почему происходит сбой на уровне предоставления услуг, это тоже интересный вопрос. Что не хватает этим сотрудникам, или сотрудницам? Или, когда гуманитарные организации оснащают эти помещения машинками, матрасами новыми, пылесосами, почему они не дают пользоваться женщинам этим? Потому, что они берегут их. А почему берегут? А потому, что они понятия не имеют, когда следующий раз их получат. Поскольку они взяли на баланс, они должны отчитываться перед контролирующими органами о том, как они используют эти пылесосы и машинки. Поэтому директор этого шелтора может сообщить женщинам, что мы стираемся раз в десять дней и не важно, что у вас двое детей и вам недостаточно одной закладки раз в десять дней постирать на три человека. Это порождает какие-то идиотские ситуации, в которые не должна попадать женщина, которая сбежала от насилия. Это, к примеру. Отдельная история, что касается полиции. Почему полиция говорит, что у них недостаточно полномочий что-то делать? Мне кажется, что сколько не исследуй, но в ближайшее время ещё миллион тем, которые касаются и актуальности и как эта ситуация решается и кем решается и как в динамике развивается. Миллион тем.

I. Спасибо. Я сейчас перейду больше к основному блоку, очень коротко расскажу с чем он связан, но сначала хочу попросить Вас дать определение понятию «социальная память», как Вы его понимаете?

Е. Я думаю, что это связано с тем опытом и теми практиками, которые использовались в течение определенного времени до нас. Это один из способов социализации. Опора на предыдущий какой-то опыт. Таким образом выстраивается наше собственное представление о мире. Тут опять же давать такое определение на секундочку, с исторической точки зрения, социологической точки зрения, биологической точки зрения с какой угодно.

I. Большое спасибо. В своей работе я социальную память рассматриваю как форму трансляции конкретных ценностей. Поскольку каждая социальная группа, та же референтная группа, если мы говорим про семью, владеет своими ценностями, и фактически социальная память рассматривается, как форма трансляции всевозможных ценностей, а также тех или иных принятых шаблонов поведения. Я очень коротко расскажу о пилотажном этапе, который я реализовывала перед экспертными интервью. В Фейсбук был

запущен опрос, он был достаточно коротким, целевой аудиторией были женщины, удалось набрать за два дня 140 интервью. Это такой короткий пилотажный этап, во время которого проверялись исследовательские гипотезы. Их всего две, я по каждой хотела пройти, чтобы узнать Ваше мнение о перспективе возможных направлений исследования проблемы домашнего насилия по отношению к женщинам, с учётом возможного влияния социальной памяти на исследованное явление. Первая часть была связана с опытом домашнего насилия со стороны мужчин, партнёров, он задавался в четырёх блоках. Первый блок был связан с личным опытом. Второй – это опыт мамы. Третье, это опыт женщин, с которыми могут быть связаны семейные узы. И, четвёртое, это были просто знакомые, коллеги женщины. Результаты показали, что процент личного опыта, да, по каждому из видов насилия, он был значительно меньше, нежели опыт матери, нежели опыт женщин из семьи, нежели опыт других женщин, коллег, подруг знакомых. Исходя из этого хочу Вас спросить о перспективе исследования проблемы домашнего насилия по отношению к женщинам – через опыт других.

Е. Ну, это что угодно может быть. Может быть вывод такой, что те люди, которые решили участвовать в опросе, для них эта тема актуальна. И именно поэтому, ну, как бы они уже имеют какую-то препозицию, в этой теме. И они не толирируют такого рода модели поведения. Поэтому, ну, т. е. мне кажется, что выводов можно сделать миллион. Вот какой основной вопрос, как бы хочется задать? Я сейчас слышу этот вопрос, как методологический вопрос. Ну, так, такие исследования, конечно же, можно проводить. Потому, что таким образом можно изучать очень много разных тем, связанных там, не знаю, с историей, с... антропологией, с социологией. И необязательно непосредственно опыт каждого человека изучать. Это действительно можно быть свидетелем какого-то опыта. И... Ну, как бы... ну, как бы методология это позволяет делать. Я не могу сказать: «Нет, нельзя». Это делается, и это оправданно, и обоснованно. Почему, нет? Это все зависит от цели. Ну, т. е. что мы хотим исследовать. Например, мы хотим... Ну, как бы исследовать... не... ну, чтобы такое придумать? Ну, как бы механизмы реакции на такую ситуацию, да?

I. Да, как пример.

Е. Или как эти женщины реагировали на эту ситуацию, да? Вот, какой у них был алгоритм действий? Да, пожалуйста, можем это сделать. Мы не можем мотивы исследовать потому, что мы не можем, как бы... свидетельствуя... ну, т. е. будучи наблюдателем, мы не можем понимать... ну, вернее как? Если у меня берут интервью относительно того, почему там моя мама... что она надумала, когда оставалась там с человеком, который проявляет насилие, я не могу сказать, что... кто думал вместо меня. Конечно, тут невозможно исследовать. А, если мы говорить о том, что вот там моя бабушка считала, что это вообще нормально, и нужно как бы не расстраивать мужа и... и, ну как бы... Да, это... это можно, как бы об этом говорить, если это она хотя бы говорит, да? Или, например, как она себя вела в таких ситуациях? Или показывала ли она... вызывала ли она полицию? Знала ли я о том, что она вызывает полицию, там? Или ещё как-то. Или как на это реагировали соседи? Ну, это... это тоже как бы, наверное, по пересказам восстановить. Но просто... как бы всегда... методы зависят от того... как бы целесообразность использования методов зависит от того «какая цель исследования». Поэтому нельзя вот так вот... ну, как бы на этот вопрос как-то ответить... типа «хорошо или плохо», ну, плохо. Ну, как бы и что? Т. е. я вот с этой точки зрения имею в виду.

I. Большое спасибо. Вот, пример, я тоже хотела сразу сказать, что здесь, в контексте той же социальной памяти, вопрос в том, можно ли говорить, что она переносит какие-то шаблоны поведения и реакций женщин? Т.е. то, что они знают опыт непосредственно от других людей, те же, например, алгоритмы действия, да, «как они вели себя в этой ситуации. Насколько, можно говорить, что реакция поведения, установки «то, что было у других», переносятся на саму женщину непосредственно?

Е. Конечно. Ну, т.е. это, вообще вопросы психологии больше. От, каждого отдельного человека. Ну, т.е. ... нет никаких шаблонов, которые переносятся. Ну, вот, как бы... «вот, у меня так бабушка делала, и мама так делала, и я так буду делать». Ну, нет, конечно. Само собой, человек в каждой ситуации действует... исходя из... ну, и принимает решение, исходя из миллионов факторов. Разных. И очень часто, как раз наоборот, «если это мама так делала, то я так не хочу делать». Ну, и здесь просто изучать мотивы каждого отдельного человека. А не говорить о том, что «все так делали, и мы так делаем». Опять же, как можно исключить, из вот этого всего процесса... это мы уже как бы не говорим о ситуации 200-летней давности, когда у нас не было медиа, соцсетей, новостей и всего остального. И когда люди источником информации, основной, были предыдущие поколения и их книги. И тогда, вот как бы этот... фольклорный жанр, в виде песен, рассказов и сказок бабушкиных, это было источником формирования определенных, как бы ценностей. Но, у нас немножко общество. Как бы для того, чтобы говорить о том, что... «а в этом обществе всегда так делали, и будут так делать». Да, нет, конечно. Потому, что сейчас поколение... ну, как бы разрыв между поколениями... слишком большой, за счёт, ну, как больших таких как бы скачков... которые вот произошли там за последние 30 лет. Поэтому, мне кажется, тут нельзя вот так, ну, просто... это можно учитывать, как один из факторов, но как бы отделать это... как бы базу на этом выстраивать, ну, я бы не стала.

I. Да. Здесь, на самом деле, если говорить про социальную память, как один из возможных факторов исследования. Вот, только в этом ключе, да. Т.е., ни в коем случае, не как основа. Спасибо большущее. Перехожу ко второй гипотезе, которую Вы также отчасти затронули. Она заключалась в том, что это были вопросы с народными афоризмами, такими как:

- «Жінка не бита, як коса не клепана»;
- «Як чоловік жінки не б'є, то вона, як колода, гниє»;
- «Жінка не любить такого чоловіка, що її не б'є»;
- «Б'є значить любити»;
- «Б'є значить любити»;
- «Чоловік у домі — голова, а жінка — душа»;

Т.е. афоризмы, которые транслируют конкретные модели поведения, между мужчинами женщинами. И вопросы составлялись таким образом, что женщин просили оценить, сначала, «насколько они с ними согласны». А второй, «насколько они встречаются... встречают их в своём повседневном дискурсе». Т.е. в повседневной жизни, коммуникация. По результатам этого короткого пилотажа большинство женщин, что логично, не соглашались с этими афоризмами, но все-таки указывали, то встречают их в своём повседневном дискурсе. Как Вы считаете, исходя из этого, можно оценить направление и перспективу исследования проблемы домашнего насилия по отношению к женщинам через каналы, которые транслируют социальный опыт такого насилия (в частности, через народные афоризмы)?

Е. Ну, я думаю, что... время народных высказываний уже чуть-чуть произошло. Сейчас у нас время народных мотивов, которые гуляют по интернету. Ну, т.е. опять это немножко... такой архаичный... источник. Конечно, это... ну, как бы по ним можно... попытаться понять, как контекст, да, какой... что происходит... или что пытались транслировать, опять же. Почему эти фразы возникали, кто их придумывал. Если женщина это повторяет, может быть это для них вообще, такая, как бы попытка нормализации ситуации. Ну, конечно, они с ней не согласны, но... Ну, думают «так нормально, все так были, все так жили», ну... сейчас это вообще не актуально, мне кажется. Я имею в виду, высказывания. Другое дело, ну, я имею в виду, сами пословицы какие-то, там и...

І. А через какие каналы, вот, можно... Вы сказали про мэмы, да, что сейчас действительно актуально, как каналы трансляции такого социального опыта?

Е. Оно транслируется везде. Просто... на уровне там, не знаю, того, как комментируют полиция что-нибудь. И на уровне того, как это мы видим по заголовкам СМИ. Потому, что это же люди пишут. А люди пишут именно... бывают какие-то... ну, заголовки ставят, чтобы не были кликабельны. Т.е. для того, чтобы там больше трэша нагнать, какой-то конкретной ситуации. Поэтому я думаю, что вот эти... как бы... анализ вот такого контента, может говорить о том, что происходит в обществе, а не употребления каких-то пословиц столетней давности. Потому, что, ну, какие пословицы? Кто сейчас пословицы... ну, как бы кто сейчас думает о том, что сказано было в пословице, которая придумана была там 500 лет назад, что это прям истина какая-то. Ну, т.е. понятно, что это какой-то определенный срез... представление об обществе людей, которые жили... немножко давно.

І. А, если говорить, в целом, насколько социальная память, транслирует какие-то... поведенческие, вот, стереотипы... реакции на... если говорить про домашнее насилие по отношению к женщинам. Насколько здесь имеет, хоть какой-то эффект социальная память, как один из факторов, как Вы считаете?

Е. Ну, это же... Ну, как бы общество... оно... как бы и человек, как член общества, оно развивается... ну, как бы не только само из себя, но и оказывает на него, ещё как бы внешнее воздействие, как бы другие... там, опять же, мы находимся в определенном, там информационном... пространстве, на сегодняшний момент. И как бы, конечно, все... компоненты исследования... друг на друга оказывают влияние. И как бы люди друг на друга оказывают влияние. И, само собой, все на все влияет. И это как бы очевидно. Просто, ну... мне, все равно кажется, что этот вопрос... Он очень, ну, как бы не конкретный. На него нельзя вот так вот ответить. Ну, да, можно использовать.

І. На самом деле, я вам безумно благодарна. Мне было очень приятно было с вами познакомиться. Спасибо за ваше время потому, что я понимаю, что сейчас это очень ценный ресурс. Я вас ещё хотела спросить, возможно у вас есть кто-то из коллег или знакомых, кого можно было бы попросить пройти вот такое вот интервью?

Е. Я подумаю. И может быть, даже буду больше ориентироваться на «кто сейчас свободен». Потому, что как-то... все очень напряженно... последние пару месяцев, вот.

І. Да. Хорошо. Спасибо большое за интервью.

Е. Хорошо. Пожалуйста, успехов.

І. Спасибо большое. Хорошего вечера вам!

Додаток Є. Транскрипт експертного інтерв'ю з Мартою Чумало

Е. Доброго ранку Адріано.

І. Доброго ранку Марта. Я вам дуже дякую, що погодилися взяти участь. Я розумію, що час зараз надзвичайно цінний ресурс. Якщо ви не проти одразу почну?

Е. Да, давайте.

І. А ще раз хочу представитись. Мене звати Адріана. Я навчаюсь на факультеті соціології в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка. І власне в межах магістерської роботи зараз проводжу дослідження. Сама робота має назву – «Аналіз експертного дискурсу щодо домашнього та гендерного зумовленого насилля саме щодо жінок крізь призму соціальної пам'яті», і власне мета експертних інтерв'ю полягає в тому, щоб виявити можливі напрямки та перспективи дослідження гендерного зумовленого насилля щодо жінок з урахуванням ймовірного ефекту соціальної пам'яті на досліджуване явище. Серед умов, буде відеозапис, якщо Ви не проти. Він потрібний для текстового транскрипту інтерв'ю.

Е. Без проблеми.

І. І, власне, якщо Ви не проти, з Вашої згоди, буде посилання на Вас, як експертку. І можливо, якісь цитати в основній частині роботи.

Е. Не проти.

І. Дуже вам дякую.

Е. Але цитати, які ви будете цитувати, дайте мені перед тим на ознайомлення.

І. Так, домовилися, я вам дуже дякую. Я тоді одразу починаю. Хочу спочатку Вас попросити трошки розповісти про вас, чим Ви займаєтеся.

Е. То без варіантів. Про мене вже є написано мільйон всяких інтерв'ю. Якщо Ви хочете більше про мене, то почитайте. Будь ласка, давайте. Я маю дуже мало часу. По суті дослідження і розходимося.

І. Добре. Давайте одразу конкретно по питанням самим. Як би ви оцінили стан проблеми домашнього насилля щодо жінок в Україні?

Е. В Україні, ну, якщо останній рік вас цікавить, то зростає кількість звернень до всіх суб'єктів протидії домашнього насильства. Якщо там протягом останніх кілька років, то система досить суттєво змінилася з прийняттям нового законодавства і нових інструментів. Таких, як 2 приписи ТЗП. Терміновий заборонений припис і обмежувальний припис і криміналізація домашнього насильства. Тобто коли ми маємо систематичність – більше двох випадків. То це вже системність і поліція відкриває кримінальну справу. Має відкривати. Тобто, ну, динамічно міняється ситуація. З одної сторони законодавство і практики змінюються. З другої сторони в силу пандемії і цих же практик зростають звернення.

І. Дуже дякую. Я вас одразу хочу ось в продовження до пандемії уточнити. Зараз, ось, дійсно, є інформація, що кількість звернень щодо проблеми домашнього насилля, так, зі сторони жінок, вона збільшилася. Втім також зустрічала інформацію, що однією із причин збільшення звернень, є активне проведення інформаційної компанії щодо цієї проблеми. Як ви вважаєте, чи дійсно, ось, якщо враховувати стан пандемії, ми можемо казати, що інформаційна компанія також була одною, як з причин, що збільшила кількість звернень. Чи дійсно про це можна говорити?

Е. Ну... Я не, я не вважаю, що там проведення якихось інформаційних компаній так суттєво змінило ситуацію. Я би сказала, що най... ну, найбільшою причиною є все ж таки пандемія і загальна кількість звернень зростає в світі. Ми маємо там в 2 рази в середньому по всіх європейських країнах зростання. В нас у Львівській області за перший квартал... перше півріччя 2 020 в порівнянні з першим півріччям 2 021 року, не 19-го року. Кількість звернень зросло втричі. Тобто, коли в Україні в середньому було там, не дотягувало до 2-х, по Львівській області в тричі зросло. І я це пояснюю тим, що не інформаційна компанія, а більше почали працювати суб'єкти. Тобто поліція почала більше інформувати про можливості звернень до соцслужб. Ну, тобто почалися якісь трошки кращі як би відповіді держави на виклики.

І. Дуже дякую. А якщо говорити про дослідження цієї проблеми. Тобто фактично у нас, якщо виокремити, 2 таких пласта. Це статистичні дані, щодо проблеми і дослідження, які зараз проводяться. Як ви вважаєте, наскільки зараз взагалі актуальними та поширеними є дослідження цієї проблеми в Україні, ось?

Е. Ну, я думаю, що актуальні. Тому, що справді є якісь такі точкові дослідження час від часу проводить You & I проводив дослідження, я знаю. Якісь є спроби там проаналізувати зі сторони You & Women дослідження впливу коронавірусу, впливі пандемії на ситуацію. Але, ну, дослідження актуальні. Я думаю, що треба робити дослідження якщо є така можливість.

І. Марта, а як Ви вважаєте, наскільки можна говорити, що такі дослідження, дійсно, корисні?

Е. Дослідження корисні, коли ми говоримо з державою і коли ми говоримо з міжнародними інститутами. Тобто, коли ми, наприклад, готуємо звіт до комітету ООН справ жінок. Це подолання дискримінації щодо жінок СІДО так зване. Або інші міжнародні інституції, альтернативні звіти до державних звітів. Тобто держава демонструє один звіт, а громадські організації інший звіт. Тоді ці дослідження дуже корисні. Ми робили кілька досліджень і на цих, ну, на аналізі цих досліджень ми власне вибудовували свої альтернативні звіти. Тому щодо комунікації з міжнародними партнерами це дуже важливий аргумент. І так само, так само дослідження добрі, коли ми говоримо, комунікуємо з державою. Тобто якісь круглі столи чи якісь там. От минулого тижня був круглий стіл в комітеті ООН справ людини... в комітеті Верховної Ради з прав людини. На тему впливу COVIDу на права жінок. І власне, ну, ми виступали з посиленнями там на якісь статистичні дані, на дослідження. Тому, що, ну, і на кейси звичайно. На історії. Тобто це 2 таких полюси, які ми використовуємо. Тобто з одної сторони це реальні історії, а з другої сторони це загальні дослідження, які є в доступі.

І. Дуже дякую. Марта, а скажіть будь ласка, ви от зазначили, що проводили такі от 2 дослідження. А це були внутрішні дослідження? Чи це там в рамках там якоїсь організації? Чи вони є десь зараз у вільному доступі?

Е. Так. Це були давніші дослідження. Вони є в доступі. Ми проводили по домашньому насильству. Ну, це тому дослідженню десь років 5, я думаю. Я точно не пам'ятаю. Но досить воно вже давнє це дослідження. По... ну, саме по впливу домашнього насильства на жінок, по поширенню його.

І. Воно, перепрошую, я одразу просто буду уточнювати. Репрезентативне по Україні? Чи якісь локальні кейси саме дослідження?

Е. Ми його досліджували. Це дослідження на наших, на... Вибірку робили по... це були... Якщо чесно, вам треба було з Галиною Федькович про це поговорити. Бо вона цим дослідженням керувала. Це були, по-моєму, всі наші клієнтки за 10 років попередні. І ми дивилися як на

них повпливало насильство. Як вони? Чи вони вийшли з насильства? Чи, ну, який такий віддалений вплив це мало на їхнє життя? Тобто щось таке.

І. Я зрозуміла. Дуже дякую.

Е. Я думаю, що ви знайдете. Якщо ви пошукаєте. Може у нас на сайті є. Або напишете Галі, вона вам дасть посилання.

І. Дуже дякую. Я тоді вже одразу до основної частини, щоб максимально також не затримувати вас.

Е. Чудово.

І. Щодо соціальної пам'яті, так ось. Фактично у моїй роботі соціальна пам'ять розглядається, як форма трансляції конкретних цінностей, шаблонів поведінки. Оскільки кожна соціальна група має власний символічний капітал у вигляді тих же цінностей і тих же шаблонів поведінки, реакцій на ті чи інші явища, у роботі соціальну пам'ять я розглядаю, як форму трансляції, якраз ось цього символічного капіталу. Запитання, які хочу Вам задати, пов'язані безпосередньо з пілотажним етапом дослідження. Я перед експертним інтерв'ю запустила дуже коротке опитування в мережі Фейсбук. Його цільовою аудиторією були жінки. Вдалося зібрати вибірку 140 респонденток. Фактично у ході дослідження метою було підтвердження або спростування двох гіпотез, так. Перша з них, ось якраз по блокам хочу. Стосувалася досвіду інших жінок насилля домашнього щодо інших жінок. Як взагалі будувалася анкета. Я дуже коротко. Щоб також було більш зрозуміло. Фактично питання пов'язані були з психологічним та фізичним насиллям. Але вони були операціоналізовані. Тобто запитання ставилися не загалом про наявність досвіду насилля, як такого, так. Вони були операціоналізовані в конкретних пунктах. І запитання подавалось таким чином, що це були 4 блоки. Жінок просили дати відповідь чи був досвід особистого насилля. Окремо було, чи були відповідні прояви насилля щодо їх матері. Третій блок щодо жінок з родинного кола. Четвертий, якщо говорити про вже більш віддалену категорію, тобто це колеги, знайомі. Фактично результати показали, що відсоток особистого досвіду значно менше зазначався, в порівнянні з досвідом інших жінок. І ось, як запитання, так. Як би ви оцінили перспективу напрямку дослідження проблеми домашнього насилля щодо жінок через досвід інших? Як ви вважаєте, чи є перспективи цьому напрямку? Чи може він дати корисні кейси щодо цієї досліджуваної проблеми?

Е. Я сумніваюся. Я бачу проблему насильства в більш таких структурних причинах. В... наприклад, в маскулінності. І тому... тому я думаю, що от такі от ідеї транслявання цих патернів поведінкових там від мами до доньки. Передачі так званих там стратегій жертви і так далше. Вони... вони... відтягують увагу, по-перше, від основної причини. Від патріархату і від системної організації влади між різними групами. Тобто, тут є більш це... не внутрішньо групові процеси, а власне, між групові. Коли одна група має делегованою більше влади і контролю і реалізує цю владу через взаємодію з представницями з іншої групи. Тому такі заглиблення і дослідження можуть перекидати відповідальність за насильство на от ці от на от цих репрезентаторок тих, хто зазнали насильства. І тому я би була обережною з такими дослідженнями. Ну, я, можливо є якісь... Ну, є якісь перспективи... Але це треба дуже обережно і дуже фахово, розуміючи всю от цю систему організації цього патріархатного дискурсу. Тому, тому я, ну, я не дуже за такі дослідження.

І. Дуже дякую. Переходячи до другої гіпотези, у ході пілотажного дослідження для її підтвердження респонденткам були запропоновані шість народних афоризмів:

- Жінка не бита, як коса не клепана»;
- «Як чоловік жінки не б'є, то вона, як колода, гниє»;
- «Жінка не любить такого чоловіка, що її не б'є»;
- «Б'є значить любить»;
- «Б'є значить любить»;
- «Чоловік у домі — голова, а жінка — душа»;

Результати дослідження підтвердили те, що з усіма афоризмами більшість жінок не погоджувалися, утім вони були відзначені, як ті, що зустрічаються у їх повсякденному дискурсі. З огляду на це, як би Ви оцінили напрямок та перспективу дослідження проблеми домашнього насильства щодо жінок через канали, котрі транслюють соціальний досвід домашнього та гендерно-зумовленого насилля в Україні (зокрема, через народні вислови та афоризми)? Як Ви вважаєте, чи є сенс таких досліджень?

Е. Ну... Це... дослідження цих каналів показує підтвердження. Ну, підтверджує. Я думаю, що це, ну, якби очевидні такі речі досліджені. Я не розумію нащо досліджувати ще раз і ще раз те саме? Ну, очевидно, що стереотипи передаються через от ці от всі народні традиції, приказки. Але є і там ритуали, якісь я не знаю, укладені норми буття. Але є, наприклад і конвенція СІДО і декларація... СІДО це що? Конвенція СІДО. Є конвенція Стамбульська конвенція, яку Україна підписала лише не ратифікувала. І всі ці міжнародні документи вимагають у держав підписантів підписанток власне викоринювати ці традиції, які ставлять жінок у підпорядкований статус. І... ну, тобто, хіба з точки зору досліджувати для того, щоб, ну, розуміти, що викоринювати. Ну, але я думаю, що загально... якщо міняти загальний дискурс на гендерну... впровадження гендерної рівності, то це би мало відпасти як рудимент. А якщо ми його починаємо знову і знову актуалізувати, там вишукувати. Ну, я більш радикальна до цих таких... таких підходах. Тобто, ну, я би не збирала ці практики. Тим більше, що вже є зібрані вони. Є, наприклад, дослідження Оксани Кісь, вона антрополог, історикня, антропологиня. Вона написала Жінка в традиційному українському суспільстві. Велику книжку, яка була кілька разів перевидана. І вона це все описала вже так детально. Ті всі практики українського села. І всі ці норми. Ну, тобто додатково досліджувати я не... Я просто не розумію нащо... нащо це знову ворухити і знову актуалізувати. Хай воно уже трошки відходить і помирає ці всі погляди на жінку, як якийсь ресурс, якийсь обслуговуючий персонал чи об'єкт. Тобто я проти цього. Не знаю, чому це підходить для вашої роботи. А яка мета цих досліджень? Можете сказати?

І. Я дуже розумію, що це більш загальні запитання. І вони дуже залежать від того, яка дійсно буде конкретна мета і завдання подальших досліджень. Але, якщо брати до уваги дослідження так, з метою виявити ось цих шаблонів поведінки, шаблонів реакцій на домашнє насилля. Зокрема на те, як жінки раніше реагували. Чому більшість жінок не погоджуються з тими ж афоризмами, але вони все ж таки зазначають, що вони є у їхньому дискурсі? Ось якраз дослідження для того, щоб дізнатися чи актуальні вони зараз? Чи використовуються вони? Чи можна сказати про те, що вони дійсно транслюють щось? Але, можливо, є якісь канали, які варті уваги з точки зору їх проаналізувати і дійсно надалі розробити політику яким чином взагалі змінити цей дискурс, щоб розуміти, що змінювати в цьому дискурсі, які канали?

Е. Дивіться. Коли ми... От ці от дослідження мені здається, що от... Якщо я дозволю собі таку метафору. Це, як хвороба і симптом. От це, що ви говорите – досліджувати от ці патерни. Чи вони передаються, як передаються? Як жінки реагують? Як вони, звідки вони навчилися так

реагувати? Хто їх так, ну, звідки воно походить? Це ми фактично зосереджуємося на симптомі. Хвороба це те, що кривдники мають можливість і кривдять. Їхні патерни поведінки звідкись прийшли. В якийсь спосіб підсилюються. В якийсь спосіб вони отримали знання і розуміння тіла, що вони можуть так чинити. І вони так чинять. А ми вивчаємо як реагують... Ви вивчаєте. Як реагують? Чи міняється реакція жінок на те, як їх б'ють чоловіки? З моєї точки зору це абсолютно неправильний підхід. Тому, що перше – ми відтягуємо відповідальність... Світло і увагу соціуму і, ну, скажімо, суспільного... суспільну увагу від того, що кривдники... тільки кривдники мають відповідальність за те, що вони чинять. І мають нести цю відповідальність. В такий спосіб ми... Розумієте, про що я говорю? Тому, що якщо ми будемо там... Ага, вони там знають, що – коса не клепана, це значить... Давайте, будемо це викоринювати. Ми не викоринимо. Якщо ми будемо лікувати нежить, а в тілі, наприклад, грип чи COVID чи ще якась там... Ну, більш глибинна проблема. Ми можемо тимчасово зняти цю нежить, якимись там капельками чи якимись там ще якимись. Але це не вирішує проблеми. Тому я... Ну, мені здається, що це псевдо такі корисні ці дослідження, котрі заглиблюються в поведінку і в патерни постраждалих. Постраждалі мають право реагувати. Як вони реагують. І ми не маємо там досліджувати чи там в якийсь спосіб давати їм сигнали про те, що вони можуть реагувати в інший спосіб. Будь яка реакція помагає пережити травму. Це вже я вам скажу, як людина, яка надає психотерапевтичні послуги нашим постраждалим. Навіть, ну, там, навіть, якась абсолютно з нашої точки зору деструктивна реакція, вона має свої, ну, свою логіку для подолання травми. Тому в якийсь спосіб оцінювати. Мені здається, або я не розумію про що ви питаєте, ну, хоча я намагаюся якось більше якби свідомо розуміти, що ви досліджуєте. Мені здається, що це зовсім не туди дослідження. Дослідження мають заглиблюватися в патерни поведінки кривдників, а не постраждалих.

Е. Марто, я правильно розумію, що більш доречно буде змістити фокус досліджень, враховуючи аспект тієї ж соціальної пам'яті, саме на кривдників?

Е. Адріано, якщо ви змістите фокус, це взагалі буде бомба. Тому, що насправді нема таких досліджень. Не вивчається от це. Спосіб формування цієї токсичної маскулінності. Нема досліджень коренів, які живлять цю токсичну маскулінність. Як передаються от ці патерни поведінкові. Як взагалі йде легітимізація насильства. Дитина не народжується з можливістю кривдити. З знанням про те, що я є вища і маю право керувати і диктувати своє бажання іншим людям. Але вона якось формується. І в нашому соціумі формується ціла величезна група таких людей. Якщо би ви це дослідили, то це би було, ну, я не знаю. Це би була бомба. Феміністки вас би взяли на прапори і махали би цими прапорами у всіх інституціях де тільки можна. Тому, що, ну, знову ж таки, це власне хвороба. Причина насильства в патріархатному форматуванні кривдників. В передачі влади і контролю в руки цих кривдників. Вони можуть здійснювати кривду. А держава вже, ну, якби розгрібає наслідки. Вона починає там їх карати ще там щось. Якби ви дослідили в який спосіб легітимізується це насильство. Коли хлопчику кажуть, коли він біжить з пісочниці. А йому кажуть – іди вигрібай. Він хотів поплакати, що йому там машинку забрали чи якусь іграшку. Іди вигрібай, іди добивайся свого. І в такий спосіб та дитина розуміє, що світ небезпечний і він має вигрібати. І він так вигрібає. Тобто тут власне поле не оране. Ну, дуже мало досліджень маскулінності. Тамара Марценюк написала книжку. Я думаю, що, ну, ви знаєте. Про маскулінність. Але в основному, всі ці дослідження є за кордоном. В Україні досліджень маскулінності дуже мало. А ми маємо дуже сильні корені. Ми маємо козацтво. Ми зараз маємо АТО. МІ маємо, ну, різні, різні такі періоди де маскулінність ця токсична маскулінність

була на такому, знаєте, передньому плані. І всіма схвалювалася. І всі боготворили цю маскуліність насильницьку. І, ну, і це не дуже добре. Тому тут поле не оране. І я вас запрошую.

І. Я вам дуже дякую. Насправді ми навіть швидше в такому темпі впорались. Я вам безмежно дякую. Мені насправді було дуже приємно з вами познайомитися.

Е. Скільки вам років Адріано?

І. 23.

Е. 23. Я думаю, що ви вже знаєте про наш Феменкемпі зараз?

І. Я бачила дуже загальну інформацію, але більш ґрунтовно також ще не ознайомилася.

Е. Подивіться. Подивіться на цей Феменкемп, заповніть... Заповніть, якщо вас це зацікавить. Тому, що ми 5 років вже підряд проводимо. І 23 роки це останній шанс. Бо там до 24 років дівчата можуть взяти участь. Якщо ви пройдете по конкурсу. Тому, що в нас конкурс проводять самі учасниці попередніх конкурсів, попередніх Феменкемпів. І... Ну, тому, що ми там дуже заглиблюємося у все це, що ви досліджуєте власне. Якщо ви хочете далі це досліджувати, то ну, то там би ви могли протягом там більше тижня ми десь в якомусь безпечному місці занурюємося у всі ці проблеми. Так що подавайтеся. Я думаю, що з вашим аналітичним таким поглядом на всі ці проблеми можна би було багато чого звідти набратися.

І. Клас. Я вам дуже, дуже дякую, Марто. Я бажаю вам гарного дня. Дякую за інформацію. Дійсно більш детально також ознайомлюся обов'язково. Дуже дякую вам.

Е. Так. Щасливо, Адріано. До побачення.

І. Гарного дня.

Е. І вам.

Додаток Ж. Транскрипт експертного інтерв'ю з Марією Дмитрієвою

Е. Доброго дня.

І. Доброго дня Маріє, доброго дня, мене гарно чути?

Е. Вас чути дуже погано.

І. Хвилиночку, так, зараз повинно, здається, краще бути.

Е. Так, так краще, слухаю вас уважно.

І. Я вам дуже дякую що погодилися, я дуже коротко ще раз представляюся. Мене звати Андріана, я навчаюся на факультеті соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Я зараз здійснюю дослідження в рамках магістерської роботи і є аналіз власно назва, а я прошу трішечки так збилася так, назва роботи власне аналіз експертного дискурсу щодо домашнього та гендерного насилля, скрізь призму соціальної пам'яті, я вас дуже коротко саму мету взагалі, чому експертні опитування так в межах роботи, вони власне необхідні, щоб дослідити і дізнатися думку експертів, щодо можливих перспектив напрямків дослідження цієї проблеми з урахуванням ефекту ось можливого соціальної пам'яті на досліджене явище, я також у себе тут прописувала, дуже коротко зараз зазначу, серед умов буде відеозапис, щоб я могла потім повернутися до нашого інтерв'ю, лишаюсь також хотіла проговорити, якщо ви не проти і з вашої згоди буде інформація про те що саме ви брали участь у якості експертки, і якщо необхідні будуть якісь посилання у якості цитати, якщо ви не проти звісно.

Е. Да, звичайно.

I. Так, дуже дякую, якщо в принципі тоді можемо починати?

Е. Да.

I. Я хотіла спочатку дуже коротко якщо можна, попросити Вам розповісти про себе, чим Ви займаєтесь, яка сфера ваших професійних інтересів?

Е. Ой, професійна сфера моїх інтересів, це положення, це просвітницька діяльність, це сто-сується інформування, це експертна робота це участь у громадських радах у різних, там органи законодавчого та виконавчої влади і як би, що я ще там роблю, ну власне якщо коротко т оце воно і є.

I. Дуже дякую! Ви сказали про дослідницьку діяльність, так, в чому вона, якщо можна трішки детальніше полягає?

Е. Ну я просвітниця, я брала участь у підготовці аналітичних записок для кількох досліджень з положення, різних жінок, зокрема для Віл сервісних організацій, є таке, тоді огляди робила, я потім брала участь у підготовці і написанні з огляду того як реалізується в Україні, стоп зараз я скажу національний план виконання розвитку і ради безпеки в інтернаті двадцять п'ять, в сімнадцятому році ну і я була, ну в основних таких речей це мабуть воно і буде ну і плюс воно постійно використовують як джерело інформації дослідники і дослідниці як і з України так і за кордону, ну це не моя власна робота, вони мене тягнуть вони мене питають, я їм дві години розповідаю, вони потім вибрали і з цього візьмуть якусь фразу і перекрутять, так що я не впевнена що це можна вважати дослідницькою діяльністю, так що це з мого боку.

I. Я зрозуміла, дуже дякую, а Маріє, скажіть будь ласка, а чи берете ви участь у громадських організаціях можливо є учасницею організацій, які також пов'язані безпосередньо з проблемами домашнього насилля, щодо жінок?

Е. А я працюю безпосередньо з організацією Центр Розвитку демократії, а ми в рамках цієї організації працюємо, ми безпосередньо з протидіями у нашому місці, але ми допомагаємо органам місцевого самоврядування і місцевій владі організувати алгоритм дій, у випадку якщо до них звертається жертва домашнього насильства, та система пере направлення.

I. Дякую, дякую, я одразу переходжу до проблеми домашнього насилля щодо жінок в Україні, як би ви охарактеризували стан на сьогоднішній день, цієї проблеми?

Е. Ну, ми можемо зараз вже сказати, що ситуація із визнанням проблеми домашнього насильства на порядок краще ніж вона була років двадцять тому, і вона на порядок краще ніж проблема сексуального насильства, бо про проблеми сексуального насильства у нас фактично ніхто не говорить, а практичних заходів у нас по цьому немає, мені не відомо чи відбувається навчання поліції, як працювати із жертвами такого насильства, все що я чую від жінок, це те що поліція як була нечутлива до цих речей, так і лишається, а з домашнім насильством купа громадських організацій, купа міжнародних організацій дуже активно працювали з початку з двохтисячних років і ми можемо сказати що це вже тепер, але є проблеми про які ніхто нічого не знає, про які доводиться пояснювати на пальцях, кожен раз коли за неї заходить мова, у нас з'являються по-трошку притулки у нас з'являються негативна оця політика, скажи і я скажу, у нас національному плані тринадцять двадцять п'ять передбачено загально стратегічних напрямів, боротьба з цим явищем, плюс у нас була запроваджена ця система Поліна, поліцейська, але останнім часом, нащо я все частіше чую що вона взагалі пропонує заснування, а поліція офіційно не яких коментарів по цьому не давала, тобто ми не знаємо, оголошували її вивіску працює вона зараз чи ні, ми не знаємо. Власне, ну так, але все помінялося ставлення значно зросла обізнаність, тепер лишилася дрібниця, щоб у нас було достатньо притулків для жертв

домашнього насильства, тому що із настанням пандемії і пов'язаних запровадженням пов'язаних із нею карантинних заходів кількість, в разі масштаби насильства в родині поти жінок виросли і система які у нас існували до того як надання допомоги вони і тоді були неадекватні, зараз вони ще менш адекватні і це проблема з якою потрібно працювати.

І. А скажуть, будь ласка, наскільки пандемія вплинула на стан проблеми в Україні? Зараз є інформація щодо збільшення кількості звернень, у той же час деякі із джерел вказують і на те, що однією із причин такого росту є активна просвітницька діяльність у цьому напрямку, зокрема, і зі сторони держави. Як би Ви оцінили такий ймовірний вплив інформаційної компанії?

Е. Я думаю, що їхня оцінка ситуації не відповідає дійсності. Інших країнах спостерігається таке саме зростання кількості насильства, але цю просвітницьку діяльність ведуть не перше десятиліття, тобто, а якщо у них це не пов'язано з інформаційними компаніями я не думаю, що у нас це з інформаційними компаніями пов'язаними може бути, тим більше що у нас ці інформаційні компанії, ой наші інформаційні компанії, а у нас власне те як у нас проводиться просвітницька робота з цієї теми, це є не система робота вона є проектною, є гроші зробили проект пішла інформація, куди ця інформація пішла на скільки вона охопила цільову аудиторію, ніхто не відслідковує, тобто я не бачу агітований територій для різних груп населення, які були б розраховані на те що їх почують саме оці групи і у нас охоплення взагалі цією тематикою, знаннями з цієї теми є дуже, дуже епізодичним скажем так, бо по фінізмуа люди приходять і постійно питають, куди я може звернутися по допомогу, тобто це люди які освідченні, які мають доступ до інтернету, які мають трішки вільного часу, вони не можуть знайти цю інформацію у відкритому доступі, тобто система інформування не продумана, не легімітована і я чесно кажучи не знаю, на скільки взагалі вона ефективна.

І. Дуже дякую, Маріє. А, як Ви вважаєте, на скільки зараз актуальними та поширеними в Україні є дослідження щодо проблеми домашнього насильства щодо жінок?

Е. Ну дослідження у нас є, найсвіжіше дослідження поки я знаю, може бути, я зауважу, що можуть бути і ніші, але я про них не чула, при тому що я відслідковую всі профільні розсилки, всі профільні ресурси, наскільки я можу судити, було дослідження поза минулого року, яке проводило в ОБСЄ в Україні та ще в кількох країнах Східної Європи, була офіційна презентація цих досліджень, але цього дослідження там ну була така статистика, що кожна четверта жінка за життя зазнає домашнього насильства, але на скільки ця політика, це досліджене було враховано в роботі, в розборці політики відповідно держави, я не знаю. Там приймає різні цікаві інструкції, про те як організовувати оцей систему перенаправлення, які мають бути стандарти надання послуг, але просто виникло проблемою є те що у нас, міністерство соціальної політики, має дуже обмежене фінансування, дуже маленькі ресурси і при цьому на них лежить величезний шмат роботи, ну от наприклад приїжджаємо в якесь місто читати тренінг, приходять людина з управління соціального захисту населення і починає, казати як називається її посада, що це начальник відділу, чи начальниця, і там іде задані пів сторінки перерахування і чим вони займаються, тобто людина займається, оздоровленням дітей, багатодітними родинами, людьми з інвалідністю, другими людьми, тобто у них такий величезний обсяг роботи, що чекати від неї що вона займатиметься самоосвітою і дивиться як це все стосується їх безпосередньої роботи, ну це просто не реалістично, ви не можете чекати щоб одна людина буде виконати дванадцятьох і ще встигатиме щось читати, тому добре що ми маємо оцю інституційну базу, оцю законодавчу базу, але на місяцях є велика проблема із тим щоб на цю роботу виділяли людей, в ОТГ

взагалі скорочують соціальних працівників, якщо вони там були, а багатьох ОТГ соціальних працівників в принципі немає, тобто зважаючи те, що у нас кількість ветеранів зростає і ветераном, а і у нас кількість людей в армії зростає, на скільки мені відомо політики які займаються запобіганням насильства з боку людей у формі як це називається, мені не відомо, але ця проблема теж вона лишається не поміченою і не прийманні на зовні я не бачу щоб з цим щось робили.

І. Дуже дякую. Наступний блок запитань пов'язаний із напрямками та перспективами дослідження гендерно-зумовленого насилля крізь призму соціальної пам'яті. Скажіть, будь ласка, як би Ви дали визначення поняттю «соціальна пам'ять»?

Е. Так, ми бачили це поняття в літературі, тому я взагалі не впевнена про що тут ідеться, але я знайома з поняттям інституційної пам'яті, з цим ми працювали, це ми опрацьовували, це коли в певній рамках інституції визначенні певні цінності, певні політики, певні протоколи, які підтримуються там як частина культури цієї організації, і немає ну потреби починати з нуля роботу з такими інституціями, немає тому що вони вже знають що це таке, і навіщо воно і потрібно і вони вже можуть потребувати скажімо навчання з конкретних методів, а соціальна пам'ять, ну пам'ять в спільноті це взагалі окрема тема, тому якщо ви як би останні визначення яке ви назвали то я вам буду вдячна.

І. Власне, в межах свого дослідження я як раз роблю фокус про визначенні соціальної пам'яті саме як на формі трансляції символічного певного капіталу, оскільки кожна соціальна група володіє певними цінностями, у неї сформовані певні патерни поведінки стосовно тих чи інших явищ. І, власне, соціальна пам'ять тут розглядається саме як форма трансляції цих цінностей і можливих патернів. Я дуже коротко, щоб перейти до наступних запитань, розкажу про пілотажний етап свого дослідження, котрий передував експертним інтерв'ю. Його цільовою аудиторією були жінки, а саме дослідження було реалізоване методом онлайн опитування у Фейсбуці. У ході цього пілотажного дослідження були висунуті і підтвержені дві гіпотези, кожна з яких, має відношення до можливого напрямку дослідження гендерного зумовленого насилля саме щодо жінок, з урахуванням можливого впливу соціальної пам'яті на досліджуване явище. Я по кожній з них хотіла б зараз пройтися, з Вашого дозволу. Власне, перша підтверджена гіпотеза звучала наступним чином: досвід насилля по відношенню до інших жінок, по відношенню до матерів, до жінок, які пов'язані сімейними узами, колег, подруг, так, він має значно більший відсоток, ніж досвід особистий, про який зазначали респондентки. Запитання ж полягає у тому: як би Ви оцінили напрямок та перспективу дослідження проблеми гендерного зумовленого насилля щодо жінок через досвід інших жінок?

Е. Залежить від того, що ви хочете дізнатися, це може бути цікаве дослідницьке питання, це може бути цікаве дослідження, але все залежить від того яку ви ставите перед собою мету, бо досліджувати домашнє насильство це така пера, безкінечна, тому як би до без уточнення я на запитання відповісти не може.

І. Я ось спробую трішки конкретизувати, я розумію і абсолютно погоджуюсь, що це насправді дуже залежить від конкретного дослідження, конкретної мети і конкретного завдання, а якщо як один із варіантів так, щоб більше конкретніше говорити, говорити саме про дослідження з метою проаналізувати реакції, проаналізувати ті шаблони поведінки, які були в конкретних кейсах, з метою, щоб дізнатися, чи можуть вони транслюватися, чи дійсно досвід інших жінок він може впливати, на ті установки які формуються у жінки?

Е. Тобто ви хочете подивитися чи досвід матері впливає на те як дочка реагує на домашнє насильство?

І. Так так, як один із напрямків. Також групи впливу можуть бути більш ширші, тобто родинні зв'язки/ колеги або подруги.

Е. Як, наприклад, поведінка матері, як те як вона реагував на домашнє насильство впливає чи не впливає на поведінку дочки у чи іншої родички на подібну ситуацію?

І. Так так, як конкретний кейс так.

Е. Ну окей, якщо ви це питання ставите то так, тоді має сенс про це питати, але знову ж таки можливо якщо ви хочете почути від людей чіткіші і правді віші відповіді, мало сенс не казати там по насильство чи чи вас ваш партнер ображав, чи називав він вас поганими словами, це я в цьому класичному дослідженні яке робили в кінці вісімдесят шостого року в Каліфорнії, в мене десь в підручнику з такої теми дослідження десь був, а і що вони зробили, вони досліджували поширеність згвалтувань і замість того щоб питати людей, чи у них був досвід що їх гвалтували чи намагалися гвалтувати, вони взяли визначення з законодавства Каліфорнії тодішнього гейт із і от коли згвалтування вони прибрали, а все решту вони взяли окремими фразами, чи ви зазнавали такого такого то досвіду, такого такого то досвіду і коли вони порівняно з контрольною групою запитали, чи мали ви згвалтування контрольна група сказала, там щось менше десяти відсотків, сказали що вони не зазнавали, а коли людей про комфортні речі вони відповідали більш ніж третина жінок відповідали, що вони пережили згвалтування, тому якщо ви бачите що люди у нас не готові бути в тому говорити тому можливо має сенс обійти це, власне з такого боку, плюс є ще така проблема, що у нас суспільство люди не обізнані, що таке психологічне насильство бо за останні роки бо і колеги мої проводили, згадували, що працювали з жінками ветеранами і жінками проституції і на початку дослідження вони питали чи ви зазнавали насильство ті кажуть ні не зазнавали, провели з ними тренінг розказали які є форми насильства, що обзивання, що приниження, це теж як форма насильства і під кінець тренінгу сі такі да, і потім починають розповідати які форми насильства вони зазнавали, ті самі жінки які на початку дня казали, що вони не якого насильства не зазнавали, тобто можливо має сенс спочатку працювати вже з групою яка, ну з ними розібрати які бувають види насильства, а потім уже їх опитувати що з цього вони зазнавали, можливо тоді вже вони отримаєте відповіді які більше відповідають дійсності.

І. Так, дякую, але це фактично якщо ми говоримо про особистий досвід так.

Е. Так.

І. А як Ви вважаєте, чи може ось аналізуючи досвід безпосередньо респонденти досвід інших жінок, говорити про перенесення тих же реакцій, патерів і стереотипів, чи буде таке дослідження ось в цьому кейсі корисним, саме через досвід інших, якщо жінки можуть про нього зазначити?

Е. Залежить від того як ви бачите користь, якщо ви зараз плануєте потім використовувати в якійсь практичній роботі, можливо має сенс це робити та, а якщо у вас, я чесно кажучи не бачу якій конкретно практичний сенс ви можете винести з цієї роботи, як це потім буде застосовуватися або не буде застосовуватися, тому я не можу сказати, наскільки буде корисним застосування цих речей, якщо ви хочете щоб жінки зрозуміли що така поведінка була контр продуктивною, що вона не провела би бажаних результатів, чи що вона шкодить і їхнім родичкам і їм самим, ну можливо, але плюс я як би не бачу як це можна робити, як якійсь більш більш менше велике кількісне дослідження, тому що те про що ми говоримо це методика для якісного

дослідження плюс як би вона значно більше впирається в психологію ніж в соціологію, тому, я невпевнена що я компетентна давати вам будь які рекомендації. Ну, мені ще тут зараз трішки ще здається досвід жінок попередніх поколінь старших родичок, він відбувався в інших умовах, соціальних, структурних, яких завгодно, їхній досвід був іншого поклику він відрізняється від тих, що зараз, тому я ну я не бачу як ви можете їх порівнювати із тим що роблять жінки зараз, без врахування цього контексту і тому виглядає, що це дослідження буде розповзатися в різні боки для того, щоб врахувати ці всі фактори, тому мені здається вам мало сенс якусь звизити дослідницьке питання, щоб ви в цьому не погрузли зовсім.

I. Так так, я погоджуюся абсолютно, дуже дякую за Ваші коментарі. Переходячи до другої гіпотези, у ході пілотажного дослідження для її підтвердження респонденткам були запропоновані шість народних афоризмів:

- **Жінка не бита, як коса не клепана»;**
- **«Як чоловік жінки не б'є, то вона, як колода, гниє»;**
- **«Жінка не любить такого чоловіка, що її не б'є»;**
- **«Б'є значить любить»;**
- **«Б'є значить любить»;**
- **«Чоловік у домі — голова, а жінка — душа»;**

Результати дослідження підтвердили те, що з усіма афоризмами більшість жінок не погоджувалися, утім вони були відзначені, як ті, що зустрічаються у їх повсякденному дискусії. З огляду на це, як би Ви оцінили напрямок та перспективу дослідження проблеми домашнього насильства щодо жінок через канали, котрі транслюють соціальний досвід домашнього та гендерно-зумовленого насилля в Україні (зокрема, через народні вислови та афоризми)? Як Ви вважаєте, чи є сенс таких досліджень?

Е. Ой, ну розумієте, що це абсолютна інша окрема банка із черв'яками, ви її відкриваєте і у вас розповзається дослідницьке коло в усі боки, тобто вам треба робити контент аналіз, вам треба дивитися різні медіа, да ви можете дивитися, що на цю тему робиться в тік тоці, що на цю тему робиться в лайці, що на цю тему робиться в фейсбуці, що у нас преса про це пише, що у нас робиться на телебаченні, з цього питання робить тому, звичайно що це цікава тема і було б не погано її дослідити, але вам треба її дуже дуже чітко окреслити і дуже дуже чітко з'ясувати яке джерело інформації, ну тобто який медіум ви будете аналізувати, тому що я ж кажу, що це виходите на вулицю і ця тема буде у вас в будь якому медіа, вона так у нас дуже широко представлена і вибір просто величезний.

I. Марія, а скажіть будь ласка, а як Ви вважаєте, через які ще канали може транслюватися соціальний досвід домашнього та гендерно-зумовленого насилля?

Е. Дивіться, якщо можна подумати, що конкретно тут можна дослідити, можна взяти, як приклад, да, офіційні аккаунти у мережах, служби які з цим давно працюють, да наприклад поліція да в якійсь області, да у них там є офіційний фейсбук, офіційний Твіттері подивитися якою риторикою вони користуються, якою мовою вони описують ці ситуації, от буквально в цього фемінізм юа кидали посилання на новину, у Рівненській області значить, хлопець з ревнощів зарізав кохану, тобто таке кохання. Що він її вбив, тобто ж знову ж таки, риторика, яка применшує відповідальність кривдника і підкреслює, що це були стосунки кохання, а не стосунки насильства, от скажімо, якщо чітко обмежити обсяг кого ви буде дивитися, кого ви будете аналізувати і за який період, це моніторингова техніка, так ви скажімо обираєте собі тиждень, і дивитися або або в місяць ви дивитися, тиждень ви дивитися кілька областей оцих управлінь

поліції, або дивитися місяць одне управління поліції, знову ж таки, бо інакше це буде дуже багато матеріалу, а і його можливо буде складно аналізувати і нуль і виділяєте для себе, яким методом контенту аналізу ви будете користуватися, які саме речі ви будете реагувати, які будуть для вас оці, ну як ви визначаєте допінг для аналізу, от, тому або можна дивитися ну як да теж знову зробити моніторинг, взяти якусь популярну радіостанцію і тиждень послухати, що вони пускають в ефір і скільки пісень з цього що я скажу репертуару, містять насильницьку лексику щодо жінок, да що там оці російські репери які там закликають вбити, там гвалтувати, там ще щось, у чому тут можна, якщо там англомовний якісь текст то це скажи і я скажу, як її оця Мікі Мінаж вона випустила оцю свою пісню, в якої в якої в принципі хонд ін. зе хаус, тобто це абсолютно незрозуміла лексика абсолютно незуїдна пісня, яка каже, що жінка має терпіти поки чоловік з нею займається сексом, щоб вона цього отримала якійсь там зиск, це теж буде частиною от, скерованої проти жінок, дискурсивна атака, да, тому залежно від того, що саме ви хочете отримати в результаті да ви маєте визначати і медіум і да на які саме речі ви збираєтеся реагувати, ну звичайно там да, має сенс зробити якісь невеличкі пілоти, от тексту подивитися чи воно дає вам ці дані які ви хочете отримати, а тоді вже щось планувати в іншому, але є такі дуже дуже дорога це все звужувати і конкретизувати, бо це величезне обсяг роботи, якій ви просто не потягнете сама.

І. Так. Дякую за такі кейси! Якщо так підсумувати, задаючи аспект соціальної пам'яті, у дослідження проблеми домашнього насилля щодо жінок, надзвичайно важливо, за Вашими словами, роботи це більше звужено так, відокремлюючи конкретні скажем так аспекти?

Е. Да-да-да, все правильно.

І. Насправді дуже-дуже дякую, за ваш час, бо я розумію що зараз дуже цінний ресурс!

І. Маріє, а скажіть, будь ласочка, можливо, у вас є, можливість когось із знайомих колег порекомендувати для участі в інтерв'ю?

Е. Чи ви планували якісь інтерв'ю, з людини з Ла Страда?

І. Ні ні, на разі немає.

Е. Ну це власне організація, яка підтримує роботу, гарячу лінію для жертв домашнього насильства, це основна одна вона в Україні яка з цим працює, тому, ви можете написати їм, вона в естрадну Україну у них на справді є там всі про номери ви можете з ними зв'язатися, ще я була би звернутися до Галини Скіпальської, яка очолює організацію Українська організація громадського здоров'я, написати їй вона є в фейсбуці то можна їй там написати, Галина Скіпальська, під її керівництвом були організовані ці бригади які працюють з центром жіночого насильства на Сході ця модель виявилася на стільки ефективною, що її зараз поширюватимуть і в інших областях також, за підтримки фонду народу населення, хто у нас ще, у нас ще є дуже хороша така Алла Студілко, яка очолила організацію джерело Надії у Вінниці, у них є притулок для жертв домашнього насильства, так щоб у вас були представленні національного рівня організації і місцеві ну у Луцьку є такий Віктор Паленчук, він займається теж проблемою домашнього насильства знову ж таки на громадському рівні, він і Алла Студілко це Віктор Паленчук він є в Фейсбуці, їх там можна знайти, їм там можна написати направлення, а ну прийманні я так роблю тому що із імейлами ну деколи не у всіх складається, от кого ще кого ще, хто у нас, я ще б порадила поспілкуватися з Анастасією Кириченко, вона працює в Херсоні, вона працює з різними вразливими групами це Віл позитивні, це і наркозалежні це і жінки в проституції, тому що ця група насильство проти в тому числі і домашня лишається дуже часто не помічена

взагалі, знову ж таки вона є в фейсбуці з ними можна зв'язатися, вона дуже відкрита така, і у них дуже цікавий кейс у минулому році, коаліція громадської організації добилася відкриття притулку, у Херсоні для жертв домашнього насильства, ну я впевнена якщо ви з цими поговорите у вас буде і національна перспектива і місцева перспектива от.

І. Я вам дуже дуже, дуже дякую. Бажаю гарного дня!

Е. Дякую дякую, прошу прошу, завжди раді.

Додаток 3. Транскрипт експертного інтерв'ю з Тетяною Жерьобкіною

Е. Доброго дня, я вибачаюся за запізнення.

І. Доброго дня, Тетяно, я вам ще раз дуже дякую, що погодилися взяти участь в інтерв'ю, я тоді одразу щоб вас не затримувати, почну. Я зараз проводжу дослідження в межах магістерської роботи, тема якої «Аналіз експертного дискурсу щодо домашнього насилля над жінками крізь призму соціальної пам'яті». Фактично експертні інтерв'ю, необхідні для того щоб дізнатися думку експертів щодо можливих напрямків, та перспектив дослідження цієї проблеми, з урахуванням ймовірного впливу соціальної пам'яті на досліджуване явище. Як я раніше зазначала, єдиною умовою буде відеозапис нашої розмови для подальших текстових транскриптів інтерв'ю. І, якщо Ви не проти, щоб я посилалася у роботі на Вас як на експертку і можливо, використання якихось цитат в основній частині роботи, з Вашого дозволу.

Е. Якщо це Вам буде корисно, то звісно.

І. Так, дуже дякую, я тоді одразу починаю, хочу вас спершу запитати, а чим саме Ви займаєтесь і, яка сфера Ваших професійних інтересів, щоб трішки про вас більше дізнатися?

Е. Добре, я працюю в аналітичному центрі CEDOS. Працюю з темою аналізу політики освіти, зокрема, вищої і середньої. Трохи стикаюся з темою внутрішньо переміщених. Також викладаю в університеті.

І. Дуже дякую, Тетяна, а скажіть будь ласка, чи є у Вас досвід залучення, можливо, до якихось досліджень, або проектів, які безпосередньо були пов'язані з темою домашнього насилля над жінками. І чи ця тема дотична, загалом, до сфери Вашої діяльності?

Е. Моя діяльність не була напряму пов'язана з темою домашнього насильства щодо жінок. Але я також займаюся темою сексуальної освіти в школах, і отам от як раз один із компонентів це насильство, те що має включати зміст сексуальна освіта, те практично не має. І в проведенні досліджень по сексуальній освіті, ми з батьками та вчителями не раз зачіпали тему, загалом, гендерно-зумовленого насильства, не тільки домашнього. І це, з одного боку, проявлялося в тому, як вони дивляться на обізнаність дітей щодо проявів насильства, і як з ними боротися та як поводитися. А, з іншого боку, як самі батьки, вчителі та вчительки проявляють якісь насильницькі дії у спілкуванні зі своїми дітьми, як вони це транслюють.

І. Дуже дякую, я ось одразу переходжу до наступної частини, і хочу Вас запитати, як би ви на разі оцінили стан проблеми домашнього насильства над жінками в Україні, на сьогоднішній день?

Е. А, окей, саме дослідження чи загалом?

І. Спочатку так, загалом стан проблеми.

Е. Мені згадуються питання з Стамбульської конвенції, чим уже давно активісти плюс активістки боряться, щоб вона була прийнята на рівні України. З даного боку, про це набагато більше почали говорити, на телебаченні, відповідні організації, Фонд Народонаселення ООН, які займаються цим, зокрема, у них там є кілька програми, наприклад там де їхня посолка, Марія Єфросинівна і їхня програма «Розірви коло». Таким чином, вони ж популяризують цю тему і все більше вона з'являється, про це говорять от, так про це говорять, і все більше з'являється медіа простору про це. Зокрема, мені згадується один із матеріалів медіа, да, десь здається про жінок з таки кілька десятків, здається, які сидять у в'язниці за самозахист від їхніх чоловіків, коли вони захищалися в межах домашнього насильства показане. Щодо того як це на поверхні, то є така мильна бульбашка, то про це наче б то більше говориться, але ця хвиля зазвичай стосується тих хто читає конкретні медіа, та тих хто перетинається, ну от наприклад ось взяти оцю програму з «Розірви коло», то це ті кому трапляється матеріал Фонду, або ті, хто живе в Києві, і в кількох містах, де вони ще робили виставку, припустімо. І от і ця хвиля десь все таки тут зупиняється, а потім завжди в Україні, з цим проблеми, тому завжди є розподіл активності і в сільській місцевості, або в віддалених якихось містах, туди рідко доходить якісь прояви цієї активності, і ці активісти та активістки туди часто просто не доходять. Тому, в медіа просторі цього набагато більше останнім часом, про це стали більше говорити і це, наче б то більш менш визнають. Далі ось, до речі, згадала. Моя знайома, соціальна педагогиня, яка працює в школі, говорила, що вона працює в школі в обласному центрі. І їм в школах вже набридло, точніше навіть занадто багато теми булінгу, і загалом теми про гендерно-зумовлене насильство, - цього начебто ось дуже багато. Але знову ж таки, це ті школи, які, можливо, найбільш активні. Але всіх шкіл у нас багато тисяч, і, звісно, що не всі школи покривають. Але, по факту, про це візуально говорять добре, але, як воно насправді відбувається... До речі, нещодавно читала звіт Ла Страда, здається за 18 чи 19 рік, там просто жахливі цитати про звернення жінок щодо домашнього насильства, і як на це реагують та реагували поліцейські. Мені просто найбільше запам'яталася одна цитата. Не дослівно, але там, де поліцейський говорить за те, що розумна жінка не буде встрибувати перед п'яним чоловіком, а ось такі як раз не розумні сидять у відділку із вибитими зубами. От, і тут зовсім інша штука вже. Тому що так, начебто говорять, наче школа навіть нової поліції проводилася, але все рівно всіх не було покрити, скажімо так. І інший аспект, відкриваються шелтери для жертв, для тих, хто постраждав від домашнього насильства. Але знову ж таки, це дуже добре, що вони з'являються. Їх, звісно, не дуже багато наразі, але тут інша штука, оскільки звернутися до шелтора – це означає скоріше за все обрізати своє минуле. І плюс, якщо ще дитина – це окреме взагалі питання, як відбувається потім соціалізація цих жінок, і їхніх дітей. Ось. Це щось не зовсім коротка відповідь на ваше запитання вийшла.

І. Я насправді дуже вдячна вам, тому, що усе це цінні кейси. Тетяно, а як ви вважаєте, як ситуація пандемії вплинула на проблему? Так, існує, з одного боку інформація, про ріст звернень від постраждалих, утім, у деяких джерелах мова йде про те, що однією з причин у цьому питанні є активна інформаційна компанія, про яку Ви вже також зазначали. Яка Ваша думка щодо цього?

Е. Так, хорошо, мені видається, що інформування може вплинути, оскільки багато людей могли дізнатися протягом останнього року, куди звертатися. Вот. Але все ж в межах ситуації з пандемією, з одного боку, зростає соціальна напруга. Тому, що у когось, можливо, зменшилися доходи, проблеми з роботою. По-друге, це більше перебування вдома одночасно. По-третє, якщо є і дитина, то одночасно треба включатися в онлайн або ще щось роботи. І, я думаю, що

це впливає взагалі і на стрес, і може призводити, звісно, до якихось конфліктів. Але, якщо в родині відбувалися раніше якісь прояви домашнього насильства, то ясно, що перебуваючи в умовах пандемії, більше вірогідності, що станеться ще раз домашнє насильство. У мене у самої тривалий час на моєму шляху був тривалий час прояв домашнього насильства. Тому я можу говорити не тільки щодо даних. Тому, як це насправді відбувається. Не виходячи з дому на роботу чи в школу, чи в університет, більше люди перебувають зі своїм кривдником, і все більше піддаватися його діям. Тому, звісно, тут і одне, і друге могло повпливати.

І. Дуже дякую, Тетяно, за Ваші коментарі. А що Ви можете сказати про стан досліджень щодо проблеми домашнього та гендерно-зумовленого насилля в Україні? Наскільки вони є зараз, зокрема, актуальними та поширеними?

Е. В Україні, так? Я одразу хочу пригадати. Згадую дослідження щодо домашнього насильства, яке проводила компанія ГФК для Фонду Народонаселення кілька років тому. І, здається, трохи пов'язані з цією темою є дослідження маскулінності, здається. Тобто, наче дослідження з'являються, але супер насичено, що це питання було досліджено – не скажу. З іншого боку, те, що мені самій цікаво, я не знаходила досліджень по гендерно-зумовленому насильству, і домашньому, очима дітей і підлітків. Тобто є дослідження в межах міжнародного проекту «Соціальні аспекти поведінки молоді» інститут Яременка їх проводить ось вже п'ять хвиль. І там опитують молодь від 11 до 17 років. І є трохи питань про насильство. Але, мені здається, наразі не вистачає знання та розуміння, наскільки молодь розуміє різні прояви насильства. Наскільки вони можуть визнавати його, що це щось не так – дії, які відбувається, це не нормально. І, чи знають вони, як реагувати на це. І з іншої сторони, наскільки в їх середовищі це поширено. Тому що, було вже трохи про булінгу дослідження, але проявів домашнього насильства дуже багато, і це не тільки, коли хтось підіймає руку, так. І не зрозуміло, як це виглядає очима дітей та молоді. І це як раз безпосередньо пов'язано із сексуальною освітою, темою якої я займаюся. Оскільки в школах, наприклад, в початковим програмах майже не йдеться про насильство, зокрема, про сексуальне. Є про дівчат, які ходять темними підворотнями з макіяжем, і це означає не ходити на вулиці, щоб не згвалтували. На цьому і все. Тобто те, чого б ми хотіли, щоб цих тем стало більше. Щоб про це були дослідження. Тобто, наприклад, тема булінгу зараз «з усіх щілин» в середній освіті, начебто, виходить. Вот. І це добре скоріше за все впливає на обізнаність, але ясно, що на поведінку це не вплине за рік, за два. Це доволі довготерміновий вплив.

І. Дякую! В продовження теми, є твердження, що однією із особливостей досліджень стосовно гендерно зумовленого насилля, є актуалізація принципу гетерогенності. Тобто, у дослідження починають включати велику кількість ознак, за якими, власне, потім аналізують проблему насильства. Як Ви загалом оцінюєте такі дослідження? Наприклад, дослідження щодо жінок, їх становища саме в сільській місцевості, зараз також окремо проводяться дослідження на Сході. Як ви взагалі ставитесь до таких досліджень?

Е. Звісно, чим більше, ширше та глибше буде досліджена тема, тим більше ті, хто можуть впливати на якісь політики, будуть розуміти, куди спрямовувати свої ресурси та сили. Тому, звісно, це корисно. Намагаюся подумати, де це може бутити зайве зараз, і поки не виходить. Але, на жаль, в деяких аспектах, скільки досліджень не проводилося, скільки б питань не було розкрито відносно якогось явища, це не завжди перекоує окремих товстолобик осіб або груп. Це, зокрема, стосується і противників тієї ж Стамбульської конвенції. До речі, один мій знайомий із релігійного середовища (це не православна церква), говорив, що загалом вони підтримують Стамбульську конвенцію, але через те, що там зустрічається поняття «гендер», вони не

можуть активно її підтримувати, оскільки українському середовищу «гендер» видається за- надто політизованим. І, на його думку, багато хто може цим спекулювати. Як саме спекулювати, я не знаю, - це інше. І, де це може не нашкодити, а скоріше навряд чи допомогти. Знову ж таки інший випадок. Я також можливість поспілкуватися з різними представниками та представницями різних конфесій та різних релігійних спільнот. І інший (не пам'ятаю його сан), коли ми говорили про Стамбульську конвенцію, я навела банальний приклад, коли п'яний чоловік б'є дружину і дитину, то хіба це не проблема? Хіба з цим не треба боротися? На що він в мене запитав: Так а чого він п'є? Це ж ,може жінка, довела і треба з іншої сторони дивитися? І тут, якби, скільки досліджень не проводить, скільки не показуй покалічений або, на жаль, вбитих жінок, це не переконає, тому що жінка завжди відповідальна. Вона має забезпечувати добробут вдома. Але, загалом, звісно, це абсолютно корисно додавати та досліджувати нові аспекти. І сільське населення – так, це теж окремих аспект, оскільки там проблемніше, мабуть, з тими ж відділками, взагалі з поліцією, з «винесенням сміття з хати». І плюс в сільській місцевості – це ще складніше, оскільки всі один одного знають, і ці проблеми із приховуванням якихось проблем.

І. Так, дуже дякую! Далі безпосередньо переходжу до соціальної пам'яті. Але спочатку хотіла б попросити Вас дати визначення цьому поняття, як Ви його розумієте?

Е. Я насправді не стикалася з цим питанням. Але, як я це розумію, це скоріше щось пов'язане з культурою окремої групи населення або суспільства, з якимось традиціями, порядками та установками, котрі передаються від перших агентів соціалізації. І туди ж, мабуть мають припадати різні стереотипи та упередження.

І. Власне, в межах свого дослідження я як раз роблю фокус про визначенні соціальної пам'яті саме як на формі трансляції символічного певного капіталу, оскільки кожна соціальна група володіє певними цінностями, у неї сформовані певні патерни поведінки стосовно тих чи інших явищ. І, власне, соціальна пам'ять тут розглядається саме як форма трансляції цих цінностей і можливих патернів. Я дуже коротко, щоб перейти до наступних запитань, розкажу про пілотажний етап свого дослідження, котрий передував експертним інтерв'ю. Його цільовою аудиторією були жінки, а саме дослідження було реалізоване методом онлайн опитування у Фейсбуці. У ході цього пілотажного дослідження були висунуті і підтверджені дві гіпотези, кожна з яких, має відношення до можливого напрямку дослідження гендерного зумовленого насилля саме щодо жінок, з урахуванням можливого впливу соціальної пам'яті на досліджуване явище. Я по кожній з них хотіла б зараз пройтися, з Вашого дозволу. Власне, перша підтверджена гіпотеза звучала наступним чином: досвід насилля по відношенню до інших жінок, по відношенню до матерів, до жінок, які пов'язані сімейними узами, колег, подруг, так, він має значно більший відсоток, ніж досвід особистий, про який зазначали респондентки. Запитання ж полягає у тому: як би Ви оцінили напрямок та перспективу дослідження проблеми гендерного зумовленого насилля щодо жінок через досвід інших жінок?

Е. Мені здається, що це може бути корисним в тому випадку, коли неможливо буде або складно залучити самих власне жінок, якщо ми говоримо про жінок власне, які зазнавали домашнього насильства. Але мені тут подумалося, що більш корисним дійсно буде залучення до дослідження тих, хто безпосередньо мав участь спостерігати прояви цього насильства, або скоріше так. Це, якщо ми говоримо там про мам або бабусь відносно їх дітей чи онуків. От, або не знаю, з інших якихось позицій... можливо, жінки можуть про своїх дорослих дочок так

розповідати, тому що різне буває. От, але, коли просто когось зі своїх близьких знайомих, які б безпосередньо не були б всі залучені, то тут має бути контроль близькості, з цією людиною яка зазнавала насильства. Тому, що тут важко буде перевірити, на скільки вони об'єктивні та, скільки повна і не викривна інформація передавалася там в вашій потенційній інформаторці. І, мені видається, що проблема з тими хто не були власне свідками проявів насильства в тому, що з одного боку це їхня особистісне сприйняття воно може викривлювати цю ситуацію. Просто з почутого, і вони можуть типу як людська риса, воно може все інакше сприйматися. І плюс на скільки ця інформація вона загалом була правдивою. Була передана. Але за браком інформації хоча б якась інформація була б краща ніж її відсутність.

I. Дуже дякую. Переходячи до другої гіпотези, у ході пілотажного дослідження для її підтвердження респонденткам були запропоновані шість народних афоризмів:

- **Жінка не бита, як коса не клепана»;**
- **«Як чоловік жінки не б'є, то вона, як колода, гниє»;**
- **«Жінка не любить такого чоловіка, що її не б'є»;**
- **«Б'є значить любить»;**
- **«Б'є значить любить»;**
- **«Чоловік у домі — голова, а жінка — душа»;**

Результати дослідження підтвердили те, що з усіма афоризмами більшість жінок не погоджувалися, утім вони були відзначені, як ті, що зустрічаються у їх повсякденному дискурсі. З огляду на це, як би Ви оцінили напрямок та перспективу дослідження проблеми домашнього насильства щодо жінок через канали, котрі транслюють соціальний досвід домашнього та гендерно-зумовленого насилля в Україні (зокрема, через народні вислови та афоризми)? Як Ви вважаєте, чи є сенс таких досліджень?

Е. Якщо про приказки, то мені здається, що це доволі може бути вузьке вживання. Мені здається, що це десь за життя 19 чи 20 століття. Вони позаляшались умовно з українського села. У мене, чомусь, саме така пряма асоціація, що вони звідки. І, власне, с української літературної творчості. Звісно, це можна досліджувати. Але вони не зовсім відтворюють поточну реальність, вони швидше вживаються для такої ілюстрації чогось. Мені видається, кориснішим не брати старі, а робити огляд поточного пласту культурного, як це описують сучасні письменники та письменниці. От. І ось «Б'є значить любить» - насправді багато соціальних програм було на це спрямовано, і вживали цей термін. Навіть блогери якісь. Тому воно найбільш поширене. Мені такі штуки завжди, звісно, цікаві, дослідження таких каналів як спосіб передання знань або правил поведінки, але наскільки вони актуальні? Я б не брала на себе відповідальність казати, що ні, але тут все ж запитання.

I. А скажіть, будь ласка, якщо говорити про більш сучасні канали, як ви вважаєте, що до них можна віднести?

Е. Та, мабуть, про соціальну рекламу більше. Тому, що вона дуже відтворює реальність. І не тільки соціальну рекламу, а й загалом рекламу. Мені там найчастіше більше кидався в очі якийсь сексизм, от, але я думаю про домашнє насильство це також. І, можливо, книжки. Так, книжки, оскільки не всі автори та авторки зараз всі просвітлені в плані гендерного питання. Я пам'ятаю, коли одна літературна блогерка, робила огляд про якусь літературну книжку якоїсь сучасної авторки. Вона, здається, років 5 чи більше, її написала, про роки козацтва чи трохи пізніше. І там, де хлопець чи чоловік, коли була дівчина у вісні і вона начебто не була згодна, але він до неї залицявся, і вийшло це в те, що з того огляду авторка книжки побачила і дуже

хайпова штука відбулася, коли до неї в коментарі прибігла просто сотня людей і почали підтримувати і сперечатися. Що от у мене з дружиною це нормально. Я можу у вісні з нею зробити все, що завгодно. Це прекрасна ілюстрація того, як в книжках відтворюється реальність, і як люди її підтримують або ні. І тут інша штука може бути якийсь контент, аналіз і навіть обговорення в Фейсбуці, якщо пригадаєте якісь феміністичні там просто пекло відкривається, і аналізуй до не схочу, оскільки там реальні люди, і це такий прекрасний приклад.

І. Дуже дякую за цікаві кейси Тетяно. Ми насправді навіть швидше впоралися ніж планували. І от на останок як такий підсумок я вас хочу спитати. Як Ви вважаєте, чи доречно для дослідження патернів поведінки та реакцій жінок на домашнє насильство враховувати фактор соціальної пам'яті, через яку вони можуть транслюватися? Чому?

Е. Так. Ну, мені видається, чим це може бути і цікаво і корисно... Тому, що люди звикають до якихось типових, патерної поведінки і самі їх дотримуються. І їм окей, коли це... І це буде вважатися десь... не знаю, в будь якій там рекламі, в фільмах, в книжках, не знаю, що там ще буває або в інших правдиво. Але, коли відбувається якась скажімо так, розпаковка, пояснення, що це не так. Чому це не так і, коли... Особи, які називають себе експертами, еспертками, які мають якийсь авторитет. Говорять, що це не так. Пояснюють, демонструють якісь, не знаю, результати дослідження, розшифровуючи в чому власне проблема. Так. То мені видається, що з одного боку це зручно і для полісімейкерів, які мають вплив на зміни політики. То може щось впливати принаймні на рівні з законодавством. До речі, нещодавно з'явився закон, щодо протидії сексуального насильства... протидії в інтернеті, от. І друге це відносно самих людей, які можливо не завжди усвідомлюють, що вони там зазнають якогось домашнього насильства. Припустімо, от. Ну, знову ж таки той приклад, який ви згадали про – б'є, значить любить. Раніше це сприймалося, як окей. Я пам'ятаю, колись ще в школі вчителі і вчительки це прекрасно нав'язували, от. Натомість, ну, зараз це набагато... Це дуже класно розшифровано і заперечена приказка, от. І мені здається, що це більше, ну, типу, більше дає пояснення, що це не окей. Але натомість інший є приклад, пов'язаний частково з домашнім насильством. Звідки це може бути як... легітимізація... Легітимізація якогось насильства з боку чоловіків, якщо це не удар, умовно. В одній з фокус груп про сексуальну освіту, ми говорили з вчительками. І одна з них навела приклад. Що там, наприклад якась там умовна Анечка підійшла до вчительки і говорить, що там якийсь умовний Серьожа мене смикає за бюстгальтер за бретельки. І, ну, типа – що делать? І що вчителька з її розповіді говорить – ну, дивись, Настюшку ж, наприклад, так не чіпають. А тебе чіпають. Ну, так значить, ти щось не так робиш. От. І коли на рівні школи, ну, учитель чи вчителька звинувачує тебе в тому, ну, що до тебе проявляють якісь неприємні якісь... Ну, стереотипну таку увагу, от. То відповідно цькування буде продовжуватися. І що там батько, який може підняти руку. Ну, то значить – заслужила. От. І так само, коли ця жінка уже одружиться, вийде заміж, то відповідно це також буде якось... Ну, це може з боку її батьків також, ну, там – значить не добре прибрала або сама заслужила. От. Натомість мені видається те, що ви зараз робите це трохи схоже з темою... З темою, мабуть, гомосексуальності. Тому, що зараз вона також лишається табуованою частково і дуже чутливою. Але про неї стали більше говорити і розшифровувати от це от, так. Що значить бути гомосексуальним? Звідки це береться? І, що це не передається повітряним шляхом або ще щось таке, от. І люди, які раніше про це не задумувалися і тримали умовно ці приказки, як своєрідну правду, не заглиблюючись у її суть або значення, от. Якщо це може бути комусь неприємно. Те, що це може бути не так. Вони нарешті почали думати. Тому, що їм підсунули, скажімо так тацю з розжованим. Там, де

все пояснено. От. І так само з домашнім насильством, мені видається. Якщо це досліджувати, пояснювати, спростовувати. То це може з якимось часом мати зміни такі.

І. Тетяно, я вам дуже-дуже дякую. Це було останнє запитання. Пам'ятаю, що у Вас на 5-ту зустріч. Бажаю гарного вечора.

Е. Сподіваюсь було корисно. Так, вам теж хорошої роботи.

І. Дякую, дякую.

Додаток II. Транскрипт експертного інтерв'ю з Тамарою Марценюк

І. Тамара, я вам дякую, що погодилися взяти участь. Я одразу почну. Ще раз представляюся, мене звати Адріана, я навчаюся на факультеті соціології Київського Національного університету ім. Шевченка. І зараз в межах магістерської роботи проводжу дослідження. Назва роботи: «Аналіз експертного дискурсу щодо проблеми домашнього насилля крізь призму соціальної пам'яті». І, власне, експертні інтерв'ю є безпосередньою частиною роботи, на меті яких от власне дослідження можливих напрямків і перспектив. дослідження домашнього насилля щодо жінок крізь призму соціальної пам'яті.

Е. А можна я Вас запитаю таке питання, дивіться: а Ви вчитеся на магістерці з гендерних студій?

І. Ні, ОП Соціологія саме.

Е. А що в Вашому дослідженні маєте на увазі під соціальною пам'яттю?

І. Я трохи згодом повернуся до цього питання, якщо можна.

Е. Так.

І. Я у листі також прописувала, буде відеозапис. Це потрібно також, щоб були текстові транскрипти в роботі в додатках. І, якщо Ви не проти, з Вашого дозволу будуть якісь цитати в основній частині, посилаючись на Вас, як на експертку.

Е. Так, без проблем.

І. Дуже дякую. Я, якщо можна, хотіла б почати трішки з інформації про Вас. Можна вас попросити, розповісти чим саме Ви займаєтесь і сфера Ваших професійних та наукових інтересів?

Е. Я кандидатка соціологічних наук, доцентка кафедри соціології Києво-Могилянської Академії, викладаю курс на гендерну тематику, веду також різні тренінги, пишу наукові статті, науково-популярні книги і також є гендерною експерткою Української Гельсінської спілки з прав людини. Щодо гендерного насилля – дотична була до різних проектів. Наприклад, 2009-2011 роках, тобто, більше 10 років тому, права жінок і дітей, комунікаційний компонент, проект Європейського союзу в Україні, і в тому числі одна складова стосувалася насильства в сім'ї. Зараз ми завершили в рамках дослідження «Невидимий батальйон 3.0» сексуальні домагання в військовій сфері. Тобто, також от такий аспект, таку форму гендерного насилля, як сексуальні домагання, на це також звертаю увагу. В мене є публікації, зокрема про хештег компанії «я не боюсь сказати», аналіз. Є ще й інші статті, але напряму, я була інколи навіть в рамках прес-турів, журналістських в, наприклад, притулках для постраждалих від домашнього насильства, але напряму, як соціальна працівниця, чи як там психологиня з постраждалими не працювала. Тобто, це радше така, ну більш в такому дослідницькому соціологічному аспекті.

І. Дуже дякую. Тамаро, скажіть, будь ласка, якщо говорити саме про дослідження, присвячені цій проблемі, чи є у Вас досвід саме безпосереднього залучення ось в

реалізацію таких досліджень, можливо, у ролі зовнішнього консультанта, або аналітика? Якщо можливо пригадаєте останні дослідження, можливо?

Е. Ну, дивіться, а вас цікавить саме тільки домашнє насилля чи інші форми гендерного зумовленого насилля? Давайте так, розберемося з фокусом, тому що ще називається гендерне, чи гендерне обумовлене, чи гендерне зумовлене, є різні проекти. Це така, досить широка тема, і вона окрім домашнього насилля, чи як раніше називалося в законодавстві – насильства в сім'ї, є ще згвалтування, сексуальні домагання, секс торгівля, культурно-зумовлені форми, ось наприклад, ранні шлюби, я теж це питання досліджувала. Тобто, залежно від того, який у Вас фокус.

І. Ось фокус, саме на домашньому насильстві щодо жінок, тобто, враховуючи саме ось насилля в сім'ї, якщо ми говоримо про партнера як кривдника по відношенні до жінок.

Е. Ну, дивіться, зараз я спільно з Amnesty International Ukraine, це правозахисна така відома організація, і соціологічною організацією Info Sapiens, долучена і розробляла великий опитник для опитування чоловіків щодо досвіду насильства в їхньому житті. Ось, роль насильства в гендерній соціалізації чоловіків, і скоро ми будемо запускати польовий етап, потім будуть певні результати. Ось це останнє дослідження, в яке я була залучена.

І. Дуже дякую. Тобто, це фактично воно зараз на етапі польових робіт?

Е. Так, результати будуть, я думаю, вже пізніше, Ви вже здасте роботу, не застанете, але ну, зараз, якщо так взяти, то з різних аспектів вивчається домашнє насилля і це такий менш типовий аспект з точки зору маскулінності, де в чоловіків запитують про їх досвід як кривдників і як постраждалих. І це не тільки домашнє, а ми там про вуличне насилля, взагалі про різні форми насилля.

І. Тамаро, я ще раз перепитаю з Вашого дозволу, хто саме є замовником/ ініціатором дослідження?

Е. От дивіться, це Amnesty International Ukraine має такий чудесний проект останнім часом, привернення уваги до проблеми насилля «Все для дому». Ви можете погуглити їх сайт, в них креативний проект, де вони розглядають там у вигляді домашніх речей от різні форми насилля. Тобто, це вони зацікавлені в цій темі. Amnesty International Ukraine дуже активно лобіює за ратифікацією так званої Стамбульської конвенції, тому вони от мають різні кампанії, різні дослідження щодо насильства.

І. Дуже дякую. Я одразу тоді вже до безпосередньої частини перейду. Як би Ви наразі охарактеризували та оцінили стан проблеми домашнього насильства щодо жінок в Україні?

Е. Я б це оцінила, що за останні, за 30 років незалежності чимало зроблено, щоб привернути увагу до проблеми насильства щодо жінок. Зокрема, Україна була першою країною, яка прийняла закон України «Щодо насильства в сім'ї» в 2001 році. Зараз це новий закон 2017 року, щодо попередження домашнього насилля, тобто, термінологічно в нас є певні зміни, тому що є певна специфіка, що вважати сім'єю, а що таке домашнє, тобто, приватна сфера. Ось, тобто, в принципі законодавчо в нас є певні реформи, ми поступово готуємося до ратифікації Стамбульської конвенції, тому що треба мати певну інфраструктуру і збільшилася кількість притулків для постраждалих, тренують поліцію, от ці всі проекти «Поліна» і інше. Досить багато є в принципі різних громадських організацій, які допомагають постраждалим, є судові позови. В мене, я маю проект «Правозахисниці, які змінюють Україну», і в мене серед героїнь проекту, він є онлайн,

це серія інтерв'ю, є якраз ті, які прицільно працюють з постраждалими від насильства в сім'ї, і це зокрема і членкині асоціації жінок юристок Юрфем і дуже важливо для цього запитання, ну для розв'язання проблеми мати побільше позитивних судових позовів. Досить чимало досліджень ми маємо стосовно тематики домашнього насилля. В нас в 2016 році стартував флешмоб кампанія «Я не боюсь сказати». Вона була раніше, ніж «Мі ту». І там теж публічно говорили про, в тому числі, домашнє насилля, зокрема таку його табуйовану форму, як сексуальне насилля. Про це більше говорять по телебаченню, є різні ток-шоу. Наприклад, «Один за всіх» минулого тижня відкрито говорили про домашнє насилля, зокрема, сексуальне насилля і привертала увагу, що дуже часто стереотипно вважається, що кривдник – це якийсь незнайомий чоловік, а насправді часто це член родини, або знайомий. І фактично, ну взагалі, 80% постраждалих від сексуального насилля постраждала знала кривдника. В нас виробляється на рівні з ЗМІ і досліджень мова. От ви чуєте, я стараюся вникати в слова «жертва», бо це є певна мова, працюють з журналістським середовищем як краще називати більш чутливо, і дуже важливо, щоб постраждалі не переживали цієї ретравматизації. Тобто, якщо ми візьмемо з точки зору різних сфер і законодавства, і досліджень, засобів масової інформації, так, і на рівні політики, то ми бачимо певний поступ, але все одно залишається низка викликів. Величезний виклик – пандемія, яка показала, що фактично бракує інфраструктури для постраждалих, так, що все-таки не завжди поліція ефективно приїжджає, надає заборонні приписи, що фактично не завжди є можливим якось неупереджено провести ось цю всю процедуру, яка вона має бути і саме це показало необхідність в ратифікації конвенції ради Європи щодо протидії домашньому гендерному зумовленому насиллю, тобто, Стамбульській конвенції. У нас бракує погляду на насилля такого, що треба працювати більше з хлопцями, чоловіками щодо протидії і не вчинення насильства. Мені дуже імponує, я проводила дослідження, в мене є публікації про чоловічий рух проти насилля в Штатах, зокрема, він досить популярний. В Україні були створені певні організації «чоловіки проти насилля», але вони зараз мало видимі, про них мало чути, і ось в контексті кампанії ООН жінки «Хі фор Ші» недостатньо уваги все одно до того, що чоловіки на рівні освіти «рівний рівному» говорили з іншими чоловіками, що це проблема чинити домашнє насильство. Тобто, ми ніби з цієї точки зору хотілося б більше уваги. Також в мене є претензії щодо освіти шкільної і університетської, тому що, якщо так подивитися, то часто навчають дівчат уникати насильства різного шляхом того, щоб вони, ну от цього поняття віктивна поведінка. Знаєте там ,не драгувати, не одягати, ну якщо це на вулиці там, коротку спідницю, якщо це дома, там виконувати свої обов'язки. Це абсолютно не вірний підхід, тому що варто все-таки більше вчити прав людини, що робити, як ідентифікувати насилля, як діяти, якщо є різні форми насилля. І курси з прав дітей в нас або не відбуваються, або вони дуже формальні. Тобто, хотілося б не рівні освітніх закладів більше фахового знання щодо протидії, протидії насильству. Ну, і більш злагодженої координації більш громадянського суспільства. В нас і так багато організацій, вони працюють, дуже різного типу організацій, навіть ті, які слова гендер не люблять. Релігійні організації теж мають сайти, публікації, і сайти-проекти з протидії насильства в сім'ї, але не завжди, знову ж, варто більше працювати з попередженням, просвітою, протидією, а не вже з наслідками. Тобто, в нас ось ця протидія, ну мені здається, вона потребує більш фахового впровадження.

І. Дуже вам дякую. Тамара, скажіть, будь ласка, я ось якраз в продовження хотіла вас запитати, оскільки зараз активно також опрацьовую матеріали так, дійсно з періодом пандемії є інформація, і вона підтверджена статистично, що збільшується кількість

звернень. Утім, також декілька разів наштовхувалась на інформацію, власне, вона вже була зі сторони державних органів, зокрема, що однією із причин якраз збільшення звернень можна вважати і активність інформаційної кампанії, котра зараз протягом цього часу проводиться. Як ви вважаєте, чи дійсно ця інформаційна кампанія проводиться, якщо говорити про ситуацію протягом року, оскільки пандемія вже дійсно в нас рік. На скільки можна говорити, що однією з причин зростання звернень не сама статистична збільшення цієї проблеми, але також ось і інформаційна кампанія, на скільки вона може впливати в контексті цієї ситуації?

Е. Ну, дивіться, я би сказала, що це в комплексі, тому що і в західних країнах, де краща ситуація з реагуванням і з механізмом теж збільшилася кількість звернень від постраждалих. Люди більше перебувають у приватній сфері вдома, більше стресу через різні економічні виклики, і відповідно є більше насилля вдома, так. Тобто, тут ще чинник, що все-таки загострення соціально-економічне спричиняє насилля, ось явище кризо маскулінності і інше, тобто, чоловіки каналізують таким чином свою певну агресію, і це ми бачимо не тільки в Україні, а й в інших країнах, в тому числі в тих, де досить не поганим є реагування. Тобто, причина – це така соціально-економічна криза, пов'язана з пандемією, і перебування в закритому просторі, і так само звісно з роками все більше є інформації і навіть банально ми можемо бачити, ну не знаю, на рівні Київради. От я слідкую за містом, де я проживаю, і був навіть відкритий притулок, куди можна звернутися без документів. Тимчасового перебування, де фактично, якщо наприклад, постраждала просто втекла без нічого, без документів, вона може звернутися, ну стає більше можливостей, про це звертають увагу, більше говорять міжнародні організації і дуже важливо на рівні засобів масової інформації більше проводити роз'яснювальної роботи. Я чесно бачу, я займалася весь рік моніторингом телебачення, я така людина, яка багато дивиться телебачення і цього не соромиться, і навіть банально пост-шоу Холостячка, Як вийти заміж – одні з перших передач були про домашнє насилля, один з героїв, який там спортсмен з Запоріжжя, йому була така прописана за сценарієм роль, що він був такий агресивний, чинив насилля і потім обговорювали цей кейс. І ви уявляєте, це високі рейтинги, Холостячка і пост-шоу Як вийти заміж, це на СТБ, там Один за всіх, де ну, тобто, є більше програм, де обговорюють це питання і це програми, які називаються, ну може стереотипні, мають високі рейтинги, там Міню жінку і інші, і в телебаченні, все-таки ЗМІ, ну більше почали звертати увагу, на мій погляд. Тому дуже важливо все-таки, коли інформація надходить з різних каналів, і відповідно ми маємо і більше звернень. Тобто, це теж знання, але теж це явище загострилось. Тобто, я би сказала, що два чинники вплинуло, і макрочинник, і мікро – це індивідуально жінки мають більше інформації, те, що ви казали, і більш готові звертатися.

І. Дуже дякую. Я ось далі також хочу запитати Вас, щодо дослідження, оскільки ви безпосередньо також залучені в дослідницьку діяльність. Якщо говорити саме про цю проблему, її дослідження, які, скажем так, найбільш ключові труднощі при реалізації цих досліджень ви виділили б? Тобто, дослідження, вони зараз доволі актуальні і поширені, так, але ось якщо саме з середини, як дослідницька діяльність, про які дійсно труднощі найбільше можна було би говорити саме при їх реалізації?

Е. Ну, дивіться, це типові, знову ж, це якщо говорити про опитування громадської думки, я дуже критично ставлюся до досліджень, які відтворюють стереотипи. От наприклад, банально Фонд народонаселення ООН має дослідження, здається 17-го чи 18-го року про маскулінність, таке досить велике і там про гендерні стереотипи і насильство. І там з одного боку добре, вони

роблять певні заміри, але мені здається, нам варто відходити від таких от стереотипних запитань, ну вони потім стереотипи пов'язують з насильством, що доцільно, але разом з тим, що жінці місце на кухні, основне покликання жінки таке-то, і це все-таки, ну досить патріархатно. І ми, хто шукає стереотипи, ті знайдуть, так. І ми в результаті маємо...чи наприклад, опитування, яке теж я критикувала в соціальній спільноті, коли була спроба зґвалтування в поїзді, був скандал і одна з організацій намагалася проводити опитування шляхом звинувачення постраждалої, що вона сама винна, що не закрила двері. Тобто, нам потрібно в опитуванні громадської думки все-таки відходити від стереотипних питань, які були притаманні 50-70 років тому. Я розумію, що важливо щось в динаміці щось вимірювати, так, але все-таки варто ставити по можливості збалансовані чи більше галітарні запитання, от ми в цьому для Amnesty International Ukraine я намагалася, ми довго, ну це не так просто сформулювати подібні запитання, і ми теж розуміємо, що є свої методи і опитування громадської думки – це одне, глибинні інтерв'ю, відвертість збоку постраждалих і кривдників – це інше, і якраз ці дослідження є досить дорогими. Ну, уявіть, наприклад, опитати, ну і не так просто їх фахово зробити щоби не тільки нам знати, бо більше опитують все-таки жінок, як постраждалих. Часто окремо чоловіків. В ідеалі варто опитувати і тих, і інших щоби ми мали порівняння і я собі...ну, бо знову ж, ООН структури, ну взагалі, такі дослідження замовляють великі міжнародні організації. Різні структури ООН, ось Amnesty International Ukraine, але якщо подивись ці дослідження, їх є чимало, вони часто окремо жінок, або окремо чоловіків, все-таки важливо, погодьтеся, в порівняльній перспективі. І тих, і інших, так, для того, щоби знову ж мати можливість якось співставити, ретельніше проаналізувати. В нас є також виклик – бракує статистичної базової інформації. Гендерна статистика, яку збирає Держкомстат, ну це... в мене багато претензій. Хочеться більше даних, наприклад, шведська гендерна статистика, ну я колись навчалася і робила низку досліджень в Швеції, в них є окремо як частина статистичної інформації Індор/утдор вайленс. Тобто, вони навіть розрізняють. І от цей індор – домашнє насилля і в них є там чітко...У нас все-таки проблема статистичної, от ви можете зайти після цього на сайт державної служби статистики спробувати знайти там статистику по домашньому насиллю. Це буде складно зробити, тобто, а все-таки важливо для того, щоби визнавати якусь певну проблему збирати теж базову статистичну інформацію. І ось це теж один, до речі, з вимог Стамбульської конвенції, там є окремі статті, де важливий аспект – це дослідження і важлива увага – це фаховий статистичний збір інформації, щоби ми могли побачити теж, які це групи жінок чи чоловіків. І знов, щоби ми не поширювали стереотипів, що це в найбідніших сім'ях, бо часто по телебаченню, і ЗМІ показують проблему насильства домашнього як проблему неблагополучних родин. Це теж великий виклик і нам важливо в дослідженнях показувати, що це не так. В принципі, просто неблагополучні сім'ї більш видимі, і в багатших сім'ях, заможних сім'ях, які більш закриті це навіть більш табуїтована тема. І тому це важливо знову ж збирати фахову цю всю інформацію з різних джерел і теж у нас ця статистика ведеться, і в МВС можна робити різні запити. Ви можете спробувати як експеримент послати запити, бо в нас є гаряча лінія Ла Страда, наприклад, до них можна запит. Можна запит в МВС, в них є своя статистика, потім, напевно органи в Омбут персона, я думаю теж, бо туди теж можна звертатися, теж своя статистика. Потім органи місцевої влади. Не знаю, на стільки ОТГ збирають статистику і от ця структура центри соціальних служб, на скільки вони збирають, але от якісь центральні статистичні канали, можливість зібрати дійсно статистику щоби визнати масштаби проблеми – це великий виклик, от ці первинні статистичні

дані. Тому що інші дослідження – це вже таке, більш вторинне. Для вирішення проблеми нам важливо мати от цю фахову статистику.

І. Я вам дуже вдячна. Переходячи до соціальної пам'яті, я б хотіла б вас попросити, дати визначення цьому поняттю? Як Ви його розумієте?

Е. Ну, дивіться, я фахово це питання не вивчала, я тільки так розумію в контексті такої теми, як політики пам'яті – це соціальна пам'ять, це пам'ять, яка стосується, гну знову ж, як складова політик пам'яті, яка стосується суспільства, але також і в історичному аспекті, щодо певної соціальної проблематики. Ну, не знаю.

І. Дуже дякую. Я фактично в своїй роботі розглядаю соціальну як форму трансляції колективних уявлень, цінностей, патерної поведінки, зокрема, як реакцій на те, чи інше явище, оскільки та, чи інша група, вона дійсно володіє колективною пам'яттю, навіть беручи ту ж референтну групу, говорячи про покоління. І соціальна пам'ять, власне у роботі моїй розглядається як форма трансляції цих патернів та цінностей на сучасність. В мене був перед експертними інтерв'ю пілотажний етап, це було онлайн опитування. За результатами пілотажного етапу вдалося набрати 140 респонденток, тобто, цільовою аудиторією були саме жінки. І, власне, у ході цього пілотажного дослідження перевірялося дві дослідницькі гіпотези. Стосовно кожної, я хотіла б з вами обговорити. Перша гіпотеза полягала і перевірялася наступним чином – фактично було два поняття, якщо говорити про фізичне та психологічне насилля, і кожна з них операціоналізувалася, тобто, щоб не задавати загальне запитання, і власне було 4 таких блоки. Перше – респонденток просили дати відповідь, чи мали вони досвід по відношенню до них, другий – стосовно їх матері, третій – якщо говорити про жінок із сімейного кола, і четвертий – якщо говорити про колег і знайомих. За результатами, досвід насилля зі сторони чоловіків по відношенню до інших жінок (матерів/ рідних та близьких жінок/ подруг та колег жіночої статі) мав значно більший %, у порівнянні із особистим досвідом респонденток. З огляду на це, скажіть, будь ласка, як би Ви оцінили напрямок та перспективу дослідження проблеми гендерно-зумовленого насилля через досвід інших жінок? Та чому?

Е. Ну, дивіться, цікаво, звісно, якимось було б вивчити міжпоколіннєве знання, ось наприклад: чи розповідали/ яким чином бабусі своїм онукам і мами. Ну, тобто, на скільки якщо взяти три покоління жінок, то на скільки ця тема є табуїрованою, а ми бачим, що навіть, ну не знаю, якщо взяти покоління от там моїх і моєї бабусі, мами, радянські часи, то ця тема взагалі була досить табуїована. Ну, я навіть зараз не пригадаю якийсь такий фільм популярний, де б піднімалася тема домашнього насилля, тобто, важко сказати. У всіх цих популярних, типу «Москва слезам не верит», та іншим так, щоб якимось так піднімалася і обговорювалася ця тема, тобто, вона, мені здається, була табуїована, це не означає, що цього явища не було, воно було, просто мало говорили і хтось відповідно ось ці сприйняття – б'є, значить любить, або це там це нормально, коли є якийсь насилля в сім'ї, проблеми таким чином вирішуються, так, то звісно ж питання про первинний ген соціалізації в сім'ю як в сім'ї до цього ставилися і вважається, якщо діти свідки насильства, особливо чоловіки, вони більшою мірою потім ретранслюють це насилля, тому можна дійсно подивися міжпоколіннєве знання. Розказували, чи ні, чи як інтерпретувала ті, хто свідки, тому що не всі сприймають чи розуміють, що це є, ну що таке домашнє насилля. Ну, і ми розуміємо так само, що в публічному дискурсі, в законодавстві це питання не піднімалось, це досить тільки нещодавно про це стали говорити як таку певну проблему і тому от ці стереотипи, бо багато хто, от мені героїні правозахисниці часто кажуть, що є багато

стереотипів, несприйняття того, незнання, що це дійсно насильство. І що ці стереотипи досить живучі, і вони явно передаються різними агентами, агентками соціалізації, серед яких в тому числі люди більш старшого віку, в родині і небажання якось про це говорити, і взагалі обговорювати якісь певні проблеми. І толерування насильства, небажання виносити брудну білизну назовні. Тому, як таке міжпоколіннєве знання і як це, от ставлення всередині родини, це було би цікава тема.

I. Я вам дуже дякую. Переходячи до другої гіпотези, у ході пілотажного дослідження для її підтвердження респонденткам були запропоновані шість народних афоризмів:

- **Жінка не бита, як коса не клепана»;**
- **«Як чоловік жінки не б'є, то вона, як колода, гниє»;**
- **«Жінка не любить такого чоловіка, що її не б'є»;**
- **«Б'є значить любить»;**
- **«Б'є значить любить»;**
- **«Чоловік у домі — голова, а жінка — душа»;**

Спочатку жінок запитували, чи вони з ними погоджуються. Наступне ж запитання полягало у тому, чи зустрічають вони їх у своєму повсякденному дискурсі. Результати дослідження підтвердили те, що з усіма афоризмами більшість жінок не погоджувалися, утім вони були відзначені, як ті, що зустрічаються у їх повсякденному житті. З огляду на це, як би Ви оцінили напрямок та перспективу дослідження проблеми домашнього насильства щодо жінок через канали, котрі транслюють соціальний досвід домашнього та гендерно-зумовленого насилля в Україні (зокрема, через народні вислови та афоризми)?

E. Я вам зразу скажу в контексті моєї попередньої думки про використання стереотипів для опитування, що я тут бачу таку певну проблему, я би до цих 6 стереотипних додала б інші твердження, наприклад, от зараз популярний слоган, з яким виходять і на жіночий марш на 8 березня, і не тільки – б'є, значить сяде. Тобто, я думаю, що стереотипними судженнями ми, як соціологині відтворюємо теж ці стереотипи і варто збалансовано підбирати, от я не знаю, бачите, не можу сказати, бо не вивчала фольклор, чи є в фольклорі критичні щодо насильства вислови. От на зразок – б'є, значить сяде. І я впевнена, що за останні 20-30 років незалежності вже є такі критичні слогани і було б якраз важливо теж їх включити і попитати жінок, що вони думають, може, наприклад, «б'є, значить сяде», вони такі: о, я це підтримую. Виходить вони не погоджуються, а треба нам збалансоване віяло відповідей. Тому так, от в мене такий ключовий коментар якраз до того, от до підходу. А, яке у вас було ще питання в цьому контексті?

I. Дуже дякую за коментар! Ось власне, продовжуючи, якщо говорити, фактично за те, що афоризми – це один з каналів. Які, на Вашу думку, можна було б також додати ще канали у такі дослідження, котрі зараз дійсно можна сказати пов'язані з сучасністю, і які при цьому могли б бути корисними ось в такому дослідженні? Власне канали, які могли б транслювати ось такі патерни поведінки, тобто, грубо кажучи, той же соціальний досвід враховувати?

E. Ну, дивіться, проаналізуйте слогани, з якими виходять на протести, на жіночі марші, там чимало, які стосуються насилля. Також, дивіться, була хештег кампанія «я не боюсь сказати», і як відповідь була «я не боюсь діяти» в вересні 2016 року. І це на рівні одиничних і групових таких протестів і там теж такі слогани можна проаналізувати, але загалом їх суть в тому, що потрібно говорити чоловікам, що насильство – це погано, що за насильство є відповідальність, тобто, це така, ну знову ж, це така критика підходу, що через насильство проявляється любов.

Просто я, цікаво вивчити, звідки вони пішли, ці так звана народна мудрість про «б'є, значить любить» та інші речі, чи вона зовсім, просто геть сумніваюсь, що вона прямо геть сильно давня. І тут теж, ну тут таке історично-етнографічне має бути дослідження, не знаю, може хтось це і вивчали. Ірина Ігнатенко, може ви знаєте таку дослідницю, вона жіноче, чоловіче тіло вивчас, тілесність, таку поведінку, потім Марія Мегерчик, і в неї є навіть праця, і там є розділ про гендерне насильство і критика цієї культури згвалтування, тому що фактично ось ці всі слогани, вони підтримують ось цю всю ідею. Але ось це толерування, підтримка на рівні навіть жартів, такої насильницької поведінки, то важливо так само, я не знаю, мені здається подивитися там якісь кіно, серіали, мультфільми, якісь медійні теж...ну окрім такої, народної творчості теж якісь медійні речі щодо ставлення, і як це питання показують. І туж дуже важливо, щоб в засобах масової інформації більш активно це питання обговорювалось.

І. Я вам дуже дякую. Я хочу на останок, щоб підсумувати задати таке більш підсумовуюче запитання: фактично, якщо все ж таки говорити про дослідження, і ось такий концепт як соціальна пам'ять, якщо залучати його в ці дослідження, розглядати через його призму, як ви вважаєте, на скільки все ж таки соціальна пам'ять може бути корисною в цих дослідженнях?

Е. Так, вона, дивіться, я от згадала історикинь, от є і асоціація дослідниць жіночої історії є дослідниці на зразок Марти Гавришко, які вивчають історію в контексті насилля. Наприклад, такі героїчні сторінки історії, як боротьба жінок за національне визволення, жінки в УПА, але теж от насилля всередині, ну взагалі, от теж в контексті насилля і армії, і взагалі дому, так, і теж я пам'ятаю виступи і Марти Гавришко і інших історикинь, то треба з респондентками налагоджувати досить довго контакт і не в першому інтерв'ю, а десь в другому, чи в третьому, тобто, досить пізніше жінки готові говорити про цей досвід. Тобто, він є для декого взагалі там, ну хтось це не проговорювали, і не можуть зразу про нього згадати. І от якраз ця соціальна пам'ять питання, якщо це ніколи не актуалізувалося, ми можемо забути. Так само, наприклад, ну це вже знаєте, психоаналіз як діти, постраждали, від наприклад, сексуального насильства взагалі забувають, не пам'ятають, і потім вже пізніше можуть згадати і це тільки тому, що... Ну, знову ж таки, це питання не проговорювалось, замовчувалося, були якісь впевнене розуміння, що саме це насильство і ставлення в той період. І хтось от покритикує, скаже, що з точки зору сучасності, якщо ми беремо історію і цю соціальну пам'ять 50, 60-80 років тому, ми не можемо наше уявлення сучасне поширювати на той період, бо це були інші часи, інші якісь там, інше бачення, але все одно цікаво в от цих політиках пам'яті, в контексті, до речі, це ж якраз Allinhistory, усної історії, історії повсякдення, це те, що в жінок, до речі, так само про це і є низки соціологинь, які описують про опитування жінок еноуклі, наприклад, про специфіку опитування жінок, що жінкам буває складно про певні питання говорити. Якщо вони, наприклад, їх не проговорювали, вони ніколи знову ж не задумувалися. Ти питаєш, і спочатку вони взагалі не можуть нічого відповісти. І тому треба повертатися, і для того, щоби якимось цей досвід отримати. І про це, дивіться, цікаво теж, якщо взяти такий журналістсько-історичний проект, то це звісно ж таки методики використовувала, наприклад, Світлана Аліксєвич «У війни жіноче обличчя», в інших своїх книгах, де вона давала, знову ж, це техніки, як розговорити, як дати можливість про різні аспекти, навіть дуже табуйовані, не знаю, чи ви читали про «У війни жіноче обличчя», про досвід війни, жінок як військових, і в Червоній армії, там воно взагалі такі дуже цікаві є різні нюанси. Або «Жінка в Берліні» про те, як радянські солдати масово гвалтували німецьких жінок, як вони брали Берлін, то взагалі це тема така гендерного

насильства і домашнього, і не тільки, бо воно взаємопов'язано звісно, то ми зараз бачимо, що в історії, ось тільки нещодавно до неї теж увага. Буквально кілька років тому були буквально така велика конференція про соціальне насильство, ну бо найбільш табуйована із всіх цих тем звісно сексуальне насильство, бо якщо взяти, теж цікаво подивитись в міжкультурному контексті соціальна пам'ять, як так склалося, що в Швеції ще в 1960-х роках згвалтування в шлюбі – це злочин. А в Україні тільки кілька років тому, до того це подружній обов'язок. Тобто, цікаво знову ж... І от цей весь кількість притулків, які там в Швеції ще 60-70-ті роки, тобто, теж в міжкультурній перспективі, в історичній. З точки зору соціальної пам'яті теж цікаво побачити ось цю динаміку, тому це така, ну перспективна тема.

І. Я вам дуже-дуже дякую, тому що дійсно дуже корисними були кейси. Дякую за ваш час, мені дуже було приємно з вами особисто також познайомитися. Можливо ви когось можете поради з експертів з теми насильства щодо жінок, зокрема домашнього, для подальших інтерв'ю?

Е. Я вам можу поради і скинути контакти. З дослідницької теж перспективи і в тому числі традиції і звичаї - Марія Мегерчик однозначно. І вона редакторка, співредакторка підручника Гендер для медій. І там є чудесний розділ про гендероване насилля, звичаї, традиції. Вона вам про ці штуки розкаже. Потім, я би взяла когось з активісток громадських організацій, наприклад, Марта Чумало, львівський центр Жіночі перспективи. Вони працюють по кейсах, цей центр, йому вже десь 25 років, вони працюють з постраждалими, тобто, це такий... Ну, і ще теж, може вам буде цікаво, так само можна когось із істориків. Ну, ось Марта Гавришко, можу дати контакти, вона, ну радо нам ось... Ми студентством брали в неї інтерв'ю для одного нашого проекту. Потім можу когось з юристок, з асоціації юристок Юрфем, бо теж цікаво як це питання, ну і як, чи враховується це в судовій практиці от ця соціальна пам'ять, бо дуже важливо, я як почала працювати в правозахисній організації, я ось 5 років тому, не думала, тепер більше розумію важливість позитивних судових кейсів. І до речі, є моніторинг там і судових кейсів, є ж реєстр судових випадків і виявляється, що навіть така банальна річ, що поліція не вміє правильно оформляти документи і тому судді не беруть, завертають по випадках домашнього насильства. Бо теж не просто виявляється, ця бюрократія. Тому дивіться, напишіть мені в чаті, я вам дам їх імейли, може вони і погодяться. Можна ще до речі з Ла Страдою. В цих організаціях, які працюють з постраждалими, в них там так само є люди, тобто, вони вам і статистику і там якусь тенденцію нададуть, вони по своїх гарячих лініях теж бачать динаміку, тобто, можна так само до них звернутися, ну я не знаю, хто тепер у них керівниця, бо Катерина Левченко тепер уповноважена з питань гендерної політики, не знаю, чи в неї буде правда час на інтерв'ю, бо вона дуже зайнята. Але можна окрім соціологічної спільноти взяти, щоб була така міждисциплінарна перспектива, бо соціальна пам'ять, знову ж, це і історія, це якісь традиції, звичаї. Ірина Ігнатенко, ось ця, яка досліджує тіло жіноче, чоловіче тіло, вона з вашого університету Шевченка, теж в неї якась там етнологія, етнографія. І там в неї якраз про традиції, там в неї критика цих всіх традицій і я думаю, вона і про насильство, от вона вам про ці всі звичаї, традиції прокоментує, що і як.

І. Я вам дуже дякую, Тамаро.

Е. Прошу. До побачення.